

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1947: 83
JORDBRUKSDEPARTEMENTET

JORDBRUKETS MASKINHÅLLNING

AVGIVET AV

1946 ÅRS KOMMITTÉ FÖR JORDBRUKETS
MASKINHÅLLNING

S T O C K H O L M

1 9 4 7

Statens offentliga utredningar 1947

Kronologisk förteckning

1. Kollektiv tvätt. Betänkande med förslag att underlätta hushållens tvättarbete. Hægström. xv. 284 s. S.
2. Betänkande angående fiskeriröringens efterkrigsproblem samt den prisreglerande verksamheten på fiskets område. Antonsons, Göteborg. 325 s. Jo.
3. Elkraftutredningens redogörelse nr 1. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Inledande översikt. Sv. Tryckeri AB. 84 s. K.
4. Betänkande med förslag till standardtariffer för detaljdistribution av elektrisk kraft. Hægström. 126 s. K.
5. 1944 års militärsjukvårdskommittés betänkande. Del 2. Beckman. 170 s. Fö.
6. Betänkande med förslag till geofysiskt observatorium i Kiruna m. m. Idun. 64 s. K.
7. Betänkande med förslag angående lantmäteripersonalens organisation samt avlöningsförhållanden m. m. Marcus. 132 s. Jo.
8. Betänkande med förslag angående fiskets administration m. m. Kihlström. 155 s. Jo.
9. Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 3. Tandläkarinstitutens organisation m. m. Beckman. 166 s. E.
10. Betänkande med förslag rörande civilförsvarets organisation m. m. Beckman. 262 s. S.
11. 1940 års skolutredningens betänkanden och utredningar. 8. Utredning och förslag rörande vissa socialpedagogiska anordningar inom skolväsendet. Idun. 148 s. E.
12. Ungdomens fritidsverksamhet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 4. V. Pettersson. 392 s. Ju.
13. Betänkande med utredning rörande riksräkenskapsverkets organisation. Marcus. 114 s. Fi.
14. Handeln med olja. Betänkande med förslag avgivet av oljeutredningen 1945. Hægström. 343 s. 4 pl. Fo.
15. 1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till lönerreglering för övningslärare. Sv. Tryckeri AB. 370 s. Fi.
16. Förslag till konvention mellan Sverige, Danmark och Norge om erkännande och verkställighet av domar i brottmål m. m. Norstedt. 24 s. Ju.
17. Stöd åt utvecklingshämmande ungdom. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 5. V. Pettersson. 144 s. Ju.
18. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 2. Förslag angående yrkesvägledning och yrkesutbildning för partiellt arbetsföra m. m. Katalog och Tidskriftstryck. 524 s. S.
19. Kompetensfordringar för statliga, vissa halvstatliga och kommunala tjänster samt sådana yrken och befattningar, för vilkas utövande kräves av statlig myndighet utfärdad behörighetsförklaring eller legitimation. V. Pettersson. 288 s. S.
20. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 15. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Älvsborgs län. Beckman. 48 s. K.
21. Socialvårdskommitténs betänkande. 15. Utredning och förslag angående särskilda barnbidrag och bidragsförskott m. m. V. Pettersson. 114 s. S.
22. Betänkande med förslag till ändrad lagstiftning angående handel med skrot, lump och begagnat gods. Sv. Tryckeri AB. 125 s. H.
23. 1945 års lönekommitté. 2. Betänkande med förslag till statens allmänna avlöningsreglemente m. m. Marcus. 289 s. Fi.
24. Betänkande rörande ett centralt arbetsmarknadsorgan. Norstedt. 220 s. S.
25. 1945 års akademikerutredning. Norstedt. 64 s. E.
26. Slutbetänkande avgivet av bostadsassocialet utredningen. Del 2. Saneringen av stadssambäddens bebyggelse. Organisationen av låne- och bidragsverksamheten för bostadsändamål. Idun. 471, 126* s. S.
27. Betänkande med förslag till ändrad ordning beträffande vissa helgdagar. Katalog och Tidskriftstryck. 75 s. E.
28. Stuveriverksamheten i svenska hamnar. Hægström. 110 s. H.
29. Valfördsanordningar för sjöfolk i hamn. Hægström. 118 s. H.
30. Betänkande med förslag till lag om regionkommuner m. m. Beckman. 214 s. S.
31. Betänkande med förslag angående utbildning av befäl för handelsflottan m. m. Idun. 264 s. H.
32. Utredning med synpunkter på sågverksdriften i Norrland och förslag angående iurättande av en central sågverksskola. V. Pettersson. 150 s. 1 karta. Jo.
33. Redogörelse i sammandrag för utredning rörande planering av jordbruket och skogsbruket i Nedertorneå kommun. V. Pettersson. 177 s. 6 pl. 1 karta. Jo.
34. 1940 års skolutredningens betänkanden och utredningar. 9 Gymnasiet. Idun. 622 s. E.
35. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 12. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Malmöhus län. Beckman. 43 s. K.
36. Vid andra riksskogstaxeringen av Norrland åren 1938—42 använd metodik och härom vunna erfarenheter. Redogörelse avgiven av 1937 års riksskogstaxeringen. m. m. V. Pettersson. 205 s. Jo.
37. 1945 års stogshärbärgsutredningens betänkande. Del 1. Utredning rörande bostads- och levnadsförhållandena på hemmanskogarna med förslag till åtgärder för bostadsbeståndets komplettering och förbättring. Idun. 301 s. S.
38. Lagerbedningens förslag till jordabalk. 1. Norstedt. 313 s. Ju.
39. Supplement nr 7 till Sveriges familjenamn 1920. Statens Reproduktionsanstalt. 112 s. Ju.
40. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 11. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Kristianstads län. Beckman. 40 s. K.
41. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 7. Tiden juli 1945—juni 1946. Idun. 449 s. Fo.
42. Betänkande angående organisationen av försöksverksamheten på jordbrukets område. Katalog och Tidskriftstryck. 252 s. Jo.
43. Betänkande med förslag om upphävande av äldre giftermålsbalken. Norstedt. 72 s. Ju.
44. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 3. Statens sjukhusutredningens av år 1943 betänkande. 3. Utredningar och förslag angående sysselsättnings- och arbetsterapi vid vissa sjukhus och vårdanstalter m. m. Katalog och Tidskriftstryck. 176 s. 8 pl. S.
45. Polisen och allmänheten. Betänkande med förslag till tjänstereglemente för polisväsendet. Idun. 126 s. I.
46. Betänkande angående familjeliv och hemarbete. Beckman. 320 s. S.
47. Fiskerättskommitténs förslag till fiskelag jämte därmed sammanhängande författningar. V. Pettersson. 558 s. 2 pl. Jo.
48. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 8—10. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Kalmar län, Gotlands län och Blekinge län. Beckman. 68 s. K.
49. 1940 års skolutredningens betänkanden och utredningar. 10. Flickskolan. Idun. 253 s. E.
50. Sysselsättningsförhållandena inom varuhandeln. Beckman. 197 s. E.
51. Betänkande om granskning och antagning av läroböcker. Hægström. 137 s. E.
52. Möbler. Betänkande avgivet av 1946 års möbelutredning. Stockholms Bokindustri AB. 368 s. H.
53. Kommunallagskommitténs betänkande 1 med förslag angående ändringar i kommunallagarnas bestämmelser om borgerlig primärkommuns kompetens och om kvalificerad majoritet. Idun. 216, 72* s. I.
54. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 25. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Norrbottens län. Beckman. 41 s. K.
55. Utredning med förslag angående utbildning av lärare för industri och hantverk vid anstalter för yrkesundervisning m. m. Hægström. 173 s. E.
56. Utredning angående organisationen av den finska församlingen i Stockholm samt de tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg m. m. Av E. Schalling. Idun. 143 s. E.

(Fortsättning å omslagets 3:e sida)

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1947: 83
JORDBRUKSDEPARTEMENTET

JORDBRUKETS MASKINHÅLLNING

AVGIVET AV

1946 ÅRS KOMMITTÉ FÖR JORDBRUKETS
MASKINHÅLLNING

STOCKHOLM 1947
K. L. BECKMANS BOKTRYCKERI
[2128 47]

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet.	Sid 5
Kap. 1. Inledning.....	7
Kap. 2. 1937 års utredning	8
Kap. 3. Jordbrukstekniska föreningens och jordbrukstekniska institutets undersökningar	16
Kap. 4. Jordbrukets maskinlånefond	20
A. Gällande bestämmelser.....	20
B. Tidigare förslag till ändring av lånebestämmelserna	22
C. Låneverksamhetens omfattning 1938—1946.....	23
D. Erfarenheter från hushållningssällskapens låneförmedling	30
Kap. 5. Nyare erfarenheter av maskinhållarverksamhet	34
A. Maskinhållning för vanliga jordbruksarbeten	34
B. Maskinhållning för stenröjning och nyodling	39
Kap. 6. Sammanfattning av nuvarande förhållanden	40
Kap. 7. Vad kommittén avser med maskinhållning m. m.....	43
Kap. 8. Behovet av och förutsättningarna för utvidgad maskinhållning....	45
A. Mekaniseringens nuvarande omfattning	47
B. Behovet av ökad maskinanvändning inom jordbruket.....	50
C. Maskinhållningens ekonomiska förutsättningar.....	52
Kap. 9. Målsättningen för maskinhållningens vidare utveckling	54
Kap. 10. Maskinhållningens företagsformer.....	59
A. Enskild person	60
B. Enskilt företag, som driver annan verksamhet	62
C. Sammanslutningar, särskilt bildade för maskinhållning.....	62
D. Lantmännens centralföreningar m. fl.	64
E. Konsumentkooperationen	65
F. Vägbyggnadsföretag och entreprenörer	66
G. Offentliga organ m. fl.	66
Kap. 11. Maskinhållningens organisation	67
A. Maskinhållning i mindre skala	67
B. Maskinstationer.....	68
Kap. 12. Maskinstationers möjlighet att utföra transporter åt andra	77
Kap. 13. Grunderna för lån och bidrag till maskinstationer o. d.	80
A. Låneförmedlarna	80
B. Låne- och bidragsverksamhetens praktiska bedrivande.....	82
C. Lån och bidrag till maskinanskaffning	85
D. Lån till uppförande av maskinhall och mindre verkstad vid maskinstationer	92
Kap. 14. Maskincentraler	94
Kap. 15. Forskning och upplysningsverksamhet på maskinhållningens område	99
Kap. 16. Sammanfattning	103

Bilagor.

1. Kalkyler rörande maskinhållningens förutsättningar	111
2. Förslag till avtal för enkla maskinbolag.....	129
3. Normalstadgar för maskinstation, förening u. p. a.....	133
4. » » maskincentral, förening u. p. a.	138
5. Normalkontrakt mellan maskincentral, resp. centralförening, rörande maskinhållning	143
6. PM med skattemässiga synpunkter på bildande av maskinstationsföreningar och maskincentralsföreningar.....	144
7. Förslag till Kungl. Maj:ts kungörelse angående lån och bidrag till jordbrukets maskinhållning.....	149

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet.

Genom beslut den 7 juni 1946 bemyndigade Kungl. Maj:t Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet att tillkalla högst sex utredningsmän för att i enlighet med i statsrådsprotokollet närmare angivna riktlinjer verkställa utredning och avgiva förslag angående ordnandet av maskinhållarverksamhet inom jordbruket. Såsom utredningsmän tillkallade departementschefen samma dag: dåvarande ledamoten av riksdagens andra kammare, agronomen S. Janson, Ryholm, Moholm, tillika *ordförande*, chefen för jordbruks-tekniska institutet, ingenjören N. H. Berglund, Ultuna, Uppsala, ledamoten av riksdagens första kammare, hemmansägaren J. N. Jonsson, Fjäle, Bollnäs, ledamoten av riksdagens andra kammare, redaktören B. E. A. Karlsson, Stuvsta, dåvarande förmannen, numera ombudsmannen R. Lindberg, Krylbo, och ledamoten av riksdagens andra kammare, hemmansägaren Hj. R. Nilsson, Spånstad, Åled.

Till sekreterare förordnade departementschefen den 5 juli 1946 agronomen K. H. Lönnemark, Ultuna, Uppsala. Vid utformningen och redigeringen av betänkandet har biträtt redaktören, fil. kand. Y. Kämpe, Stockholm.

Med stöd av departementschefens medgivande har inom kommittén som juridisk expert biträtt juris kandidaten P. S. C. Böök, Stockholm. För kommitténs räkning har föreståndaren för lantbruksförbundets skatteavdelning, taxeringsrevisorn A. B. Ager, företagit en utredning rörande beskattningsfrågor i samband med maskinhållning.

Utredningsmännen, som antagit namnet 1946 års kommitté för jordbrukets maskinhållning, få härmed överlämna betänkande med utredning och förslag rörande jordbrukets maskinhållning.

Stockholm den 26 november 1947.

STIG JANSON

NILS BERGLUND

JON. N. JONSSON

ERIK KARLSSON

RUPERT LINDBERG

HJ. R. NILSSON

Henning Lönnemark

KAPITEL 1.

Inledning.**Utredningsuppdraget.**

Kommitténs direktiv framgå av följande utdrag av departementschefens yttrande till statsrådsprotokollet den 7 juli 1946:

»Ett av de mest framträdande och betydelsefulla spörsmål på jordbrukets område, som för närvarande står på dagordningen, är frågan om en tillfredsställande och snabb rationalisering av landets jordbruk. Härvid åsyftas bland annat att förbättra jordbrukets arbetsbetingelser. Såsom ett viktigt led i dessa strävanden ingår även att utöka och underlätta användningen av maskinella hjälpmedel i jordbruket. Från statsmakternas sida har sedan flera år stöd lämnats åt strävandena att underlätta maskinanvändningen genom utlämnande av lån på förmånliga villkor såväl till enskilda personer som till ekonomisk förening eller bolag för anskaffande av jordbruksmaskiner, som avses skola användas gemensamt av flera jordbrukare. Bestämmelserna i ämnet finnas upptagna i kungörelsen den 17 juni 1938 (nr 401) angående lån från jordbrukets maskinlänefond m. m. För närvarande torde maskinhållarverksamheten huvudsakligen bedrivas i två former, nämligen dels genom sammanslutning av jordbrukare, vilka hålla en maskinpark för gemensam användning, och dels genom s. k. maskinhållare, enskilda personer eller bolag, vilka mot ersättning tillhandahålla maskiner för jordbrukare i trakten. Erfarenheten synes emellertid giva vid handen, att båda dessa former för gemensam maskinanvändning icke i allo lämnat tillfredsställande resultat. Det har sålunda visat sig svårt att få till stånd sammanslutningar av enskilda jordbrukare för gemensam maskinanvändning på grund av att jordbrukarna ofta icke kunna uppnå enighet rörande maskinernas användning. Å andra sidan ha maskinstationerna, drivna av enskilda eller bolag, icke givit jordbrukarna den känsla av trygghet att få sina behov av maskinarbeten tillfredsställda i tillräcklig omfattning och å lämpliga tider, som är nödvändigt för att jordbrukarna skola våga inskränka på sina egna maskiner och dragare. Nu berörda förhållanden ha följaktligen medfört, att ifrågavarande verksamhet icke fått den omfattning, som ur jordbrukets synpunkt är önskvärd. Med hänsyn härtill torde det vara påkallat att även få fram och utveckla andra mera livskraftiga former för maskinhållarverksamhetens bedrivande. I betraktande av den betydelse denna fråga har för jordbruket, torde en utredning i ämnet snarast böra komma till stånd.

Givet är att vissa fördelar kunde vinnas, därest maskinhållarstationer upprättades i statlig regi. Emellertid anser jag, att i första hand bör övervägas, om icke denna verksamhet lämpligast kan omhänderhavas av jordbrukarna själva. Under senare år har kooperativen inom olika grenar av jordbruket vunnit allt större utbredning. Starka skäl synas tala för att även maskinhållarverksamheten bör ordnas efter kooperativa linjer. Vid utredningen torde därför denna möjlighet först böra undersökas. Jag vill erinra därom, att Sörmländska lantmännens centralförening nyligen startat två maskinhållarstationer. Dessa försök, vilka dock upplagts i förhållandevis liten skala, ha, såvitt hittills kunnat bedömas, slagit väl ut. Jordbrukarna, som betjänas av stationerna, synas — då stationerna drivas av deras egen förening — känna trygghet för att i tid och på tillfredsställande sätt få sina behov av maskiner tillgodosedda. Det torde emellertid knappast vara möjligt, att centralföreningar i någon större omfattning skola kunna taga hand om ifråga-

varande arbetsuppgifter, utan även andra vägar för denna kooperativa verksamhet synes böra undersökas.

En annan utväg, som därjämte synes böra prövas för den gemensamma maskin-användningens ordnande, är att dylik verksamhet knytes till jordbrukets undervisningsanstalter. Dessa böra nämligen vara intresserade av att hålla en stor och modern maskinpark för undervisningen och att maskinerna samtidigt kunna ekonomiskt utnyttjas. Även andra former, som kunna erbjuda ökade möjligheter till gemensam maskinanvändning, böra emellertid prövas.

Under utredningen bör vidare undersökas, om och i vad mån ytterligare stöd från statens sida kan vara av behovet påkallat, för att maskinhållarverksamheten skall få en önskvärd omfattning. Utvägar böra sökas för att under den tid, då exempelvis traktorerna icke kunna sysselsättas i jordbruket, dessa kunna användas på annat håll, såsom vid landsvägstransporter, skogsbruk, vägarbeten eller dylikt.

Den av mig nu förordade utredningen synes böra verkställas av särskilda inom jordbruksdepartementet tillkallade utredningsmän och bedrivs med sådan skyndsamhet, att förslag i ämnet kunna föreläggas 1947 års riksdag.»

Utredningsarbetet.

De för utredningsarbetet erforderliga statistiska uppgifterna rörande jordbrukets maskinlånafond ha efter anhållan från kommittén tillhandahållits av Kungl. Lantbruksstyrelsen. Erfarenheter av låne- och bidragsverksamhetens praktiska verkningar ha insamlats genom en rundskrivelse till samtliga hushållningssällskap. Resultatet av rundskrivelsen redovisas på särskild plats i betänkandet.

Med stöd av vederbörligt medgivande hava kommitténs ledamöter jämte dess sekreterare företagit studieresor i Skåne, Halland, Småland, Västergötland, Södermanland, Uppland, Jämtland och Västerbotten. Därvid ha besök avlagts hos såväl enskilda personer som bolag och föreningar, vilka driva maskinhållning. De erfarenheter, som vunnits under studieresorna, ha inarbetats på vederbörliga ställen i betänkandet. Studier ha även bedrivits beträffande större täckdiknings- och grävmaskiner.

Innan de i betänkandet framlagda förslagen rörande maskinhållningens framtida organisation utarbetades, har kommittén samrått med representanter för Sveriges lantbruksförbund, Svenska lantmännens riksförbund och anslutna centralföreningar (SLR-organisationen), vissa andra av jordbrukets ekonomiska föreningar i Norrland, Riksförbundet landsbygdens folk samt Kooperativa förbundet.

KAPITEL 2.

1937 års utredning.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 29 januari 1937 förordnade Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet fyra utredningsmän med uppgift att utreda och avgiva förslag om det mindre jordbrukets möjligheter att i större utsträckning än tidigare åtnjuta de fördelar, som arbetsbe-

sparande maskiner och redskap erbjuda. Enligt direktiven borde staten, exempelvis genom lån, medverka till inköp av lantbruksmaskiner, avsedda att gemensamt användas av flera mindre gårdar. Närmast åsyftades därvid maskiner och redskap för jordbearbetning, sådd och skörd.

Till utredningsmän förordnades professorn P. L. Nanneson, Ultuna, tillika ordförande, ingenjören N. H. Berglund, Ultuna, ledamoten av riksdagens första kammare, lantbrukaren A. Andersson, Bussjö, dåvarande ledamoten av riksdagens andra kammare, agronomen S. Janson, Sparreholm, och lantbrukaren K. F. Karlsson, Nöttja. Som kommitténs sekreterare tjänstgjorde agronomen Y. Andersson. De sakkunniga, som antagit namnet 1937 års utredning angående det mindre jordbrukets arbetsförhållanden och som här benämnes 1937 års utredning, överlämnade den 13 oktober 1937 betänkande med förslag till åtgärder för befrämjande av gemensam maskinanvändning inom det mindre jordbruket. I det följande sammanfattas vissa delar av detta betänkande.

Jämförelse mellan det mindre och det större jordbrukets arbetsförhållanden.

I 1937 års utredning framhålles, att förbrukningen av mänskligt arbete är betydligt större på små än på stora gårdar. Därjämte är den belastning, som den mänskliga arbetskraften vissa tider utsättes för på små jordbruk, mycket stark, vilket leder till att småbrukaren ofta blir utsliten i förtid. Detta beror huvudsakligen på att arbetsbesparande maskiner inte kunna användas i samma utsträckning på en mindre gård som på en större. En del i och för sig viktiga arbeten få ofta stå tillbaka för de brådskande fälтарbetena. Eftersatt blir exempelvis husdjursskötseln, som därigenom ger sämre utbyte. Även i andra hänseenden ha olägenheter följt av att arbetssparande maskiner i blott mindre utsträckning förekomma på mindre gårdar. Där hålles i stället betydligt större antal hästar per hektar åker än på större gårdar, enär antalet hästar måste anpassas efter behovet under de brådaste säsongerna, d. v. s. i samband med vår- och höstbruket samt rotfruksskörden med dess transporter. Under övriga tider av året utnyttjas hästarna ofta mindre effektivt.

Ökad användning av maskiner i det mindre jordbruket skulle enligt utredningen avlasta en del av det tyngsta och mest tidskrävande arbetet och bidra till att skapa trevnad och arbetsglädje för den enskilde. Genom att under bråda säsonger använda traktor bör lantbrukaren få mer tid över att ägna sig åt annars eftersatta arbeten. Därjämte bör antalet hästar kunna nedbringas. Förutsättningarna att genom övergång till traktorarbete minska dragarkostnaderna vid de mindre jordbruket torde vara störst i slättbygderna, där hästarna normalt icke behövas för arbeten utanför jordbruket och där jorden och skiftenas form i regel äro bättre lämpade för traktorarbete samt avstånden mellan gårdarna små, så att en traktor lätt kan flyttas från gård till gård.

Medel att nedbringa maskinkostnaden.

Utredningen har också övervägt de faktorer, som motverka det mindre jordbrukets mekanisering, och framhåller därvid bland annat den korta tid, som

en maskin kan användas på en liten gård; därigenom blir maskinkostnaden hög i förhållande till det utförda arbetet. Som medel att nedbringa denna diskuterar utredningen möjligheten av att speciella, billiga, för det mindre jordbruket avsedda maskiner konstrueras, vidare att begagnade maskiner anskaffas samt slutligen gemensam maskinanvändning. Utredningen kommer till den slutsatsen, att den viktigaste utvägen att förbilliga maskinanvändningen inom det mindre jordbruket är, att brukare av mindre gårdar i större utsträckning än hittills övergå till gemensam maskinanvändning.

Maskinhållarsystemet.

Enligt utredningen har det sedan länge förekommit, att en lantbrukare anskaffar en maskin och lånar ut den åt grannarna, eventuellt mot kontant ersättning eller annan form av motprestation. Det förekommer även, att en enskild företagare, lantbrukare eller icke lantbrukare, anskaffar en eller flera maskiner och med dessa utför arbete åt lantbrukarna. Detta tillvägagångssätt är i regel en god form för gemensamt utnyttjande av maskiner. Även om, som rimligt är, taxorna för maskinarbetet härvid anpassas så, att de, utom ersättning för maskinskötarens arbete, egentliga maskin- och driftkostnader, även täcka en viss företagarrisk, så kan på grund av att maskinerna bättre utnyttjas kostnaderna väsentligt nedbringas, mot vad fallet skulle vara, om varje lantbrukare hölle egna maskiner. Då maskinhållaren äger och eventuellt självständigt sköter maskinerna samt dessutom är ekonomiskt beroende av att de vårdas på bästa sätt, kan deras livslängd beräknas bli relativt lång och reparationskostnaderna låga. För den enskilde innehavaren av ett mindre jordbruk är det fördelaktigt, att han kan hyra maskiner, för vilka han inte själv behöver ligga ute med kapital och vilka han inte behöver vårda eller hysa. Penningutläggerna inskränka sig till ersättning för det maskinarbete, varav han har omedelbar nytta.

Förutsättningen för att en dylik enskild verksamhet skall kunna upprätthållas är, att maskinhållaren får tillräcklig ersättning för sitt arbete och för maskinkostnaderna. Maskinhållarnas taxor förefalla att i allmänhet vara alltför låga, för att maskinerna skola kunna amorteras inom rimlig tid och maskinhållaren få skälig lön för sitt arbete. En maskinhållare bör, då han fastställer taxorna, även räkna med en viss riskmarginal.

Gemensam maskinanvändning med s. k. enkelt bolag eller ekonomisk förening som företagsform.

Vid de former av gemensam maskinanvändning, som nämnts i det föregående, ha, enligt vad utredningen vidare framhåller, maskinerna anskaffats och ägts av en enda person. Dock har det sedan länge även förekommit, att två eller flera jordbrukare dela inköpskostnaden för en maskin och äga den gemensamt. Formerna för dylik samfällad maskinanskaffning variera mycket. Det enklaste fallet föreligger, då två jordbrukare gemensamt anskaffa t. ex. en potatisupptagare utan annan än muntlig överenskommelse om sättet för dess

betalning och användning. Utöver sådana enkla, på muntlig överenskommelse grundade sammanslutningar, förekomma föreningar med syfte att anskaffa och hålla maskiner. Dessa föreningar ha antagit mer eller mindre fasta former och äro i vissa fall inregistrerade såsom ekonomiska föreningar.

Hur många dylika sammanslutningar för gemensam maskinanvändning som finnas i Sverige är inte känt.

Erfarenheterna visa, enligt vad utredningen framhåller, att vissa icke otydliga svårigheter stundom möta vid gemensam maskinanvändning i bolagets eller den ekonomiska föreningens form. En av de väsentligaste svårigheterna ligger däri, att jordbrukaren inte kan räkna med att ha maskinerna tillgängliga vid den tidpunkt, som för honom är den absolut lämpligaste, och att han vid de egna arbetenas planerande och genomförande är beroende av dem som jämte honom ha rätt att använda maskinerna. Det kan vara svårt, såväl att på förhand bestämma den ordning eller den tidpunkt, då olika jordbrukare få disponera maskinerna, som att vidtaga de ändringar, vilka kunna bliva en följd av växlingar i väderleken eller dylikt. Erfarenheten visar dock, att dessa svårigheter i regel kunna övervinnas.

Utredningen pekar vidare på en del andra svårigheter, som kunna möta vid gemensam maskinanvändning. Denna kan på sina håll helt omöjliggöras till följd av allvarliga personliga motsättningar mellan närboende jordbrukare eller genom en särskilt stark individualistisk inställning hos dessa, varvid oberoendet av andra värdesättes så högt, att ekonomiska hänsyn få vika. Dessa förhållanden höra dock till undantagen. Av de lokala betingelserna för gemensam maskinanvändning har avståndet mellan gårdarna stor betydelse. Stora avstånd medföra nämligen tidsödande transporter, som dessutom anstränga maskinerna, så att deras livslängd minskas. Sådana förhållanden, som överhuvud försvåra användningen av vissa maskiner, t. ex. stembunden mark, mycket oregelbundna fält och tätliggande öppna diken, försvåra givetvis i än högre grad gemensam användning av maskiner.

Egenskaperna hos de maskiner, som anskaffas för gemensamt bruk, böra vara någorlunda likartade. Om storleken och avverkningsförmågan hos en viss maskin, t. ex. ett tröskverk, avpassas efter behovet hos de större jordbruk, som deltaga i en förening, kunde nämligen de mindre jordbruken eventuellt få vidkännas onödigt stora kostnader liksom svårigheter vid maskinernas förflyttning och uppställning. Om å andra sidan maskinen väljes efter de mindre jordbrukens behov, kan avverkningen bli otillräcklig för de större jordbruken. Dock måste alltid maskiner väljas av sådan storlek, att deras avverkningsförmåga är tillräcklig, för att de med säkerhet skola hinna betjäna samtliga delägare under den för olika arbeten lämpliga tiden.

Avtal och stadgar.

För att jordbruksmaskiner utan störningar skola kunna komma till gemensam användning, har utredningen funnit det nödvändigt, att de berörda jordbrukarnas ekonomiska åtaganden redan från början fullt bestämmas. Detal-

jerade stagdar eller avtalshandlingar äro därför nödvändiga. Alla uppkommande förhållanden kunna visserligen icke regleras härigenom, men genom detaljerade bestämmelser på alla väsentliga punkter kunna dock överraskningar i ekonomiskt hänseende eller anledningar till tvister i stor utsträckning elimineras.

Kapitalanskaffning till maskininköp.

Kontant sammanskott av maskinens hela inköpssumma torde inom det mindre jordbruket endast undantagsvis förekomma annat än för maskiner med låg anskaffningskostnad, antingen absolut taget eller i förhållande till deltagarnas antal. För dyrare maskiner, t. ex. tröskverk med tillhörande motorer, är det vanligt, att inköpet finansieras genom lån. Detta anser utredningen riktigt. Om det anses ekonomiskt riktigt, att ett visst antal jordbrukare använda en maskin, så böra pengar hellre lånas för detta ändamål, än att jordbrukarna få avstå från köpet eller uppskjuta det av brist på egna medel.

Med hänvisning till det föregående understryker utredningen, att väl organiserad gemensam maskinanvändning kan förväntas avsevärt nedbringa maskinkostnaderna i det mindre jordbruket och härigenom underlätta en fortgående mekanisering inom detta. Eftersom det ur såväl ekonomiska som sociala synpunkter synes vara i hög grad önskvärt, att det mindre jordbruket i större omfattning kommer i åtnjutande av den förbättring i produktionsbetingelser och arbetsförhållanden, som kan åstadkommas genom ändamålsenlig mekanisering, synes ökad maskinanvändning inom det mindre jordbruket även böra främjas och underlättas genom direkta åtgärder från statsmakternas sida.

Upplysningsverksamhet.

Utredningen uttalar som sin mening, att för främjande av en ändamålsenlig utveckling på området fordras såväl upplysning som stöd vid anskaffningen av erforderligt kapital. Vidare uttalar den, att det mindre jordbruket är i stort behov av rådgivande verksamhet, både vid valet av maskiner och vid organiserandet av gemensam maskinanvändning, och föreslår i anslutning därtill, att specialkurser i maskinfrågor hållas för jordbrukskonsulenter och vandringsrättare.

Vidare framhåller utredningen betydelsen av systematiska undersökningar på området och förordar, att en populär handledning med anvisningar rörande formerna för gemensam maskinanvändning m. m. utarbetas.

Låneverksamhet.

Utredningen framhåller, att ett hinder för en mer omfattande utveckling av maskinhållningen torde ligga i de mindre jordbrukarnas i regel starkt begränsade möjligheter att själva finansiera maskinköpen. Om gemensam maskinanvändning i mer betydande utsträckning skall förekomma inom det mindre jordbruket, synes det därför vara nödvändigt, säger utredningen, att staten genom direkta åtgärder underlättar maskinanskaffningen. Med utgångspunkt

härifrån föreslås, att en särskild statens lånefond upprättas för att underlätta gemensam maskinanvändning vid mindre jordbruk.

Lån ur fonden bör enligt utredningen beviljas sådana sammanslutningar för gemensam maskinanskaffning, vilka huvudsakligen bestå av mindre jordbrukare. Gränsen för mindre jordbruk bör sättas vid en åkerareal per brukningsdel av högst 15 hektar. Gemensam maskinanvändning kan visserligen i fråga om många maskinslag med fördel förekomma även vid jordbruk med långt större åkerareal än 15 hektar, men då behovet av hjälp onekligen är störst inom de mindre jordbruken, synes det utredningen vara riktigast, att dessa beredas en effektivare hjälp, än vad som eventuellt skulle bli fallet, om gränsen för lånerätten höjdes utöver 15 hektar. Bildandet av här avsedda sammanslutningar torde emellertid i många fall underlättas därigenom, att även ett eller annat jordbruk inom området med över 15 hektar åker kan vinna medlemskap. Den sammanlagda arealen av brukningsdelar med över 15 hektar åker bör dock ej få överstiga 25 % av den åkerareal, som belöper sig på föreningen.

För att sammanslutningarna skola vara berättigade att erhålla lån, bör dessutom krävas, att de antingen ha gjort upp avtal om gemensam maskinanvändning enligt av lantbruksstyrelsen godkänt formulär, eller ock att de äro organiserade som ekonomiska föreningar u. p. a. enligt av lantbruksstyrelsen likaledes godkända normalstadgar. I båda fallen synes lämpligheten av den maskinanskaffning, för vars finansiering lån sökes, böra prövas av vederbörande hushållningssällskap, innan lån beviljas.

Sammanslutningarna böra få ikläda sig skyldighet att föra räkenskaper enligt av lantbruksstyrelsen godkända formulär samt ävenledes att enligt av denna fastställt formulär till hushållningssällskapen insända berättelse över verksamheten under första året efter låns erhållande samt för följande år, i den mån vederbörande hushållningssällskap påfordrar att dylik berättelse insändes.

Utredningen föreslår, att lån ur fonden får beviljas även maskinhållare, som skaffar och tillhandahåller lämpliga maskiner för gemensam användning i det mindre jordbruket, under förutsättning att vederbörande hushållningssällskap efter närmare prövning funnit sökandena inneha de personliga kvalifikationer, som kunna anses erforderliga för ett framgångsrikt handhavande av dylik verksamhet. Såsom villkor för beviljande av lån till enskilda maskinhållare bör även krävas, att de för lånesumman köpta maskinerna i huvudsak komma till användning å brukningsdelar med en åkerareal om högst 15 hektar. Liksom beträffande maskinföreningarna torde emellertid för låns beviljande ej böra krävas, att maskinerna uteslutande användas i mindre jordbruk. I samband härmed bör också till maskinhållaren beviljat lån kunna helt eller delvis uppsägas till omedelbar återbetalning, om hushållningssällskapet finner, att det med lånets beviljande avsedda ändamålet att tjäna det mindre jordbrukets behov icke blivit tillgodosett i den förutsatta omfattningen. I anslutning till vad som här anförts, påpekar utredningen, att låneansökan från maskinhållare

bör åtföljas av en överenskommelse mellan denne och ett nödigt antal mindre jordbrukare inom verksamhetsområdet angående ifrågavarande maskiners användning vid deras jordbruk. Maskinhållaren bör dessutom vara skyldig att omedelbart återbetala erhållet lån, om vid maskinernas uthyrning tillämpas taxor, som vederbörande hushållningssällskap finner oskäligen.

Enskild maskinhållare bör i likhet med vad förut sagts angående maskinföreningarna och -bolagen åläggas att föra räkenskaper över verksamheten enligt fastställt formulär samt att till vederbörande hushållningssällskap inlämna berättelse över verksamhetens första år, sedan lån erhållits, samt vid anfordran under följande år.

Även om livslängden normalt är ganska olika för olika maskinslag, synes likväl av praktiska skäl samma amorteringstid böra tillämpas för alla här avsedda lån, oberoende av det maskinslag, för vars inköp lånet erhållits. Amorteringstiden bör ej vara längre, än att lånet är inbetalt före den tid, då även sådana maskiner, som ha kort livslängd, normalt äro utslitna. Å andra sidan är det önskvärt, att amorteringstiden för maskiner med större livslängd ej sättes så kort, att användningsavgifterna, så länge amorteringarna pågå, bli onormalt höga. En amorteringstid av tio år synes ur här anförda synpunkter och i betraktande av den normalt goda hållbarheten hos flertalet av de maskiner, som tillverkas, vara försvarlig.

Utredningen har funnit det synnerligen önskvärt, att om amorteringarna och ränteinbetalningarna ordentligt influerats och låntagaren i övrigt på ett tillfredsställande sätt fullgjort sina skyldigheter, en viss del av återbetalningen kunde efterskänkas, så att lånet skulle anses vara till fullo guldset, sedan förslagsvis 85 eller 90 % av lånet återbetalats. Ett dylikt efterskänkande av de sista årens amortering synes vara ägnat att i hög grad bidra till att verksamheten skötes ordentligt samt att även främja en utvidgning av gemensam maskinanvändning i det mindre jordbruket.

Utredningen anser vidare, att lånen böra begränsas till högst 80 % av maskinernas inköpskostnad. Lånesökande bör sålunda själv kunna omedelbart betala 20 % av det belopp, som erfordras för maskinanskaffningen.

Lån böra enligt utredningens mening lämnas endast för den första anskaffningen av en viss maskin (nyuppsättning) och icke då maskin, för vars anskaffning lån tidigare erhållits, utbytes mot en ny av samma slag.

Förmedlingen av lånen bör omhändervhas av hushållningssällskapen, vilka även böra pröva lånesökandes kvalifikationer samt stå de mindre jordbrukarna till tjänst med råd och anvisningar angående lämplig organisation och maskininköp.

Sammanfattning.

Med hänvisning till bland annat det här anförda föreslår 1937 års utredning, att statsbidrag måtte beviljas 1) till specialkurser i maskinlära för hushållningssällskapens konsulenter och vandringsrättare, 2) till fortsatta undersökningar genom jordbrukstekniska föreningen rörande gemensam ma-

skinanvändning, 3) till utarbetande och tryckning av en handledning rörande samma ämne, 4) till uppläggande av en statlig lånefond för underlättande av gemensam maskinanvändning samt 5) till vissa organisations- och förvaltningsbidrag åt hushållningssällskapen.

Kungl. Maj:ts och riksdagens beslut.

Med anledning av utredningens förslag avgav Kungl. Maj:t till 1938 års riksdag proposition (nr 217) med förslag till åtgärder för främjande av gemensam maskinanvändning inom det mindre jordbruket. Propositionen skilde sig i vissa avseenden från utredningen. Bland annat hade punkterna 1) och 3) i nyss anförda sammanfattning fått utgå. Kungl. Maj:ts förslag innebär huvudsakligen, att en statlig lånefond för främjande av gemensam maskinanvändning i det mindre jordbruket, benämnd »Jordbrukets maskinlånefond», inrättas och att för budgetåret 1938/39 ett anslag på 1 miljon kronor anvisas.

Vidare föreslogs, att lån skulle kunna utlämnas, därest minst 65 % av den åkerareal, som innehas av de i maskinanvändningen deltagande jordbrukarna, innefattar bruksdelar med högst 15 hektar åker.

Lånen skulle enligt propositionen amorteras med lika stort belopp varje år under hela låneperioden, som enligt propositionen borde bestämmas till minst fem, högst åtta år. Vidare föreslogs, att en femtedel av lånets ursprungliga belopp vid slutet av amorteringstiden skulle efterskänkas som bidrag. Den räntefrihet under de tre första åren, som av utredningen föreslagits, avstyrktes i propositionen och i stället yrkades, att räntan skulle utgå efter en fast, vid lånets beviljande bestämd räntefot, som skulle fastställas av Kungl. Maj:t och som icke med mer än en fjärdedels procent finge överstiga medelräntan för statens upplåning mot obligationer under det budgetår, som närmast föregått det budgetår, varunder lånet beviljats. Lån borde enligt propositionen kunna utlämnas till låntagare för att denne, sedan en maskin blivit utsliten, skulle kunna skaffa en ny.

Med anledning av propositionen väcktes i riksdagen två motioner. I den ena (II: 316) hemställdes, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till »gemensam maskinanvändning i det mindre jordbruket» enligt utredningen men med sådan ändring av grunderna för finansieringen, att statens bidrag komme att uppgå till 40 % av maskinernas inköpspris. Dessutom föreslogos vissa ändringar i organisationsförslaget samt särskild prövning av frågan om att genom en centralisering av maskinköpen bringa ned kostnaderna för dessa. I den andra motionen (II: 429) hemställdes, att riksdagen beträffande den föreslagna låneverksamheten måtte besluta, att lån skulle få utlämnas till sammanslutning av jordbrukare, vilkas bruksdelar till minst 65 % utgjordes av högst 20 hektar åker.

Riksdagen beslöt bifalla propositionen och lämna de båda motionerna utan avseende.

KAPITEL 3.

Jordbrukstekniska föreningens och jordbrukstekniska institutets undersökningar.**Jordbrukstekniska föreningen.**

Under åren 1931—1945 ägnade jordbrukstekniska föreningen en betydande del av sin verksamhet åt frågor rörande gemensam maskinanvändning. Föreningen utförde sålunda ett flertal undersökningar av organisationen, maskinernas årliga användning, deras livslängd och underhållskostnader vid gemensamt bruk, tillämpade taxor m. m. Genom föreningens försorg utarbetades formulär till avtal för maskinbolag, och dess tjänstemän biträdde med råd och upplysningar. Med ledning av resultaten från dessa undersökningar utarbetades och publicerades en handledning rörande maskinarbetets kostnader och beräkningar av taxor. Handledningen kompletterades och omarbetades sedermera vid ett par tillfällen, varvid de aktuella priserna kunde läggas till grund för kostnadsberäkningarna i denna. Redogörelse för föreningens undersökningar liksom handledningen rörande beräkningen av taxor för maskinarbeten publicerades i serien »meddelanden från jordbrukstekniska föreningen». Följande »meddelanden» behandla frågor rörande gemensam maskinanvändning, maskinkostnader och taxor:

- Nr 50 (1938) Undersökning över tröskföreningars organisation och verksamhet.
- » 61 (1939) Traktorer i gemensam användning.
 - » 62 (1939) Självbindare i gemensamt bruk.
 - » 71 (1940) Kostnadsberäkningar och taxor för maskinarbete i lantbruket.
 - » 77 (1941) Nya erfarenheter av självbindare i gemensamt bruk.
 - » 80 (1942) Nya erfarenheter av tröskverk i gemensamt bruk.
 - » 83 (1942) Nya erfarenheter av traktorer i gemensamt bruk.
 - » 86 (1943) Hur taxor för maskinarbete beräknas (omarbetning av meddelande nr 71 jämte ett år 1942 publicerat tillägg).

Av redogörelserna från jordbrukstekniska föreningens undersökningar framgår bland annat, att gemensam maskinanvändning sedan länge förekommit i alla delar av landet i jordbruks- som skogsbygder. Undersökningarna visa också, att verksamheten drivits både av enkla bolag, ekonomiska föreningar och enskilda maskinhållare. Sålunda ha tröskverken huvudsakligen ägts av bolag och föreningar, medan traktorerna till största delen ägts av enskilda maskinhållare. Självbindarna däremot ha till ungefär hälften ägts av enskilda maskinhållare och till hälften av bolag.

Det framgår vidare av undersökningarna, att antalet av de gårdar, som vid maskinhållarverksamhet och gemensam maskinanvändning använde en och samma maskin, i hög grad varierade; detsamma gällde också det antal

timmar eller dagar, som en maskin årligen utnyttjades. Talrika exempel gåvos på att en och samma maskin mycket väl kunde användas av ett stort antal gårdar. Sålunda var det icke ovanligt, att en traktor användes av 25 till 50 gårdar och att ett tröskverk användes av över 100 gårdar. En hästdragen självbindare användes av 3—5 gårdar och en traktordragen självbindare av 9—10 gårdar. I enstaka fall hade självbindare använts av ända upp till ett tjugotal gårdar.

Maskiner, som användes av ett stort antal gårdar, hade i regel utnyttjats lång tid årligen. Många traktorer hade sålunda körts 1 000 timmar eller däröver per år, några ända upp till 2 000 timmar. Tröskverken hade varierande använts mellan 10 och 100 dagar per år. Avverkningen hade för 2½ fots och större tröskverk uppgått till 3 500—5 700 deciton per år. Självbindarna hade körts 50—100 timmar per år, vilket motsvarar en årlig avverkning av för hästbindare cirka 17—35 hektar och för traktorbindare cirka 40—80 hektar stråsäd per år.

Maskinernas underhållskostnad har ingående studerats, varvid bland annat konstaterats, att underhållskostnaden för traktorer, som ägas av enskilda maskinhållare, varit anmärkningsvärt låg. Detta tillskrives dels den omständigheten, att maskinhållarna ägnat sina maskiner särskilt omsorgsfull skötsel och vård, dels att maskinhållarna till stor del själva reparerat sina maskiner och redskap. Ett annat intressant resultat av undersökningarna är, att reservdelskostnaden för traktorer synes bli avsevärt högre per timme, då en traktor köres få än då den köres många timmar per år. Anledningen därtill torde vara, att den på traktorn förstörande verkan, som väder, vind m. m. utövar, spelar relativt sett betydligt större roll, då traktorn användes kort tid årligen.

I nära samband med den årliga användningen står maskinernas livslängd. Av en undersökning från 1930-talets senare del rörande 25 Fordson traktorer, framgår, i hur hög grad livslängden är beroende av användningstiden. Resultatet sammanfattas i följande tabell:

Genomsnittlig körtid per år	Genomsnittlig livslängd	Genomsnittlig total användningstid
Timmar	År	Timmar
200	cirka 20	4 000
500	» 14	7 000
1 000	» 9	9 000

Av uppställningen framgår, att en traktors livslängd, i år räknat, minskas samtidigt med att livslängden i timmar ökas, d. v. s. den sammanlagda tid traktorn effektivt utnyttjas.

Liknande samband mellan utnyttjande och livslängd synes även föreligga för andra maskiner.

Maskinföreningar, organiserade som ekonomiska föreningar u. p. a., ha givetvis alltid stadgar, som godkänts av vederbörande länsstyrelse. Av maskinbolagen synes endast en del ha skriftliga avtal mellan delägarna. Av de

maskinbolag, som under åren 1938—39 erhållit lån från jordbrukets maskinlånepond och som studerats vid jordbrukstekniska föreningens undersökningar, uppgav sålunda endast hälften, att skriftligt avtal upprättats mellan delägarna. Avtal mellan maskinhållare och lantbrukare ha i regel icke alls förekommit.

Jordbrukstekniska institutet.

År 1945 övertog jordbrukstekniska institutet den verksamhet, som dittills bedrivits av jordbrukstekniska föreningen. Det blev alltså institutets uppgift att med stöd av föreningens och egna studier fullfölja och fortsätta arbetet. Sålunda har institutet låtit utarbeta en handledning för maskinhållare, maskinbolag och maskinföreningar. Vidare ha institutets tjänstemän bidragit genom tidningsartiklar, kurser och föredrag till att sprida kännedom om vad som rör gemensam maskinanvändning, maskinhållarverksamhet, kostnader för maskinarbete och beräkning av taxor. Genom institutets försorg ha räkningsblanketter och formulär till avtal mellan maskinhållare och lantbrukare utarbetats och tryckts. Institutet har också medverkat i det praktiska arbetet vid organiserandet av maskinstationer, varvid bland annat kostnadsberäkningar, driftskalkyler och förslag till taxor uppgjorts. De av jordbrukstekniska institutets »meddelanden», som behandla frågor rörande maskinhållarverksamhet och gemensam maskinanvändning, äro följande:

Nr 201 (1945) Undersökning rörande maskinstationer och deras verksamhet.

» 202 (1946) Handledning för maskinhållare, maskinbolag och maskinföreningar.

Jordbrukstekniska institutet övertog bland annat från jordbrukstekniska föreningen en undersökning, som denna utfört under åren 1943—44 men ej publicerat. Institutet fullföljde utredningen och publicerade resultatet i ovannämnda meddelande nr 201. I det följande refereras helt kort vissa delar av dettas innehåll.

Undersökningen rörde maskinhållare, maskinbolag och maskinföreningar, som drivit rörelse i jämförelsevis stor skala. Sådana företag hade i olika utredningar benämnts »maskincentraler», men på grund av att detta ord sedermera börjat användas som beteckning för vissa försäljningsorganisationer, ändrades benämningen år 1945 till *maskinstationer*. Undersökningen utfördes på så sätt, att ett antal maskinhållare, maskinbolag och maskinföreningar i olika delar av landet besöktes, varvid uppgifter insamlades om maskinuppsättning, antal betjänade gårdar jämte dessas storlek, årlig körtid, underhålls- och driftskostnader, taxor m. m. Företagets verksamhetsområde och övriga lokala förhållanden studerades genom besök hos lantbrukare, varvid företrädesvis sådana valdes, som brukade anlita maskinstationer för ett eller flera arbeten.

Vid bearbetningen av materialet utvaldes till speciellt studium fem maskinstationer, som hade mera allsidig verksamhet, vilken uppenbart varit till stort gagn för orten. Vidare utfördes beräkningar angående kostnader för

maskinarbeten och uppgjordes kalkyler till att belysa maskinstationernas ekonomiska resultat och lantbrukarnas kostnader för det utförda arbetet.

De fem utvalda stationerna drevs verksamheten i större skala än vad som tidigare vanligtvis varit fallet. Rörelsen vid var och en av dem var sålunda så stor, att den helt sysselsatte minst en man. Fyra av stationerna ägdes av enskilda och en av ett enkelt bolag. De enskilda maskinhållarna, vilka närmast kunde betecknas som yrkesmaskinhållare, voro mycket kunniga och intresserade för mekaniskt arbete.

Maskinuppsättningen vid stationerna utgjorde 1—3 traktorer jämte erforderliga jordbruksredskap. Tre av stationerna hade dessutom självbindare och fyra hade tröskverk. Med dessa maskiner betjänade de årligen 40—100 gårdar, av vilka en del lågo upp till 2 mil från stationsorten. De flesta av stationernas kunder voro småbrukare, men i Sydsverige belägna stationer betjänade också större gårdar i ganska stor utsträckning. Åt många små gårdar, som saknade häst, utförde maskinstationerna allt dragarbete, men blott en del därav åt de större gårdarna.

Huvudparten av maskinstationernas arbeten utgjordes av plöjning, harvning, sädesskörd och tröskning. Den årliga körtiden per traktor utgjorde 1 000—2 000 timmar. Därav voro de nyssnämnda arbetena 42—81 %, medan den återstående körtiden åtgick för vedkapning, spånhyvling, vägsplädning, stenkrossning, transporter m. m. Skifteskörning förekom ofta under bråda tider.

Under kriget drevs traktorerna med gengas, varför kostnaderna blevo betydligt högre än före kriget. Det oaktat kunde dock kostnaderna per timme hållas jämförelsevis låga, på grund av att maskinerna utnyttjades väl och ägarna i stor utsträckning själva reparerade dem.

Vid besöken hos lantbrukarna tillfrågades dessa, vilka fördelar och nackdelar de funnit förknippade med att de anlitat maskinstationerna. Som de väsentligaste fördelarna anfördes därvid, att det blivit jämförelsevis billigt för dem och att det varit bekvämt att låta maskinstationen utföra en del arbeten. Som enda nackdel anfördes, att lantbrukaren icke alltid får arbetet utfört vid den tid han önskar. Denna anmärkning framfördes emellertid vanligen av sådana lantbrukare, som själva icke anlitate maskinstation. Av maskinstationernas kunder ansåg endast någon enstaka, att han fått vänta för länge på att få arbetet utfört eller att arbetet icke utförts tillräckligt väl.

De undersökningar, för vilka redogörelse lämnats i detta kapitel, visa framför allt, att en viss maskin mycket väl kan användas ett stort antal timmar per år och maskinen alltså effektivt utnyttjas, om lämplig form för verksamheten väljes. Vidare framgår det, att verksamheten även kan drivas med gott ekonomiskt resultat.

KAPITEL 4.

Jordbrukets maskinlånefond.

I andra kapitlet redogjordes för tillkomsten av *jordbrukets maskinlånefond*, vars uppgift är att genom lån och bidrag främja gemensam maskinanvändning inom det mindre jordbruket. Lånen förmedlas av hushållningssällskapen.

A. Gällande bestämmelser.

I det följande refereras de viktigaste av nu gällande bestämmelser, som på vissa punkter avvika från de ursprungliga på grund av senare ändringar (jfr SFS nr 401/1938, 404/1944 och 397/1945).

Statslån till hushållningssällskap.

Låneverksamheten är organiserad så, att lantbruksstyrelsen efter ansökan tilldelar hushållningssällskapet lån ur jordbrukets maskinlånefond, på villkor att hushållningssällskapet för gemensam maskinanvändning lämnar ut lån till enskild person eller sammanslutning. Hushållningssällskapet skall avge skuldförbindelse för lånet, som förräntas och återbetalas på ungefär samma sätt, som gäller för hushållningssällskapets egen lånegivning (se nedan).

Utlåning från hushållningssällskap.

Lån kan av hushållningssällskap, som sagt, utlämnas till enskild person eller till sammanslutning. Det skall avse anskaffning av sådan jordbruksmaskin eller tvättmaskin, som skall användas gemensamt av flera jordbrukare; lån för anskaffande av tvättmaskin må utlämnas, även om andra personer än jordbrukare avses skola delta i maskinens användning, dock under förutsättning att minst 80 % av de personer, som kunna antagas komma att delta i maskinanvändningen, äro jordbrukare.

Lån får icke beviljas till högre belopp än 80 % av köpeskillingen för den eller de maskiner, till vilkas förvärvande lånet är avsett, dock må enskild person, ekonomisk förening eller bolag, som inom hushållningssällskapets hela verksamhetsområde eller viss del därav bedriver eller ämnar bedriva företrädesvis för komplettering av ofullständiga jordbruk avsedd verksamhet för nyodling eller stenröjning och som erhållit godkännande av sällskapet, beviljas lån intill hela köpeskillingen för maskin, som erfordras för verksamheten.

Återbetalningstiden får av hushållningssällskapen bestämmas till minst fem och högst åtta år, räknat från och med året efter det, då lånet utbetalats. Lån skall amorteras med lika belopp vid utgången av vart och ett av de kalenderår, som följa närmast efter det, då lånet lyftes.

Lånen förräntas efter en fast vid lånets beviljande bestämd räntefot. Denna

fastställer Kungl. Maj:t och får icke understiga medelräntan för statens belåning mot obligationer under det budgetår, som närmast föregått det, varunder lånet beviljades, med tillägg av en fjärdedels procent.

Lån får av hushållningssällskap beviljas endast under förutsättning att den maskin, till vars förvärvande lånet är avsett att användas, av hushållningssällskapet befinnes lämplig för åsyftat ändamål;
att köpeskillingen för maskinen provas skälig;
att i övrigt sådana omständigheter föreligga, att den gemensamma maskinanvändningen kan antagas bli till gagn för de personer, vilka avses skola delta i denna.

Ansökning om lån skall innehålla uppgift om det sökta lånets belopp, om fabrikatet, storleken och priset å den eller de maskiner, till vars förvärvande lånet är avsett, vidare utredning rörande lämpligheten av maskinens anskaffande, plan för ordnandet av den gemensamma maskinanvändningen samt driftskalkyl.

Vid ansökningen skola fogas,

då lån sökes av någon, som ämnar bedriva uthyrning av maskinen eller utföra maskinarbete åt andra med densamma (maskinhållare), utredning för bedömande av den omfattning den gemensamma maskinanvändningen kan beräknas erhålla ävensom nyttan av densamma, samt

då lån sökes av ekonomisk förening eller bolag, dels förteckning över föreningsmedlemmarna eller bolagsmännen eller, beträffande aktiebolag, de i aktieboken införda aktieägarna, dels föreningsstadgar, bolagsavtal eller bolagsordning, dels uppgift om föreningens eller bolagets ekonomiska ställning, vilken uppgift skall vara styrkt genom avskrift av in- och utgående balansräkning för senast förflutna räkenskapsår samt av vinst- och förlusträkning för samma tid, där sådan föres, eller, i fråga om förening eller bolag, vars första räkenskapsår vid tiden för ansökningen ännu ej avslutats, genom räkenskapsammandrag för den tid föreningen eller bolaget varit i verksamhet, dels, i förekommande fall, registreringsbevis.

Hushållningssällskapet skall förbehålla sig rätt att uppsäga lån helt eller delvis till omedelbar betalning,

om låntagaren genom oriktig uppgift föranlett lånets beviljande,
om låntagaren visar försumlighet att erlägga föreskriven ränta eller amortering eller annorledes bryter mot vad honom enligt avgiven skuldförbindelse åligger,
om maskinhållaren betingar sig avgifter, som hushållningssällskapet finner oskäligen,
om inköpt maskin avyttras, utmätes eller blir obrukbar,
om eljest sådana förhållanden inträffat, att låntagaren med hänsyn till det med lånet avsedda syftet uppenbarligen icke längre bör tillgodonjuta lånet, eller
om hushållningssällskapet finner säkerheten för lånet hava undergått avsevärd försämring.

Bidrag till återbetalning av lån.

Lantbruksstyrelsen kan på framställning av hushållningssällskap bevilja låntagare bidrag till återbetalning av lån, som utlämnats av medel från jordbrukets maskinlånefond. Bidraget utgår med ett belopp, som motsvarar 20 % av lånets ursprungliga kapitalbelopp. Förutsättningen för att dylikt bidrag skall kunna utlämnas är, dels att övrig del av låneskulden jämte upplupen

ränta betalats ordentligt i överensstämmelse med den uppgjorda återbetalningsplanen och att den gemensamma maskinanvändningen utövats på ett ändamålsenligt sätt, dels att minst 65 % av den åkerareal, som innehaves av de jordbrukare, vilka deltagit i maskinanvändningen, tillhöra brukningsdelar med högst 20 hektar åker. I särskilda fall kan lantbruksstyrelsen efter prövning medgiva, att bidrag utlämnas även om mindre än 65 % av åkerarealen tillhör gårdar med högst 20 hektar åker. Beviljat bidrag utbetalas till hushållningssällskapet. Avser bidraget av sällskapet beviljat lån, har sällskapet att tillgodoskriva låntagaren bidraget.

Lantbruksstyrelsen kan också utlämna bidrag med 20 %, dock högst 16 % av köpeskillingen, för återbetalning av lån, som för motsvarande ändamål upptagits i enskild kreditinrättning. Ansökan om sådant bidrag skall göras hos lantbruksstyrelsen i samband med att lån sökes hos den enskilda kreditinrättningen. För utbetalning av bidragen gälla samma förutsättningar som för utbetalning av bidrag till lån, som utlämnas av hushållningssällskapen.

B. Tidigare förslag till ändringar av lånebestämmelserna.

De förslag till ändringar av lånebestämmelserna, som beaktats av statsmakterna, hava inarbetats i förestående redogörelse. Därutöver ha åtskilliga förslag till ändringar väckts, och dessa refereras helt kort i det följande.

Vid 1940 års riksdag yrkades sålunda i två likalydande motioner (I: 116, II: 89), att lånebestämmelserna skulle ändras så, att lån även kunde lämnas för anskaffning av mjölkningsmaskiner samt hissansordningar och fläktar för transport av sädeskärvar och hö. Samtidigt ifrågasattes om icke långivningen för köp av tröskverk borde något minskas till förmån för köp av nyssnämnda maskiner. Motionerna avslögs under hänvisning till att jordbrukets maskinlånefond inrättats för att tillgodose de mindre jordbrukens behov av låne-medel för anskaffning av jordbruksmaskiner, avsedda att användas i *gemensamt* bruk.

Vid 1941 års riksdag väcktes två likalydande motioner (I: 57, II: 63) om sådan ändring av bestämmelserna för jordbrukets maskinlånefond, att lån skulle kunna utlämnas även för anskaffning av mjölkningsmaskiner. Om det ur statsfinansiell synpunkt befunes önskvärt, hette det i motionerna, borde i stället långivningen för inköp av tröskverk minskas i motsvarande grad. Ej heller dessa motioner föranledde någon riksdagens åtgärd.

År 1944 väcktes i riksdagen fem motioner i frågan. I två (I: 152, II: 225) föreslogs, att lån skulle kunna utlämnas även för anskaffning av maskiner för stenröjning och nyodling. De framförda synpunkterna ha sedermera beaktats i propositionen nr 38/1945, som bifallits av riksdagen. I två andra motioner (I: 253, II: 417) yrkades, att lån skulle kunna utlämnas för anskaffning av mjölkningsmaskiner, hö- och sädeshissar, arbetsbesparande hushållsmaskiner för den enskilde jordbrukarens eget bruk i sådana fall, då lånesökandens jordbruk är så beläget, att stor svårighet föreligger att effektivt ordna gemensam användning. I den femte motionen (II: 33) föreslogs, att bestämmelsen

om att lånen huvudsakligen vore avsedda för mindre gårdar skulle borttagas. Enligt detta förslag skulle alltså lån kunna utlämnas oberoende av de i maskinanvändningen deltagande gårdarnas storlek. Riksdagen fann icke tillräckliga skäl anförda för att låneverksamheten skulle utvidgas i enlighet med vad som föreslagits i de fem motionerna.

Med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 38/1945, vari vissa ändringar av bestämmelserna rörande utlämning av lån från jordbrukets maskinlånefond föreslogos, väcktes i riksdagen motion (II: 452), att de i propositionen föreslagna stationerna för gemensam maskinanvändning inom jordbruket borde ägas uteslutande av ekonomiska föreningar med jordbrukare som delägare samt att statliga lån och bidrag endast borde utgå till sådana maskinstationer. Samtidigt väcktes också en motion (II: 453), vari föreslogs, att bidrag skulle utlämnas till hushållningssällskapen för bestridande av deras kostnader för ledning av nyodlings- och stenröjningsverksamhet med maskinella hjälpmedel. Motionerna föranledde emellertid ingen åtgärd från riksdagens sida.

År 1945 uppdrog Kungl. Maj:t åt lantbruksstyrelsen att utreda frågan, huruvida lån och bidrag borde utlämnas till innehavare av mindre jordbruk, även för inköp av vissa maskiner för eget bruk. Då denna fråga emellertid faller utanför kommitténs uppdrag, har den icke upptagits till närmare övervägande.

C. Låneverksamhetens omfattning 1938—1946.

Eftersom lantbruksstyrelsen fördelar de statliga lånemedlen mellan hushållningssällskapen, vilka i sin tur utlämna lån till maskinhållare, maskinbolag och maskinföreningar, kunna uppgifter rörande låneverksamheten erhållas både hos lantbruksstyrelsen och hushållningssällskapen. Kommittén har valt att begära sådana rörande verksamhetens omfattning hos lantbruksstyrelsen och rörande själva låneförmedlingen hos hushållningssällskapen. De uppgifter, vilka återgivas i tabellerna 1—7, omfatta antalet utlämnade lån och bidrag med fördelning på olika år och hushållningssällskap, lånens fördelning på olika låntagarkategorier samt en tablå över antalet av vissa maskiner och redskap, som skaffats med hjälp av lån från fonden.

Tabell. 1. Från jordbrukets maskinlånefond under åren 1938—46 utlämnade lån och lånebelopp.

År	Antal utlämnade lån	Utlämnat lånebelopp, kronor	Medeltal, kronor per lån
1938	117	263 488	2 252
1939	483	1 134 525	2 349
1940	414	925 014	2 234
1941	285	603 839	2 119
1942	472	898 861	1 904
1943	792	1 576 417	1 990
1944	981	1 872 885	1 909
1945	1 044	2 304 545	2 207
1946	1 503	4 606 557	3 065
Summa	6 091	14 186 131	2 329

Tabell 1. Denna tabell utgör en sammanställning av antalet åren 1938—1946 från jordbrukets maskinlånefond årligen utlämnade lån. Under dessa nio år ha sammanlagt 6 091 lån till ett belopp av 14 186 131 kronor utlämnats. I medeltal per år ha 677 lån utlämnats till ett belopp av 1 576 237 kronor. Det minsta antalet utlämnades år 1938, vilket är helt naturligt, eftersom låneverksamheten började den 1 juli detta år. Åren 1940—42 visa en minskning, vilket sammanhänger med kriget och den därmed följande bristen på traktorer. Efter år 1942 har emellertid lånerörelsen betydligt ökat. De årliga lånebeloppen variera på ungefär samma sätt som antalet utlämnade lån.

I tabell 1 återgives också lånens genomsnittliga storlek under de olika åren. Som synes, ha lånen fram till 1945 rört sig om ca 2 000 kronor. För åren 1942, 1943 och 1944 äro medeltalen något lägre, vilket sannolikt beror på att de lån, som utlämnades under dessa år, avsågo ett förhållandevis mindre antal traktorer än vad som varit fallet under de föregående åren. År 1946 steg den genomsnittliga lånesumman till drygt 3 000 kronor.

Som jämförelse kan nämnas, att enligt en utredning, som grundas på uppgifter från tillverkare och importörer av lantbruksmaskiner, uppgick totala försäljningsvärdet för sådana maskiner och redskap, vilka kunna användas gemensamt och till vars anskaffning lån ur jordbrukets maskinlånefond således kunnat utlämnas, under åren 1938—1945 till i medeltal 66 miljoner kronor per år. Det belopp, som under samma tid utlämnats från jordbrukets maskinlånefond, motsvarar blott 1,8 % av detta. Emellertid har kriget och den därav följande bristen på traktorer orsakat en betydande nedgång i låneverksamheten, varför det torde vara riktigare att jämföra siffrorna för de senaste åren än medeltal för hela den tid låneverksamheten bedrivits. År 1945 utlämnades lån från jordbrukets maskinlånefond till ett belopp av 2,6 miljoner kronor, medan totala försäljningsvärdet av sådana maskiner, vilka kunna användas gemensamt, uppgick till 68 miljoner kronor. Det från jordbrukets maskinlånefond utlämnade beloppet utgjorde samma år 3,8 % av totala försäljningsvärdet. Under år 1946 var utlåningen från maskinlånefonden ungefär dubbelt så stor som år 1945, varför man kan förmoda, att lånebeloppet detta år var minst 5 % av totala försäljningsvärdet. Även denna andel är emellertid mycket liten i betraktande av att den åkerjord, som tillhör gårdar med mindre än 20 hektar åker, utgör 55,3 % av den totala.

Tabell 2. I tabellen göres en sammanställning av de lån och lånebelopp, som utlämnats åren 1938—1946, med fördelning på de olika hushållningssällskapen, vilka i tabellen ordnats i fallande skala efter antalet utlämnade lån. Skillnaden mellan antalet lån, som olika hushållningssällskap förmedlat, är som synes mycket stor. Största antalet lån, sammanlagt 683, har utlämnats av Älvsborgs läns norra hushållningssällskap, medan det minsta antalet lån, sammanlagt 32, har utlämnats av Stockholms läns och stads hushållningssällskap. De i genomsnitt lägsta lånen ha utlämnats av Älvsborgs läns södra hushållningssällskap, medan de i genomsnitt högsta ha utlämnats av Stockholms läns och stads hushållningssällskap. Sambandet mellan antalet utläm-

Tabell 2. Från jordbrukets maskinlånefond under åren 1938—46 utlämnade lån och lånebelopp med fördelning på de olika hushållningssällskapens områden.

Nr	Hushållningssällskap	Antal utlämnade lån	Utlämnat lånebelopp, kronor	Medeltal, kronor per lån
1	Älvsborgs läns norra	683	1 113 300	• 1 630
2	Värmlands läns	658	1 194 782	1 816
3	Göteborgs och Bohus läns	544	876 396	1 611
4	Jämtlands läns	451	1 184 645	2 627
5	Västernorrlands läns	418	925 242	2 213
6	Gävleborgs läns	368	724 455	1 969
7	Hallands läns	339	944 640	2 787
8	Jönköpings läns	297	467 635	1 575
9	Västerbottens läns	274	1 069 830	3 904
10	Skaraborgs läns	264	594 160	2 251
11	Kronobergs läns	247	513 120	2 077
12	Norrbottnens läns	235	637 205	2 712
13	Blekinge läns	210	565 444	2 693
14	Östergötlands läns	177	608 040	3 435
15	Kalmar läns norra	152	396 557	2 609
16	Örebro läns	139	361 607	2 601
17	Kristianstads läns	116	338 980	2 922
18	Uppsala läns	88	363 085	4 126
19	Kalmar läns södra	85	292 790	3 445
20	Älvsborgs läns södra	68	93 070	1 369
21	Kopparbergs läns	65	156 400	2 406
22	Västmanlands läns	56	173 078	3 091
23	Södermanlands läns	53	98 151	1 852
24	Gotlands läns	37	148 318	4 009
25	Malmöhus läns	35	180 290	5 151
26	Stockholms läns och stads	32	164 911	5 153
	Hela landet	6 091	14 186 131	2 329

Tabell 3. Under åren 1943—46 beviljade statsbidrag till återbetalning av lån från jordbrukets maskinlånefond.

År	Antal utlämnade bidrag	Utlämnat bidragsbelopp, kronor	Medeltal, kronor per bidrag
1943	38	18 804	495
1944	191	90 137	472
1945	378	157 651	417
1946	292	125 218	429
Summa	899	391 810	436

nade lån och antalet gårdar med liten åkerareal i olika hushållningssällskap diskuteras närmare å s. 82.

Tabell 3. Bidrag till återbetalning av lån utlämnas, som nämnts i det föregående, först i samband med att lånet slutamorterats. Eftersom amorteringstiden är lägst fem år, ha de första bidragen utlämnats år 1943. I fråga om bidrag till återbetalning av lån, som upptagits i enskild kreditinrättning, hade

intill utgången av mars månad 1947 till lantbruksstyrelsen inkommit endast tre ansökningar, varav två beviljats. Medlen få lyftas först sedan fyra femtedelar av lånets ursprungliga belopp återbetalats. Några bidrag hade således ännu ej utbetalats vid denna tidpunkt.

Genom hushållningssällskapen utlämnades, som framgår av tabell 3, år 1943 38 bidrag, medan antalet utlämnade lån år 1938 var 117 (tabell 1). För större delen av de lån, som utlämnades år 1938, var alltså amorteringstiden tydligen längre än fem år. Under åren 1944, 1945 och 1946 var antalet utlämnade bidrag respektive 191, 378 och 292. Sammanlagda antalet bidrag, som utlämnats till och med år 1946, uppgår till 899 och bidragsbeloppet till 391 810 kronor. Bidragen ha i allmänhet uppgått till 400 à 500 kronor. Genomsnittet för samtliga bidrag är 436 kronor.

Tabell 4. Under åren 1943—46 beviljade statsbidrag till återbetalning av lån från jordbrukets maskinlånefond med fördelning på de olika hushållningssällskapens områden.

Nr	Hushållningssällskaps område	Antal utlämnade bidrag	Utlämnat bidragsbelopp, kronor	Medeltal, kronor per lån
1	Älvsborgs läns norra	112	35 713	319
2	Värmlands läns	90	30 463	338
3	Göteborgs och Bohus läns	81	30 413	375
4	Kronobergs läns	77	25 942	337
5	Hallands läns	57	29 426	516
6	Skaraborgs läns	54	19 868	368
7	Norrbottnens läns	53	31 378	592
8	Jönköpings läns	42	13 660	325
9	Östergötlands läns	40	32 824	821
10	Kristianstads läns	36	16 738	465
11	Västernorrlands läns	27	15 039	557
12	Västerbottens läns	27	11 904	441
13	Kalmar läns södra	24	10 365	432
14	Gävleborgs läns	24	9 997	417
15	Jämtlands läns	20	15 802	790
16	Älvsborgs läns södra	18	5 379	299
17	Uppsala läns	16	9 557	597
18	Örebro läns	16	7 504	469
19	Kalmar läns norra	16	6 314	395
20	Västmanlands läns	15	7 350	490
21	Stockholms läns och stads	13	8 891	684
22	Blekinge läns	13	6 233	479
23	Kopparbergs läns	12	3 100	258
24	Malmöhus läns	9	5 634	626
25	Gotlands läns	7	2 316	331
26	Södermanlands läns	—	—	—
	Hela landet	899	391 810	436

Tabell 4. Tabellen är en sammanställning av antalet från jordbrukets maskinlånefond utlämnade bidrag med fördelning på hushållningssällskapen, vilka ordnats efter antalet utlämnade bidrag. Ordningsföljden har som synes icke blivit riktigt densamma som i tabell 2. Sålunda har exempelvis Kronobergs län fjärde platsen i tabell 4 men elfte i tabell 2, vilket beror på att bidragen endast avse lån, som utlämnats under de första åren.

Tabell 5. Under åren 1938—46 från jordbrukets maskinlånefond förmedlade lån till olika låntagarekategorier.

År	Maskinhållare			Maskinbolag			Ekonomiska föreningar		
	Antal		Delta-garnas sammanlagda åkerareal, hektar	Antal		Delta-garnas sammanlagda åkerareal, hektar	Antal		Delta-garnas sammanlagda åkerareal, hektar
	lån-tagare	i maskin-använd-ningen deltagande jordbrukare		lån-tagare	i maskin-använd-ningen deltagande jordbrukare		lån-tagare	i maskin-använd-ningen deltagande jordbrukare	
1938	62	431	3 484	55	367	2 858	—	—	—
1939	342	2 166	19 099	140	975	7 945	1	13	44
1940	300	1 864	15 922	106	762	6 375	8	.	.
1941	213	1 297	11 367	66	421	8 487	6	.	.
1942	329	1 729	14 941	132	776	10 074	11	.	.
1943	562	2 810	23 258	221	1 141	10 557	9	.	.
1944	743	3 462	28 848	225	924	8 631	13	.	.
1945	743	3 768	31 060	292	1 311	12 163	9	.	.
1946	1 091	5 488	51 002	404	1 877	17 546	8	.	.
Summa	4 385	23 015	198 981	1 641	8 554	84 636	65	.	.

Tabell 6. Under åren 1938—46 från jordbrukets maskinlånefond förmedlade lån till olika låntagarekategorier med fördelning på olika hushållningssällskap.

Nr	Hushållningssällskap	Antal låntagare			Summa
		Maskin-hållare	Maskin-bolag	Ekonomiska föreningar	
1	Älvsborgs läns norra	405	275	3	683
2	Värmlands läns	413	243	2	658
3	Göteborgs och Bohus läns	541	1	2	544
4	Jämtlands läns	446	2	3	451
5	Västernorrlands läns	414	1	3	418
6	Gävleborgs läns	284	82	2	368
7	Hallands läns	92	236	11	339
8	Jönköpings läns	167	128	2	297
9	Västerbottens läns	265	8	1	274
10	Skaraborgs läns	257	7	—	264
11	Kronobergs läns	66	177	4	247
12	Norrbottnens läns	199	26	10	235
13	Blekinge läns	54	153	3	210
14	Östergötlands läns	77	97	3	177
15	Kalmar läns norra	58	90	4	152
16	Örebro läns	138	1	—	139
17	Kristianstads läns	108	6	2	116
18	Uppsala läns	86	—	2	88
19	Kalmar läns södra	84	1	—	85
20	Älvsborgs läns södra	67	—	1	68
21	Kopparbergs läns	25	37	3	65
22	Västmanlands läns	30	26	—	56
23	Södermanlands läns	48	4	1	53
24	Gotlands läns	16	21	—	37
25	Malmöhus läns	18	16	1	35
26	Stockholms läns och stads	27	3	2	32
	Summa	4 385	1 641	65	6 091

De bidragsbelopp, som hushållningssällskapen utlämnat, variera i stort sett som antalet utlämnade lån, ehuru vissa avvikelser förekomma. I kolumnen längst till höger återgivas genomsnittsbeloppen per bidrag. Lägst har bidragsbeloppet i medeltal varit i Kopparbergs läns hushållningssällskap och högst i Östergötlands.

Tabell 5. I tabellen ha de lån, som utlämnats under åren 1938—1946, fördelats på låntagarkategorierna. Som synes ha de ojämförligt flesta lånen lämnats till maskinhållare. Sålunda ha 72 % av samtliga lån gått till denna låntagarkategori, men endast 27 % till maskinbolag. Till inregistrerade maskinföreningar ha endast 1 % av lånen gått. Antalet jordbrukare, som enligt tabellen betjänas av dessa enskilda maskinhållare och maskinbolag, är 23 015 med en sammanlagd åkerareal av 198 981 hektar.

För jämförelse hänvisas till tabell 9 (s. 48). I denna redovisas nämligen hela antalet bruksningsdelar med över två hektar åker. Vidare anges, hur de berörda bruksningsdelarna fördela sig på olika storleksgrupper och hur åkerarealen fördelar sig inom grupperna. Därav framgår, att hela antalet bruksningsdelar med minst 2 och högst 20 hektar åker uppgick till 261 137, vilket motsvarar 88,2 % av hela antalet bruksningsdelar med över 2 hektar åker. Vidare framgår, att de berörda bruksningsdelarna omfattade 1 970 973 hektar åker eller 55,3 % av hela åkerarealen hos bruksningsdelar med över 2 hektar åker.

Tabell 6. Tabellen utgör en sammanställning av de lån, som utlämnats till olika låntagarkategorier med fördelning på hushållningssällskap. Största antalet maskinhållare redovisas av Göteborgs och Bohus län, Jämtlands, Väster-norrlands, Värmlands och Älvsborgs läns norra hushållningssällskap, de flesta låntagande maskinbolagen i Älvsborgs läns norra, Värmlands och Hallands läns hushållningssällskap, medan största antalet lån till ekonomiska föreningar förmedlats inom Hallands och Norrbottens läns hushållningssällskap.

De i tabell 6 lämnade uppgifterna böra för sin rätta förståelse ses i be-lysning av den diskussion, som föres å s. 83, varav framgår, att anledningen till att vissa hushållningssällskap redovisa lån huvudsakligen till maskin-hållare och i obetydlig omfattning till maskinbolag är, att vid ansökan om lån från bolag ofta blott *en* av delägarna i bolaget av hushållningssällskapet be-traktas som låntagare.

I sina kommentarer till de lämnade statistiska uppgifterna anför lantbruks-styrelsen beträffande fördelningen av lånen mellan de olika låntagarkatego-rierna bland annat följande:

»Förutom då i hushållningssällskapens redogörelser särskilt angivits, att veder-börande låntagare är maskinhållare, ha till denna kategori räknats sådana per-soner, vilka ensamma stått som låntagare. Då två eller flera personer angivits såsom låntagare till ett och samma lån, ha dessa ansetts utgöra ett maskinbolag. Till denna senare kategori ha även hänförts sådana maskinföreningar, beträffande vilka av redogörelserna icke tydligt framgått, huruvida de varit ekonomiska för-eningar eller maskinbolag. De i sammanställningen medtagna ekonomiska för-eningarna ha huvudsakligen utgjorts av linodlarföreningar samt i ett fåtal fall av

Tabell 7. Vissa slag av jordbrukmaskiner, till vilkas anskaffning lån utlämnats från jordbrukets maskinlänafond åren 1938—1946.

Nr	Hushållningssällskap	Trak- torer	Traktor-		Gödsel- spridare		Själ- v- bin- dare	Trösk- verk	Motorer	
			plogar	har- var	för konst- gödsel	för stall- gödsel			elek- triska	drivna med råolja eller fotogen
1	Älvsborgs läns norra	47	24	23	17	18	389	159	77	7
2	Värmlands läns	38	27	16	14	19	376	184	30	5
3	Göteborgs och Bohus läns	40	16	11	11	8	291	121	56	4
4	Jämtlands läns	92	66	69	12	39	114	127	38	5
5	Västernorrlands läns	63	43	35	4	24	102	192	36	2
6	Gävleborgs läns	52	26	22	1	12	172	102	14	1
7	Hallands läns	56	25	25	14	1	138	50	15	1
8	Jönköpings läns	18	10	10	8	6	129	64	23	2
9	Västerbottens läns	116	31	34	—	14	52	24	4	1
10	Skaraborgs läns	57	36	30	2	2	169	26	9	2
11	Kronobergs läns	18	6	4	3	1	104	89	35	2
12	Norrbottnens läns	62	53	54	1	2	37	73	32	6
13	Blekinge läns	25	14	15	13	1	63	47	9	5
14	Östergötlands läns	45	35	23	4	—	36	81	26	10
15	Kalmar läns norra	12	4	3	4	1	68	55	15	6
16	Örebro läns	13	9	5	5	3	54	48	24	1
17	Kristanstads läns	25	8	5	3	—	47	14	—	—
18	Uppsala läns	48	24	7	3	—	17	20	9	—
19	Kalmar läns södra	27	15	14	—	1	37	15	5	1
20	Älvsborgs läns södra	2	1	1	1	5	32	23	13	—
21	Kopparbergs läns	5	1	1	—	—	43	9	4	—
22	Västmanlands läns	17	19	4	1	—	7	21	10	1
23	Södermanlands läns	10	8	9	—	—	29	28	8	1
24	Gotlands läns	14	9	5	2	1	8	9	2	—
25	Malmöhus läns	19	6	7	1	—	8	10	1	—
26	Stockholms läns och stads	15	8	9	1	1	7	10	4	—
	Hela landet	936	524	441	125	159	2 529	1 601	499	63

tvättstuguföreningar. Beträffande de ekonomiska föreningarna ha uppgifter om antalet i maskinanvändningen deltagande jordbrukare och dessas sammanlagda åkerareal i ett flertal fall icke kunnat angivas, beroende på att hushållningssällskapens redogörelser i dessa avseenden varit ofullständiga.»

Tabell 7. Här lämnas en tablå över antalet av vissa större maskiner och redskap, som 1938—1946 anskaffats med hjälp av jordbrukets maskinlänafond. Maskinerna och redskapen ha i tabellen fördelats på de olika hushållningssällskapen. Av större maskiner ha i hela landet skaffats 936 traktorer, 2 529 självbindare och 1 601 tröskverk. Traktorerna äro tämligen jämnt fördelade över landet, medan den ojämeförigt största delen av självbindarna och tröskverken redovisas av de hushållningssällskap, som utlämnat största antalet lån.

I tabell 7 redovisas vidare 524 traktorplogar, 441 traktorharvar, 125 konstgödselspridare, 159 stallgödselspridare, 499 elektriska motorer och 63 motorer drivna med råolja eller fotogen. Förutom till dessa maskiner och redskap

ha lån utlämnats för anskaffning av ett stort antal andra maskiner och redskap. Sålunda ha lån utlämnats till anskaffning av plogar, harvar, kultivatörer, vältar, såningsmaskiner, hövändare, hjulräfsor, släpräfsor, linskördemaskiner, hampskördemaskiner, hamptröskverk, ejektorer, halmpressar, potatisupptagare, frönötare, gröpkvarnar, mullskopor, sten- och stubbrytare, stenröjningsaggregat, vedkapar, vedklyvningsmaskiner och tvättmaskiner. Uppgifter om hur stort antal av dessa olika maskiner, som köpts med hjälp av lån, ha icke infordrats. Det kan dock nämnas, att 163 stycken av den relativt dyra linskördemaskinen anskaffats.

D. Erfarenheter från hushållningssällskapens låneförmedling.

Genom en cirkulärskrivelse till hushållningssällskapens sekreterare har kommittén sökt få del av sällskapens erfarenheter i fråga om förmedling av lån från jordbrukets maskinlånafond jämte deras uppfattning om de nuvarande bestämmelserna. Cirkulärskrivelsen besvarades av samtliga hushållningssällskap med undantag av två. I det följande refereras svaren på frågorna, varvid även frågans lydelse återges. Då det vid en omprövning av gällande bestämmelser givetvis är av särskilt intresse att studera de anmärkningar och förslag till ändringar, som hushållningssällskapen framfört, behandlas dessa synpunkter tämligen utförligt.

Fråga nr 1. Vilka äro Edra erfarenheter från och Edra åsikter om det nuvarande systemet för statligt stöd åt gemensam maskinanvändning och maskinhållarverksamhet?

Som svar på denna fråga ha 22 hushållningssällskap meddelat, att de ha goda erfarenheter av nuvarande system för utlänning av lån och bidrag och att bestämmelserna äro i stort sett väl utformade. Emellertid ha 19 sällskap framfört huvudsakligen mindre anmärkningar och önskemål om ändringar. Sålunda ifrågasätter Uppsala läns och Kalmar läns norra hushållningssällskap, huruvida icke de nuvarande arealbestämmelserna för utlämnande av bidrag borde helt slopas. Hushållningssällskapen i Södermanlands, Gotlands, Hallands och Västmanlands län anse, att arealgränsen bör ändras så, att en större del av åkerarealen än vad som nu är fallet kan få tillhöra gårdar med över 20 hektar åker. Detta kan enligt sällskapen åstadkommas på två sätt, antingen genom att 20-hektargränsen höjes eller genom att 65-procentsgränsen sänkes. Som önskvärd gräns för gårdarnas storlek ha olika hushållningssällskap angivit 30, 40 och 50 hektar åker. Som skäl för att ändra arealgränsen på det sätt, som föreslagits, har bland annat anförts, att den nuvarande snäva gränsen för bidrag hämmar långivningen, enär det i en del fall är svårt att ekonomiskt utnyttja maskinerna i en sammanslutning av så gott som enbart mindre jordbrukare. För att få verksamheten på ekonomisk bas anses det i sådana fall nödvändigt, att några gårdar med 25 å 50 hektar åker kunna ansluta sig. Södermanlands läns hushållningssällskap har ifrågasatt, om icke arealgränsen borde fastställas olika för olika slag av maskiner.

Sekreteraren hos Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap anför i sitt svar, att den nu vanligaste formen för maskinhållning är tämligen lös. I stället förordar han maskinstationer i kooperativ eller enskild regi. Sekreterarens svar på denna punkt lyder:

»Att döma av den bestyrkta berättelse, som maskinlångtagare här i länet årligen måste lämna till hushållningssällskapet, synes i stort sett den hittillsvarande verksamheten på den gemensamma maskinanvändningens område vara ganska tillfredsställande. Enligt undertecknads mening kan man emellertid betvivla, att den relativt lösa organisationsform, som maskinhållarverksamheten innebär — föreningar för gemensam maskinanvändning äro här i länet relativt sällan förekommande — skall visa sig hållbar i längden. Man kan med skäl antaga, att då maskinlånet återbetalats, sagda system i många fall icke visar sig hållbart. Maskinhållaren finner det kanske besvärligt att utföra arbetet hos andra, och om han icke direkt behöver inkomsten av dylikt arbete, användes maskinen av nämnda anledning eller andra skäl icke längre gemensamt, i varje fall icke i erforderlig utsträckning. En dylik utveckling medför en onödigt stor och oräntabel kapitalinvestering för maskiner i jordbruket. Av detta liksom av andra skäl, exempelvis maskinernas skötsel, reparationer etc., synes utvecklingen böra ledas mot skapande av maskinstationer i kooperativ eller enskild regi. I varje fall på längre sikt torde statsmakernas stöd böra syfta mot detta mål. Idealet synes vara, att i varje fall mindre och medelstora jordbruks huvudsakliga behov av större, för gemensamt bruk lämpliga maskiner helt tillgodoses på detta sätt.»

Jönköpings läns hushållningssällskap framhåller vikten av att sällskapen erhålla hjälp att ändamålsenligt organisera den gemensamma maskinanvändningen.

Flera sällskap anse, att upplysningsverksamheten på maskinområdet bör betydligt ökas. Västerbottens läns hushållningssällskap anför härom följande:

»För närvarande torde ytterligare åtgärder närmast böra inriktas på en väsentligt intensifierad upplysningsverksamhet på maskinområdet till åstadkommande av bättre planläggning av maskinköpen samt mera ekonomisk användning av och större aktsamhet om redan inköpta maskiner.»

Sällskapet anser det vidare önskvärt, att antingen behovsprövning i någon form eller ock en nedre gräns i fråga om lånebeloppets storlek införes för att därigenom förhindra, att relativt små lån behöva utlämnas i sådana fall, då egentligt behov av lån icke föreligger.

Västernorrlands läns hushållningssällskap framhåller, att en rättvis och lämplig fördelning av jordbruksmaskiner — i främsta rummet traktorer — inom olika trakter av länet framdeles torde bli svår att åstadkomma, vilket i viss mån beror på att anskaffningen skötes av försäljningsombud, som i första hand sträva att sälja så många maskiner som möjligt.

Kopparbergs läns hushållningssällskap påpekar, att upprättandet av ansökningshandlingar för erhållande av lån från jordbrukets maskinlånefond är en alltför omständlig procedur, om handlingarna skola innehålla alla de uppgifter, som angivas i bestämmelserna. Långtagaren kan därför i regel icke själv upprätta låneansökan, utan han måste få hjälp därmed av någon tjänsteman vid sällskapet.

Fråga nr 2. Anses den tillämpade räntesatsen alltför hög?

Som svar på denna fråga ha 15 hushållningssällskap svarat, att räntefoten är alltför hög med hänsyn till nuvarande ränteläge och att den därför bör sänkas, medan 6 hushållningssällskap hävda, att räntefoten visserligen icke är förmånlig för låntagaren men att detta uppväges av möjligheten att erhålla bidrag, varför de icke påyrka räntesänkning. Sekreteraren hos Kronobergs läns hushållningssällskap anför som svar på frågan, att den nu gällande räntesatsen, 4 %, visserligen icke är alltför hög med hänsyn till att bidrag utgår till återbetalning med en femtedel av lånebeloppet men att lånen från jordbrukets maskinlånefond dock icke böra draga högre ränta än i enskild kreditinrättning upptagna lån, till vilkas återbetalning statsbidrag kan erhållas enligt nu gällande författning. För en lämplig inriktning av den gemensamma maskinanvändningen anser sekreteraren det nämligen önskvärt, att jordbrukarna söka sakkunnigt biträde hos hushållningssällskapen, och detta bör icke hindras genom högre räntekostnad för de lån, som sällskapen förmedla.

Västerbottens läns hushållningssällskap framhåller, att ett rörligare system för beräkning av räntan borde införas, så att denna kan närmare sammanfalla med gällande bankränta

Av de hushållningssällskap, som anse att räntan bör sänkas, ange endast två, vilken räntefot som under nuvarande förhållanden bör tillämpas. Norrbottens läns hushållningssällskap hävdar, att räntefoten icke bör överstiga 3 $\frac{1}{4}$ %, medan Hallands läns hushållningssällskap anser, att den icke bör överstiga 3 %.

Fråga nr 3. Vilka krav brukar hushållningssällskapet i allmänhet ställa på säkerheten för utlämnade lån? Fordras vederhäftighetsbevis å borgensmännen och av vilken person skall detta bevis i så fall utfärdas?

Som säkerhet för utlämnade lån fordra hushållningssällskapen i allmänhet borgen av två eller tre personer, av vilka var och en bör vara vederhäftig för hela borgenssumman. Då det gäller lån till maskinbolag, brukar säkerhet vanligtvis ordnas så, att någon av bolagsmännen ställer sig som låntagare och de övriga teckna borgen. Vederhäftighetsbevis kräves i regel för låntagare och borgensmän. Sålunda meddela 19 hushållningssällskap, att de i regel kräva vederhäftighetsbevis. Några hushållningssällskap fordra, att beviset skall vara utfärdat av länsstyrelse eller landsfiskal, under det att andra också godtaga bevis, utfärdade av kommunal förtroendeman eller av ordförande för underavdelning av hushållningssällskapet. Fyra hushållningssällskap angiva, att de i regel icke använda sig av vederhäftighetsbevis, utan att de inhämta soliditetsupplysningar rörande borgensmännen.

Fråga nr 4. Brukar hushållningssällskapet för utlämning av lån till en maskin fordra, att maskinen skall komma till användning på en viss minsta åkerareal eller under ett visst minsta antal körtimmar per år? Hur stor är i så fall denna minimiareal eller det minsta antal timmar för olika maskiner?

På denna fråga ha sex hushållningssällskap svarat nej utan närmare kommentarer. De flesta av de återstående hushållningssällskapen ha likaså svarat

nej men därvid angivit, att någon bestämd fordran på viss årlig användning av en maskin, som skall anskaffas med hjälp av lån, visserligen icke uppställt, men att sällskapet på annat sätt sökt att från fall till fall bedöma, om den planerade maskinanvändningen kunnat anses ekonomiskt försvarlig eller ej. Fem hushållningssällskap ange, att de i fråga om den årliga användningen av större maskiner uppställt vissa fordringar, som de sträva efter att få uppfyllda, innan lån beviljas, ehuru undantag från dessa fordringar ofta måste göras på grund av olika lokala förhållanden. Den åkerareal, som av dessa hushållningssällskap angivits som minimum för utlämning av lån till olika maskiner, ligger för en medelstor traktor mellan 40 och 75 hektar, för en självbindare mellan 20 och 30 hektar och för ett tröskverk mellan 20 och 40 hektar.

Västernorrlands läns hushållningssällskap, som lämnat det utförligaste svaret på frågan, anför, att sällskapet visserligen icke velat direkt låsa maskinanvändningen vid vissa minimiarealer men att det lämnat direktiv om att maskinlån i regel icke bör utlämnas till dem, som utan nämnvärd olägenhet kunna använda för lån redan inköpt maskin. Sällskapet söker emellertid mera gå in för realprövning än prövning med ledning av de i ansökningarna föreliggande siffermässiga uppgifterna (vilka ej sällan äro ofullständiga). Vissa hänsyn tagas också till de indirekta fördelarna med maskinanskaffningen, exempelvis i sådana fall då många småbruk finnas, som på grund av brist på dragare och maskiner bli otillfredsställande skötta, eller då det gäller att i särskilt hög grad hushålla med den mänskliga arbetskraften. Såsom minimifordran i fråga om årlig användning anges följande siffror, vilka hushållningssällskapet i regel brukar följa:

Traktorer:

Mindre.....	200—300	timmar per år, minsta åkerareal ca 20 ha
Medelstora.....	300—400	» » » » » » 35 »
Stora.....	400—600	» » » » » » 75 »

<i>Självbindare</i>	50— 75	» » » » » » 40 »
---------------------------	--------	------------------

Tröskverk:

Små tröskverk, 400—600 mm cylinderlängd, utan hänsyn till åkerarealens storlek, då minst 3 jordbrukare avse att använda tröskverket gemensamt.

Medelstora tröskverk, 2½ fot, cirka 30 timmar eller 40 hektar åkerjord.

Fråga nr 5. Finnes det inom Edert område något exempel på gemensam maskinanvändning eller maskinhållarverksamhet, som kan

a) anses särskilt förebildligt,

b) anses ha lyckats mindre väl? Vilken kan anledningen därtill i så fall anses vara?

(Beträffande punkt 5 anmärktes i frågeformuläret, att ingen hänsyn behövde tagas till om statligt lån utlämnats till verksamheten eller ej.)

Fråga nr 5 är givetvis svår att besvara utan lämplig måttstock. Detta är måhända anledningen till att de flesta av hushållningssällskapen svarat, att de inom sina områden känna exempel varken på verksamhet, som kan anses särskilt förebildlig, eller på verksamhet som lyckats mindre väl.

Av övriga synpunkter, som framförts av hushållningssällskapen, må följande nämnas:

De flesta sällskapen synas hysa den uppfattningen, att enskilda maskinhållare äro att föredraga framför enkla bolag eller ekonomiska föreningar. Fyra hushållningssällskap framhålla som ett önskemål, att verksamheten ledes så, att verkliga maskinstationer uppkomma. Först därigenom skulle full effekt uppnås.

Värmlands läns hushållningssällskap framhåller, att det med nuvarande personal är svårt för hushållningssällskapen att öva tillfredsställande kontroll över användningen av de maskiner, som anskaffats med hjälp av statslån.

Jämtlands läns hushållningssällskap anför bland annat, att de med statslån förenade bidragen kunna stimulera till en maskinanvändning, som icke är ekonomiskt försvarlig. Genom restriktiv behandling av låneansökningarna kan dock denna olägenhet elimineras.

Slutligen kan nämnas, att Västmanlands läns hushållningssällskap framhåller, att behovet av medel avsevärt växlar och att det därför är fördelaktigt för hushållningssällskapen att kunna söka lånemedel så ofta som varje halvår. Det är emellertid en detalj av stor praktisk betydelse, att hushållningssällskapen erhålla anvisningar på beviljade lånemedel snarast möjligt efter varje halvårsskifte, så att maskinlånen kunna utlämnas i god tid före vårbruk eller stråsädesskörd och höstplöjning.

KAPITEL 5.

Nyare erfarenheter av maskinhållarverksamhet.

A. Maskinhållning för vanliga jordbruksarbeten.

Under de senaste åren har intresset för jordbrukets maskinhållning ökat betydligt, och utvecklingen har också gått snabbare än tidigare. En väsentlig orsak härtill har givetvis varit det statliga stöd, som lämnats genom lån och bidrag ur jordbrukets maskinlånefond. Särskilt ha de enskilda maskinhållarnas antal ökats snabbt, och dessutom ha i några fall företagen börjat drivas i sådan skala, att verkliga maskinstationer uppstått. Förutom enskilda personer och av lantbrukare bildade sammanslutningar ha även andra företagare börjat maskinhållning. Det är av denna anledning lämpligt att komplettera den i det föregående lämnade redogörelsen för tidigare förhållanden med några uppgifter om det aktuella läget. Uppgifterna, vilka till stor del in-

samlats vid studieresor, som kommittén företagit i olika delar av landet, beröra även den gemensamma maskinanvändning, som gäller mer speciella arbeten, såsom stenröjning och nyodling med maskinella hjälpmedel.

Enkla bolag eller ekonomiska föreningar äro alltjämt mycket vanliga företagsformer. Särskilt är så fallet i skogstrakter och mer utpräglade småbrukarbygder. Kommittén har under sina resor besökt ett ganska stort antal maskinbolag och även ekonomiska föreningar, som bildats för maskinanvändning. De flesta av de besökta maskinbolagen hade bildats för gemensamt köp och gemensam användning av tröskverk med eller utan motor. I flera fall höllo emellertid maskinbolag även självbindare, potatisupptagare, gödselspridare och kapsåg. Däremot förekom traktor mer sällan, vilket torde hänga samman med att lantbrukarna funnit det olämpligt, att en så stor och dyrbar maskin köres av än den ena än den andra delägaren. En sådan olägenhet kan visserligen avhjälpas, genom att en särskild traktorförare anställles, men detta medför vanligtvis en ny svårighet, nämligen att bereda denne regelbunden och varaktig sysselsättning.

Antalet i ett maskinbolag deltagande jordbrukare varierar inom ganska vida gränser. I fråga om tröskverksbolag var antalet delägare i de av kommittén undersökta fallen vanligtvis 8—12, men variationer 3—20 förekommo. Bolag som höllo självbindare, potatisupptagare eller annan mindre maskin hade oftast 2—4 delägare.

För finansieringen av maskinköpen hade i regel lån erhållits ur jordbrukets maskinlänefond. Utgifter för amortering, ränta och underhåll delades i många fall lika mellan delägarna, även om gårdarna icke voro lika stora. Då delägarnas gårdar voro betydligt olika till storleken, uppdelades dock kostnaderna i förhållande till vars och ens innehav av odlad jord.

Vid sidan av bolag och föreningar höllos maskiner även av enskilda personer, och därvid icke blott tidigare nämnda maskiner utan även traktorer med arbetsmaskiner och redskap. Det var enligt kommitténs erfarenhet vanligt, att en jordbrukare, som hade en mindre gård, köpt en traktor och med den utförde arbeten icke blott på den egna gården utan också åt ett antal av sina grannar. För en del av dessa jordbrukare var maskinhållningen endast ett medel att anskaffa och hålla traktor för huvudsakligen eget bruk, medan den för andra väsentligt bidrog till deras försörjning. Ersättningen för det utförda arbetet brukade i allmänhet erläggas i penningar och beräknas efter en för varje särskilt arbete tillämpad taxa.

De taxor, som tillämpades av dessa jordbrukare-maskinhållare, voro i många fall så låga, att vinsten av maskinhållningen måste bli ringa. En anledning härtill kan vara, att vederbörande oriktigt beräknat driftskostnader m. m.; det skulle alltså brista i ekonomisk kalkyl. En annan och lika nära liggande anledning är, att en jordbrukare även med låga taxor fått god förräntning av de maskiner han skaffat för sitt eget jordbruk men som där icke fullt kunnat utnyttjas.

Kommittén har under sina studieresor också besökt ett antal maskinstationer, samtliga belägna i mer utpräglade jordbrukstrakter. Verksamhetsområdet varierade inom tämligen vida gränser men höll sig i allmänhet vid 1 à 2 mil runt omkring stationsorten. Några av stationerna ägdes av enskilda personer. I Halland besöktes två dylika, båda utrustade med tre större traktorer jämte erforderliga jordbearbetningsredskap. Därjämte höllos självbindare samt tröskverk med halmpress och spannmålsfläkt. En av maskinstationerna hade även slätterlastare. Maskinköpen hade vid båda stationerna delvis finansierats genom lån ur jordbrukets maskinlänefond. Båda stationerna betjänade årligen var för sig ett hundratal gårdar, av vilka några hade 50—60 hektar åker. Taxorna hade hållits relativt låga. För plöjning och harvning var taxan år 1946 7 kronor per timme, för sädesskörd med självbindare 10 kronor per timme, eller i sådana fall då det var möjligt att i förväg bedöma avverkningen per timme, 15 kronor per hektar skördad säd. I taxorna ingick ersättning för traktorförare och vid sädesskörd dessutom ersättning för en man på bindaren. För tröskning med $3\frac{1}{2}$ fots tröskverk och med traktor som dragkraft utgjorde taxan 10 à 11 kronor per timme, beroende på om spannmålsfläkt användes eller ej. I dessa taxor för tröskning ingick emellertid ingen ersättning för manuell arbetskraft. De undersökta maskinstationernas traktorer hade relativt lång årlig körtid. Reparationer och översyn av maskinerna utfördes till stor del av maskinhållarna själva. Vid var och en av stationerna hade för ändamålet inretts en mindre verkstad.

Under studieresorna har kommittén också haft tillfälle att studera maskinhållning i kombination med större reparationsverkstad. I Skåne besöktes sålunda två enskilda maskinhållare, som under en lång följd av år tröskat åt jordbrukarna i orten, samtidigt som de drivit mekanisk verkstad. Verksamheten hade i båda fallen drivits i relativt stor skala. Den ena av maskinhållarna, som arbetade inom ett mycket stort område, disponerade sålunda för sin verksamhet ett 20-tal traktorer och tröskverk och den andra ett 10-tal.

Under år 1946 startade Sörmländska lantmännens centralförening två maskinstationer i Södermanland, och Mälardalens lantmannaförbund en i Uppland. De två av Sörmländska lantmännens centralförening startade maskinstationerna ägas och drivas alltså av föreningen, medan Mälardalens lantmannaförbund överlätit sin till en enskild person.

Sörmländska lantmännens centralförening betraktar maskinstationerna huvudsakligen som försök, avsedda att ge ledning för hur maskinhållningen lämpligen bör ordnas. Med anledning därav har centralföreningen före starten företagit en undersökning, varvid bland annat behovet av maskinarbete i de orter, dit stationerna skulle förläggas, och intresset bland lantbrukarna att anlita en maskinstation utröntes. Under den tid stationerna hittills arbetat, har vid dem förekommit fullt genomförd bokföring och löpande anteckningar om den tid, som åtgått för förberedelse- och avslutningsarbeten samt för flyttning av maskiner och redskap från gård till gård. Kommittén, som beretts tillfälle att taga del av hittillsvarande erfarenheter och resultat, har

funnit dessa vara av så stort intresse ur maskinhållningens synpunkt, att en fullig redogörelse lämnas i det följande.

Den ena av maskinstationerna utrustades redan vid starten med två traktorer, varav en större och en mindre, medan den andra stationen utrustades med endast en traktor. Ett flertal nya kunder ha emellertid tillkommit vid den sistnämnda stationen, och många av de kunder, som vid starten antecknade sig för maskinarbete, ha anlitat stationen i större utsträckning än som då förutsågs, varför det visat sig nödvändigt att öka maskinutrustningen med ytterligare en traktor. Båda stationerna försågos redan vid starten med redskap för plöjning, harvning, sädesskörd och transporter, varjämte vid var och en av dem placerades en konstgödselspridare för uthyrning. Till varje traktor höra två kärror för transport av redskap och diverse förnödenheter, såsom bränsle, reservdelar och verktyg. Den totala anskaffningskostnaden för maskiner och redskap uppgår till cirka 30 000 kronor för den mindre stationen och till cirka 40 000 för den större.

Centralföreningen hade ursprungligen avsett att hos lantbrukarna i respektive orter hyra lokaler för förvaring av maskinerna. Att göra det på rimliga villkor visade sig emellertid omöjligt, varför centralföreningen för den större stationens behov redan år 1946 uppförde en särskild maskinhall och år 1947 även en för den mindre stationen. Kostnaden för var och en av dessa maskinhallar har beräknats uppgå till cirka 8 000 kronor.

Under år 1946 uppgick den effektiva arbetstiden till 1 124 timmar vid den större stationen och till 936 timmar vid den mindre. Arbetstiden fördelades på olika arbeten på följande sätt:

Arbete	Timmar effektiv arbetstid	
	större stationen	mindre stationen
Plöjning.....	370	305
Harvning	452	336
Sädesskörd med självbindare	69	48
Drivning av tröskverk	88	—
Transporter m. m.	145	247
Summa	1 124	936

I den ovan redovisade tiden har icke inräknats den tid, som åtgått för andra ändamål än effektivt arbete.

Följande sammanställning visar även, hur mycket tid som åtgått för flyttningar, förberedelse- och avslutningsarbeten m. m.

	Större stationen		Mindre stationen	
	Timmar	%	Timmar	%
Effektiv arbetstid	1 124	57	936	60
Flyttningstid	291	15	215	14
Förberedelse- och avslutningstid	445	23	225	14
Reparationstid	100	5	148	9
Tid för reservdelsanskaffning	—	—	45	3
Summa	1 960	100	1 569	100

Som synes, är förberedelse- och avslutningstiden anmärkningsvärt hög. Detsamma gäller om reparationstiden med tanke på att maskinerna äro nya. Detta sistnämnda sammanhänger emellertid till största delen med att självbindarna icke fungerat tillfredsställande.

Centralföreningen har under 1947 sökt nedbringa den ineffektiva tiden genom vidtagande av olika åtgärder. Dessa strävanden ha givit resultat, och per den 30 juni 1947 ha följande totalsiffror redovisats för *den större stationen*, avseende stationens hela dittillsvarande verksamhet:

	Timmar	%
Effektiv arbetstid	1 710	61
Flyttningstid	377	13
Förberedelse- och avslutningstid	516	18
Reparationstid	190	7
Tid för reservdelsanskaffning	10	1
Summa	2 803	100

Även för den mindre stationen har en liknande utveckling konstaterats.

Från och med sommaren 1947, då lönen till traktorförarna höjdes, tillämpade stationerna följande taxor:

Plöjning, mindre traktor	8: 50 kr./tim.	
» , större »	9: 50 »	
Harvning, mindre »	8: 50 »	
» , större »	9: 50 »	
Sädesskörd	12: 90 »	
Hyra för konstgödselspridare	1: — »	(minst 3 kr.)

I taxorna för traktorarbeten ingick förutom traktor med bränsle, smörjolja och redskap även ersättning för erforderlig manuell arbetskraft. Flyttingskostnaden har även inräknats i taxorna.

Vid var och en av stationerna har en lantbrukare utsetts som lokal tillsyningsman och en traktorförare anställts som föreståndare. Extra traktorförare anlitas i mån av behov. Föreståndarna avlönades år 1947 med 100 kronor per månad jämte ursprungligen kronor 1: 50 per timme total tid. I samband med ökningen av lantarbetarlönerna har timlönen till alla traktorförare höjts till kronor 1: 75 per timme.

Slutligen har kommittén också studerat en i Uppland belägen maskinstation, som äges och drives av en enskild firma, nämligen AB Carl Engström, Eslöv. Stationen startades sommaren 1946. Maskinuppsättningen utgjordes under hösten 1946 av 5 traktorer med olika slag av jordbearbetningsredskap; vidare självbindare, tröskverk, stallgödsel- och konstgödselspridare. År 1947 har stationen utvidgat sin verksamhet väsentligt. Sålunda har antalet traktorer utökats till 10; antalet plogar och harvar har ökats i förhållande till antalet traktorer. Därjämte har stationen utrustats med skördetröskor, gödselastare och snöplog. Varje traktor har utrustats med en för transport av redskap avsedd kärra. Lån från jordbrukets maskinlänefond har icke sökts.

Denna maskinstations verksamhetsområde sträcker sig $1\frac{1}{2}$ à 2 mil runtom stationsorten. Vissa tider stationeras emellertid en eller flera traktorer jämte tillhörande redskap och arbetsmaskiner på platser norr om det egentliga verksamhetsområdet. Vårbruk och sädesskörd påbörjas och utföres något senare på dessa platser än inom maskinstationens egentliga verksamhetsområde, varför förflyttningen möjliggör, att traktorer och redskap utnyttjas längre tid årligen, än om de användes enbart inom det egentliga verksamhetsområdet.

Under de första fem månaderna efter starten hade stationen, som nyss nämnts, 5 traktorer. Med dessa utfördes arbeten åt 193 kunder under en sammanlagd tid av 1 877 timmar. Den övervägande delen därav, nämligen 1 219 timmar, upptogs av plöjning. Av övriga arbeten, som utfördes, kan nämnas harvning, vältning, sädesskörd med självbindare, stallgödselspridning, tröskning, mullskopning och vedkapning.

Maskinstationens personal består av en fast anställd föreståndare samt i mån av behov tillfälligt anställda traktorförare. Reparationer och övrig teknisk service omhänderhas av en reparationsverkstad i orten.

Vid maskinstationen tillämpas år 1947 bland andra följande taxor:

Arbete	Taxa
Plöjning med 2 sk. 14" plog	8: — kr./tim.
» » 2 » 12" »	7: 50 »
Sladdfjäderharvning, 26 pinnar	7: 50 »
» » , 33 »	8: — »
Tallriksharvning, 28 tallrikar	8: — »
» » , 36—38 tallrikar	8: 50 »
Kultivering, 14 pinnar	8: 50 »
Tallriksskumplöjning	8: 50 »
Vältning	8: — »
Konstgödselspridning, 3·8 m	8: — »
Stallgödselspridning	8: — »
Snöplogning, diagonalplog	8: 50 »
Skörd med självbindare, 7-fots	12: 50 »
Mullskopning	8: — »
Kapning av ved, 2 ställen	1: — kr./m ³

I taxorna ingå kostnader för traktor, bränsle, smörjolja, traktorförare, redskap och flyttning.

Hur det ekonomiska resultatet ställer sig för denna station är icke känt. Den tid stationen hittills arbetat är så kort, att det ej torde vara möjligt att med tillräcklig säkerhet bedöma verksamhetens lönsamhet. Företagaren anser dock, att taxorna under år 1947 varit alltför låga, för att verksamheten skall kunna anses ekonomiskt lönande.

B. Maskinhållning för stenröjning och nyodling.

Förutom de vanliga jordbruksarbeten, som nämnts i det föregående, utföra enskilda maskinhållare ofta sådana arbeten som stenröjning och nyodling. Under sina resor har kommittén haft tillfälle att studera dylik verksamhet i olika delar av landet. Bland annat utfördes i Kristianstads län

stenröjning med traktor enligt en av lantbrukaren Thure Olsson, Värestorp, Immeln, utarbetad metod och med hjälp av en av honom konstruerad vagn. Borring utfördes med traktordriven kompressor. Stenröjningen kan därigenom utföras både snabbare och billigare, än vad som är möjligt enligt äldre metoder. För nyodling av mossmarker har firman Bröderna Settergren, Sennan, konstruerat en särskild mossfräs, med vilken nyodlingsarbeten utföras i olika delar av landet. Mossfräsen drives av en större bandtraktor. Efter två å tre överkörningar med mossfräsen är marken vanligen färdig att besås. Kostnaden uppgår till 200 å 300 kronor per hektar.

I Norrland äro framför allt nyodling av åker och anläggning av kulturbeten aktuella. Nyodlingen utföres med större bandtraktorer av maskinhållare. Den maskinella utrustning, som erfordras för verksamheten, kräver ganska stort kapital, vilket har gjort, att denna icke tagit önskad omfattning, varför både statliga myndigheter och Kooperativa förbundet i samarbete med vissa konsumtionsföreningar anskaffat traktorer jämte erforderlig utrustning och börjat nyodlingsarbeten. I Västerbottens län ha sålunda under de senaste åren ett flertal nyodlingar utförts av egnahemsnämnderna och domänverket. År 1946 återupptog dessutom konsumentkooperationen sin nyodlingsverksamhet på några platser. Denna hade påbörjats redan 1939 och 1940 men måst avbrytas på grund av kriget.

De vid nyodlingsarbetena tillämpade taxorna äro mycket olika allt efter traktorns storlek och utrustning. Hösten 1946 togo sålunda de av kommittén besökta maskinhållarna 20—32 kronor per timme för nyodling med större bandtraktor. I priset ingick därvid ersättning för traktor jämte bränsle, smörjolja, redskap och traktorförare.

Det bör i detta sammanhang anmärkas, att ersättningen till traktorförare, som utför nyodling, är betydligt högre än till traktorförare, som utför vanliga jordbruksarbeten. För förare av större bandtraktor betalades sålunda år 1946 vid nyodlingsarbeten 20 å 25 kronor per dag, medan ersättningen till traktorförare vid vanligt jordbruksarbete var cirka 15 kronor per dag.

Kostnaden för nyodlingsarbete per hektar åker varierade givetvis inom vida gränser, dels med hänsyn till den taxa, som tillämpades, dels med hänsyn till arbetets svårighetsgrad. Vanligtvis lågo kostnaderna per hektar mellan 200 och 400 kronor.

KAPITEL 6.

Sammanfattning av nuvarande förhållanden.

På grundval av betänkande med utredning och förslag rörande gemensam maskinanvändning, avgivet den 30 oktober 1937 av särskilt tillkallade utredningsmän, beslöt 1938 års riksdag efter proposition (nr 217), att en jordbrukets

maskinlänefond skulle uppläggas och för budgetåret 1938/39 tillföras ett belopp av 1 miljon kronor. För budgetåret 1947/48 har anvisats ett investeringsanslag av 4 miljoner kronor. I kapitel 2 av detta betänkande refereras vissa delar av utredningsmännens förslag.

Ur jordbrukets maskinlänefond, vars uppgift är att främja gemensam maskin-användning inom det mindre jordbruket, utlämnas lån till hushållningssällskap i viss i författningen reglerad ordning (SFS 401/1938, 404/1944 och 397/1945). Hushållningssällskap må med anlitande av till dess förfogande ställda medel utlämna lån för anskaffande av jordbruksmaskin eller tvättmaskin, som avses skola användas gemensamt av flera jordbrukare. Lån för anskaffande av tvättmaskin må utlämnas, även om andra personer än jordbrukare avses skola delta i maskinens användning, under villkor dock att antalet anmälda deltagare i maskinanvändningen till minst åttio procent utgöres av jordbrukare.

Lån må icke beviljas till högre belopp än åttio procent av köpeskillingen för den eller de maskiner, till vilkas förvärvande lånet är avsett, dock må enskild person, ekonomisk förening eller bolag, som inom hushållningssällskapets hela verksamhetsområde eller viss del därav bedriver eller ämnar bedriva företrädesvis för komplettering av ofullständiga jordbruk avsedd verksamhet för nyodling eller stenröjning och som erhållit godkännande av sällskapet, beviljas lån intill hela köpeskillingen för maskin, som erfordras för verksamheten.

Återbetalningstiden för lån ur fonden skall vara minst fem och högst åtta år. Låneräntan är för närvarande 4 %.

På vissa villkor kan bidrag till återbetalning av lån erhållas. Bidrag utgår i förekommande fall med tjugu procent av lånets kapitalbelopp. För budgetåret 1947/48 ha 140 000 kronor anvisats för ändamålet.

Lånerörelsen har enligt utredning, som företagits inom 1946 års kommitté för jordbrukets maskinhållning, fått relativt liten omfattning. Under de nio år fonden varit upplagd ha nämligen blott 6 091 lån till ett belopp av 14 186 131 kronor förmedlats. Genomsnittet per lån var under de första åtta åren omkring 2 000 kronor; för 1946 steg det till 3 000 kronor.

Kommittén har genom en rundskrivelse till hushållningssällskapen sökt utröna dessas erfarenheter av låneförmedlingen. I allmänhet uttala sällskapen, att nuvarande system är i det hela tillfredsställande. Dock ha i åtskilliga fall önskemål om ändring av lånebestämmelserna rörande arealgränsen framförts. Vidare betonas starkt betydelsen av att fasta former för maskinhållningen skapas; för närvarande uppges den i åtskilliga fall sakna organisatorisk stadga. Likaså framhålles önskvärdheten av intensifierad upplysningsverksamhet.

I allmänhet anses, att räntefoten bör sänkas trots den fördel, som möjligheten till bidrag utgör; förslag om andra grunder för räntans beräkning framföres även.

Som säkerhet för utlämnade lån fordra hushållningssällskapen i allmänhet borgen och vederhäftighetsbevis för låntagare och borgensmän. Kravet

på fullgod säkerhet anses oundgängligt, även om det i vissa fall hämmat utvecklingen av maskinhållningen.

Gällande lånebestämmelser m. m. jämte hushållningssällskapens synpunkter på dessa refereras i kapitel 4 av betänkandet.

I författningen förutsätts två former för maskinhållning: enskild person (maskinhållare) eller sammanslutning (ekonomisk förening respektive bolag). 1946 års kommitté för jordbrukets maskinhållning redovisar totala antalet lån, fördelade på olika låntagarkategorier. Det ojämförligt största antalet, 72 %, har utlämnats till enskilda maskinhållare. Till maskinbolag ha endast 27 % av lånen utlämnats och till ekonomiska föreningar 1 %. Dessa uppgifter äro, som framhålles i det följande, till en del missvisande. Det siffermässigt stora antalet enskilda maskinhållare beror delvis på att en av delägarna i maskinbolag ofta ställer sig som låntagare och de övriga teckna borgen för lånet. Denna ordning uppmuntras av hushållningssällskapen, vilka hysa den uppfattningen, att enskilda maskinhållare ur lånesynpunkt äro att föredraga framför enkla bolag och ekonomiska föreningar. Påfallande är det ringa intresse jordbrukarna hittills visat att för maskinhållningen bilda ekonomiska föreningar, vilket utan tvivel beror på att de vilja undandra sig besväret med de fasta former lagen föreskriver för ekonomiska föreningar. I stället föredraga de det lösliga enkla bolaget.

På sistone ha centralföreningar, konsumtionsföreningar, maskinfirmer och liknande andra företag börjat driva maskinhållning. Under sina studieresor har kommittén besökt ett antal dylika företag. Särskilt må därvid nämnas de båda maskinstationer, vilka som försöksobjekt drivas av Sörmländska lantmännens centralförening. Även andra firmer och andra enskilda personer än jordbrukare hålla maskinpark i eller utan kombination med annan verksamhet. Stenröjning och nyodling, som äro starkt kapitalkrävande verksamheter, bedrivs i viss utsträckning av offentliga organ och konsumtionsföreningar. Se kapitel 5!

Antalet gårdar, som anlitat en och samma maskin, har i hög grad varierat, beroende dels av det maskinslag som kommit till användning, dels av den landsända, där maskinhållningen förekommit. En traktor kan nämligen användas gemensamt av ett större antal jordbrukare än en självbindare. I södra och mellersta Sveriges tät befolkade jordbruksbygder kan ett större antal jordbrukare gå samman om en maskin än vad fallet är i glest befolkade landsändar.

I allmänhet har maskinhållningen drivits i liten skala. Först på senare år ha verkliga maskinstationer uppstått, men deras antal är alltjämt litet. Maskinstationernas verksamhetsområde har varierat inom tämligen vida gränser men har för en station med 2 à 3 traktorer vanligen uppgått till 1 à 2 mil runt stationsorten. I regel ha stationernas maskiner använts betydligt längre tid per år, än vad som kunnat ske på en mindre gård med dennas begränsade möjligheter att effektivt utnyttja maskinparken.

Taxorna ha vanligtvis varit låga. Att verksamheten det oaktat kunnat hållas i gång och kunnat anses lönande beror i åtskilliga fall på att maskinhållningen drivits av lantbrukare, som anskaffat maskinerna för eget bruk men sett en utväg att genom maskinhållning åstadkomma bättre förräntning, även om låga taxor hållits.

I 1937 års utredning yrkades på upplysning om förutsättningarna och formerna för gemensam maskinanvändning. Utredningens önskemål ha också beaktas. Sålunda har genom jordbrukstekniska föreningen och senare genom jordbrukstekniska institutet ett antal fältundersökningar företagits och publicerats i föreningens och institutets »meddelanden». Vidare har en handledning om maskinhållning m. m. utarbetats. Se kapitel 3!

KAPITEL 7.

Vad kommittén avser med maskinhållning m. m.

Som förut framhållits, beslöt 1938 års riksdag efter proposition (nr 217), att en jordbrukets maskinlänefond skulle inrättas för främjande av gemensam maskinanvändning i det mindre jordbruket. Enligt propositionen skulle verksamheten kunna bedrivas av både sammanslutningar och enskilda personer. I kungörelsen den 17 juni 1938 göres liknande uttalande. Där heter det nämligen: »Hushållningssällskap må med anlitande av medel, som enligt denna kungörelse ställts till sällskapets förfogande, till enskild person eller sammanslutning utlämna lån för anskaffande av jordbruksmaskin, som avses skola användas gemensamt av flera jordbrukare.» I annat sammanhang skiljes i författningen mellan två låntagarkategorier, nämligen å ena sidan »ekonomisk förening och bolag» och å andra sidan »någon som ämnar bedriva uthyrning av maskinen eller utföra maskinarbete åt andra med densamma (*maskinhållare*)».

I direktiven för kommitténs arbete framhålles, att »för närvarande torde maskinhållarverksamheten huvudsakligen bedrivas i två former, nämligen dels genom sammanslutningar och dels genom s. k. maskinhållare, enskilda personer eller bolag, vilka mot ersättning tillhandahålla maskiner för jordbrukare i trakten».

Av det anförda framgår, att med maskinhållare kan åsyftas såväl enskild person som företag, som hyr ut maskiner åt ett antal jordbrukare. Detta är vad i propositionen benämnes »maskinhållarsystemet». Emellertid avses med det i direktiven använda uttrycket »maskinhållarverksamhet» samtliga företagsformer för gemensam maskinanvändning.

Här föreligger alltså viss terminologisk oklarhet, vilken i praktiken medfört svårigheter. För att undanröja denna har 1946 års kommitté för jordbrukets maskinhållning sökt finna en samlande beteckning för olika former av gemensam maskinanvändning i den nu gällande författningens mening. En sådan beteckning bör vara träffande, d. v. s. den bör täcka hela området och dessutom ha utsikter att slå igenom i språkbruket. Efter att ha prövat olika möjligheter har kommittén beslutat förorda, att *maskinhållning* införes som term för olika former av gemensam maskinanvändning. Frågan blir då närmast vad som bör förstås med *maskinhållare*.

I kapitel 10 kartläggas de företagsformer för gemensam maskinanvändning, vilka för närvarande förekomma eller kunna tänkas uppkomma. Av framställningen där, till vilken hänvisas, framgår, att maskinhållningens former uppvisa talrika variationer. Maskinhållare är till en början enskild person, vilken antingen vid sidan av maskinhållningen driver exempelvis jordbruk, reparationsverkstad, lastbilsåkeri eller uteslutande sysslar med maskinhållning. Maskinhållare äro naturligtvis de sammanslutningar, vilka särskilt bildats för ändamålet. De kunna ha den ekonomiska föreningens, det enkla bolagets eller aktiebolagets form. Lantmännens centralföreningar, konsumentkooperationen och enskilda affärsföretag, vilka huvudsakligen driva annan verksamhet, kunna som en gren av sin rörelse fungera som maskinhållare. Detsamma gäller om vissa vägbyggnadsföretag och entreprenörer, vilka kunna hålla exempelvis stenborrningsmaskiner samt grävmaskiner. Som maskinhållare kunna slutligen vissa offentliga organ uppträda.

Alla dessa kategorier betecknas i det följande som maskinhållare.

För maskinhållning, som bedrives i större skala och som i det följande närmare utvecklas, använder kommittén termen *maskinstation*. En sådan bör ha en tämligen allsidig maskin- och redskapspark jämte utrymmen för dennas förvaring. Den bör arbeta inom ett tämligen begränsat område samt ledas av en föreståndare, som under sig har en större eller mindre arbetsstyrka. I och för sig föreligger intet hinder för att vilken som helst av ovan nämnda kategorier maskinhållare driver verksamheten i sådan skala, att en maskinstation uppstår.

Av kapitel 11 framgår, att maskinstationerna enligt kommitténs uppfattning böra arbeta i nära samband med jordbrukets ekonomiska föreningar. Därvid ligga centralföreningarna närmast till att leda verksamheten. Vid dessa kan det då visa sig lämpligt, att en särskild person avdelas eller anställs för ändamålet. Sedan maskinhållningsverksamheten inom området fått större omfattning, kan det bli erforderligt, att inom föreningen en särskild avdelning upprättas. En sådan avdelning benämnes i betänkandet *maskincentral*.

Där centralföreningarna icke vilja påtaga sig hela ansvaret och kostnaden för maskincentralen, kunna andra organisationer eller sammanslutningar därav godtagas som maskincentraler, om de uppfylla vissa i det följande närmare angivna villkor. Sådana organisationer äro bland annat olika jordbruksekonomiska föreningar, såsom mejeri-, slakteri- och skogsägarföreningar.

Maskincentralen bör bland annat ha till uppgift att genom rådgivning och i samband därmed stående verksamhet främja maskinhållningsverksamheten inom ett visst större område och att inköpa och hålla större specialmaskiner (ex. grävmaskiner för täckdiken och avlopp och stenröjningsaggregat).

KAPITEL 8.

Behovet av och förutsättningarna för utvidgad maskinhållning.

Bristen på arbetskraft inom jordbruket har länge varit framträdande, särskilt under mera arbetskrävande perioder, såsom vid skörden. Att någon ändring till det bättre skall ske inom överskådlig tid är ej sannolikt; tvärtom torde avflyttningen från landsbygden till tätorterna fortsätta. Kommittén hänvisar i detta sammanhang till 1942 års jordbrukskommittés betänkande (SOU 1946: 46), vari framhålls, att dragningen till stadsnäringarna kommer att bli ännu starkare under de följande årtiondena, än vad fallet varit under 1930-talet. Den naturliga folkökningen inom jordbruket kommer då endast att förslå till att täcka en mindre del av den efterfrågan på arbetskraft, som väntas komma att göra sig gällande från stadsnäringarnas sida. Dessa torde även vid relativt kraftig avflyttning från landsbygden få stora svårigheter att anskaffa den arbetskraft, som erfordras vid deras fortsatta expansion. Med hänsyn här till torde under de närmast följande årtiondena jordbrukets svårigheter ytterligare skärpas, vilket bland annat måste få till följd, att åtskilliga jordbrukare, som tidigare kunnat hålla en arbetare under sommarhalvåret eller under hela året, bli tvungna att sköta gården uteslutande med familjens hjälp. Den extra arbetskraft, som jordbrukaren kunnat anlita under bråda perioder, blir givetvis än svårare att uppbringa än för närvarande. Belastningen på den tillgängliga arbetskraften, som redan nu är mycket stor under vissa tider, kommer sannolikt att i fortsättningen bli ännu större. Av denna anledning blir det i framtiden nödvändigt att i högre grad än hittills planlägga jordbruksdriften så, att variationerna i arbetskraftsbehovet elimineras i möjligaste mån.

Inom jordbruket finnes alltså all anledning att genom olika åtgärder söka spara på manuell arbetskraft. Det viktigaste hjälpmedlet härtill är arbetsparande maskiner. Med en maskin kan nämligen den enskilde vanligtvis uträtta många gånger mer per tidsenhet än vad som är möjligt, om samma arbete utfördes för hand eller med hjälp av enkla redskap. Den höjning av den enskilde arbetarens prestation, som maskinen åstadkommer, är särskilt värdefull under bråda perioder, då den gör jordbrukaren mindre beroende av tillgången på extra arbetskraft.

Brukare av små gårdar äro oftast hänvisade till att bearbeta jorden, så och skörda utan att kunna anlita större och i högre grad arbetsbesparande maskiner. På många gårdar saknas också maskinella hjälpmedel för underlättande av skördens inläggning i byggnaderna, för transporter inom byggnaderna och för mjölkningen. Den mindre jordbrukarens arbete blir därigenom oftast tungt, och under arbetsbråda tider blir dessutom den dagliga arbetstiden lång. För att arbetet skall kunna medhinnas, måste kvinnorna vanligtvis sköta djuren och många gånger dessutom deltaga i fälтарbetena. Då bostäderna på mindre gårdar vanligtvis sakna moderna bekvämligheter, såsom vattenledning, avlopp m. m., är det självfallet, att även husmoderns arbete blir tungt, hennes arbetsdag lång och det husliga arbetet försummat.

De mindre jordbrukens underlägsenhet i fråga om mekanisering medför emellertid icke endast, att jordbrukaren och hans familj få arbeta hårt under en lång arbetsdag, utan den bidrager dessutom väsentligt till den större förbrukningen av manuellt arbete per hektar och per produktenhet på mindre gårdar. Detta medför i sin tur, att den ersättning, som den mindre jordbrukaren får för sitt arbete, ofta är väsentligt lägre än den som samtidigt utgår till jordbrukets lönearbetare, räknat per timme arbetstid. De svåra arbetsförhållandena inom det mindre jordbruket torde också vara en av de viktigaste orsakerna till att landsbygdens unga kvinnor i större utsträckning än männen flytta till tätorterna, varigenom jordbrukets svårigheter ytterligare ökas. Ur såväl ekonomisk som social synpunkt är det därför angeläget, att de mindre gårdarna beredas tillfälle att mera än hittills använda arbetssparande maskiner och redskap.

En omständighet, som motverkar jordbrukets mekanisering är, att maskiner, sådana som traktorer m. fl., kräva betydande kapitalinsats, vilken flertalet mindre och medelstora jordbrukare icke förmå göra var och en för sig. Uppgiften är sålunda att även finna metoder att lösa kapitalfrågan.

En förutsättning för att maskiner skola kunna användas för jordbearbetning, sådd och skörd är, att åkrarna äro något så när fria från jordfasta stenar, ha relativt regelbunden form och tillfredsställande dränering. På denna punkt finnas avsevärda brister, icke minst på de mindre och medelstora gårdarna. Med nuvarande arbetslöner torde nämnvärda förbättringar ej heller kunna åstadkommas utan hjälp av maskiner, vilka ofta betinga ett så högt pris och användas så kort tid, att de icke kunna anskaffas av en enskild jordbrukare för enbart eget bruk. Såsom framgår av kapitel 5, förekommer maskinhållning på vissa platser även för att tillgodose behovet av maskiner för stenröjning och nyodling. Denna verksamhet torde emellertid böra betraktas som endast en ringa början, ty behovet av maskiner för rationaliseringsarbeten inom jordbruket är redan nu stort och kan väntas bli ännu mycket större, sedan lantbruksnämnderna igångsatt sina arbeten med den inre rationaliseringen.

A. Mekaniseringens nuvarande omfattning.

Det torde vara av intresse att i detta sammanhang söka belysa, hur långt jordbrukets mekanisering för närvarande kommit. Viss upplysning härom erhålles av *tabell 8*. Siffrorna där ha hämtats ur 1944 års jordbruksräkning och ange, i vilken utsträckning jordbrukarna år 1944 hade tillgång till vissa större och vanligare maskiner och redskap. Som synes, ha blott slätter- och radsåningsmaskiner kommit till användning på mera än hälften av samtliga gårdar med över 2 hektar åker. Traktorer ha använts på endast 22 967 gårdar eller 7,8 % och självbindare på endast 86 988 gårdar eller 29,4 % av samtliga gårdar med över 2 hektar åker.

Tabell 8. Översikt över tillgång till några av de vanligare lantbruksmaskinerna år 1944 på gårdar med över 2 ha åker.

(Enligt 1944 års jordbruksräkning.)

Maskin	Brukningsdelar som haft tillgång till maskinen		Brukningsdelar som saknat tillgång till maskinen	
	Antal	%	Antal	%
Traktor, vanlig	22 967	7·8	273 260	92·2
Traktor, dragbil	5 271	1·8	290 956	98·2
Konstgödselspridare	34 038	11·5	262 189	88·5
Stallgödselspridare	36 181	12·2	260 046	87·8
Radsåningsmaskin	175 443	59·2	120 784	40·8
Slättermaskin	229 359	77·4	66 868	22·6
Självbindare	86 988	29·4	209 239	70·6
Skördetröska	403	0·1	295 824	99·9
Tröskverk	143 028	48·3	153 199	51·7
Mjölkningsmaskinanläggning ..	40 248	13·6	255 979	86·4

Maskinanvändningen inom jordbruket synes sålunda ännu vara relativt liten. De i tabellen angivna siffrorna förefalla dock alltför låga. Statistiska centralbyrån, som verkställt jordbruksräkningen, har också i viss mån reserverat sig i fråga om siffrornas säkerhet. I texten till tabellerna anföres nämligen bland annat:

»För vissa maskiner, såsom t. ex. tröskverk, vilka i stor utsträckning lånas mellan gårdarna, förefalla procenttalen vara anmärkningsvärt låga. I t. ex. Kristianstads län uppgives, att endast 18,2 % eller mindre än en femtedel av brukningsdelarna ha tillgång till tröskverk. Detta kan knappast förklaras på annat sätt, än att ett avsevärt antal jordbrukare, vilka låna ett tröskverk under exempelvis en eller ett par dagar varje år, icke ansett sig behöva redovisa detta. I vilken utsträckning ett liknande förhållande gäller även för andra maskiner, är mycket svårt att avgöra. Det är till och med tänkbart, att en del uppgiftsskyldiga endast lämnat redovisning för sådana redskap och maskiner, vilka de helt eller delvis ägde eller annars hade uppställda på sin fastighet just räkningsdagen för jordbruksräkningen, den 15 september 1944.»

Det är alltså tydligt, att de i *tabell 8* angivna siffrorna över tillgången på

vanliga maskiner och redskap inom jordbruket äro alltför låga, bland annat därför att de jordbrukare, som anlitat maskinhållare för ett visst arbete, i många fall icke uppgivit att så skett, vilket i sin tur synes till stor del bero på oklar formulering av jordbruksräkningens frågeformulär. I hur stor utsträckning jordbrukare verkligen använt maskiner och redskap är sålunda svårt att med ledning av hittillsvarande statistiska uppgifter angiva. Man torde emellertid ej behöva tveka om att, även om siffrorna i tabell 8 äro för låga och även om en del gårdar på grund av stenbundna åkrar och dylikt överhuvud ej kunna använda maskiner för jordbearbetning, mycket stort utrymme finnes för vidgad maskinanvändning inom jordbruket.

En av de väsentligaste svårigheterna vid jordbrukets mekanisering torde — särskilt vid långt driven mekanisering — vara, att ett flertal olika maskiner erfordras på varje gård. Därigenom blir den enskilde jordbrukarens behov av kapital för maskinanskaffning relativt stort. Särskilt är detta fallet för brukare av små gårdar, eftersom även en liten gård behöver i stort sett samma maskiner som en stor. Skillnaden är i huvudsak den, att en liten gårds maskiner kunna ha lägre avverkningsförmåga och följaktligen vara mindre. Eftersom väsentliga delar av en maskin likväl måste vara desamma, oberoende av dess storlek, blir skillnaden i pris mellan en stor och en liten maskin i många fall förhållandevis ringa. Behovet av kapital för maskinanskaffning blir därför relativt högt på mindre och medelstora gårdar.

**Tabell 9. Antal brukningsdelar i landet med över 2 ha åker
och dessa brukningsdelars och åkerjordens fördelning
på olika storleksgrupper.**

(Enligt 1944 års jordbruksräkning.)

Brukningensdelens åkerareal hektar	Antal brukningsdelar	%	Antal hektar åker	%
2— 5	107 776	36·4	398 534	11·2
5— 10	94 844	32·0	721 447	20·2
10— 20	58 477	19·8	850 992	23·9
20— 30	17 030	5·7	427 613	12·0
30— 50	10 710	3·6	420 054	11·8
50—100	5 065	1·7	351 242	9·8
över 100	2 325	0·8	396 681	11·1
Summa	296 227	100	3 566 563	100

I tabell 9 ges en sammanställning av antalet gårdar i landet med fördelning på olika storleksgrupper. Siffrorna avse förhållandena vid 1944 års jordbruksräkning. I tabell 9 ha endast gårdar med över 2 hektar åker medtagits. Anledningen härtill är, att brukaren av en gård med mindre än 2 hektar åker måste ha sin huvudsakliga försörjning av annan verksamhet, varför gården ej kan betraktas som jordbruk i egentlig mening. Av åkerarealen upptogo sådana gårdar år 1944 endast 4 %.

Enligt tabell 9 äro de ojämförligt flesta gårdarna i landet små. År 1944

hade sålunda 107 776 gårdar, eller 36,4 % av samtliga brukningsdelar över 2 hektar, blott 2—5 hektar åker, 94 844 eller 32,0 % av brukningsdelarna hade 5—10 hektar åker, 75 507 eller 25,5 % procent av brukningsdelarna hade 10—30 hektar åker och återstoden, 18 100 eller 6,1 %, hade över 30 hektar åker. Av åkerjorden tillhörde 398 534 hektar eller 11,2 % brukningsdelar med 2—5 hektar, 721 447 hektar eller 20,2 % brukningsdelar med 5—10 hektar åker, 1 278 605 hektar eller 35,9 % brukningsdelar med 10—30 hektar åker och 1 167 997 hektar eller 32,7 % brukningsdelar med över 30 hektar åker.

Drygt två tredjedelar av landets åkerjord tillhörde sålunda brukningsdelar med högst 30 hektar åker.

Tabell 10. Översikt över tillgången till vanligare lantbruksmaskiner år 1944 med fördelning på brukningsdelar av olika storlek.

Maskin	Gårdens storlek, ha åker						
	2—5	5—10	10—20	20—30	30—50	50—100	över 100
	Antal gårdar som haft tillgång till maskinen i procent av samtliga gårdar inom gruppen						
Traktor, vanlig	0·7	1·8	6·5	25·3	54·8	84·8	98·4
Traktor, dragbil	1·1	1·4	2·5	3·7	3·0	3·9	7·2
Konstgödselspridare	1·0	4·2	16·9	39·3	59·3	77·4	94·4
Stallgödselspridare	8·7	13·8	13·7	14·9	16·5	18·8	22·1
Radsåningsmaskin	25·2	64·5	90·3	97·0	98·6	100·0	100·0
Slåttermaskin	51·8	86·5	97·0	98·7	99·5	100·0	100·0
Självbindare	1·8	16·0	62·3	91·6	97·8	99·1	100·0
Skördetröska	—	0·0	0·0	0·0	0·2	1·2	12·8
Tröskverk	33·6	49·6	58·7	65·0	72·6	86·5	97·4
Mjölkningsmaskinanläggning	0·4	4·6	23·7	49·1	66·4	80·3	90·2

Tabell 10 visar den utsträckning, i vilken gårdar av olika storleksskisser haft tillgång till större och vanligare maskiner. Tabellen har beräknats med hjälp av de av 1944 års jordbruksräkning funna värdena över tillgången till vissa jordbruksmaskiner inom olika storleksgrupper av jordbruk och antalet gårdar inom dessa grupper enligt tabell 9. I likhet med siffrorna över tillgången till maskiner och redskap i tabell 8 torde även de i tabell 10 vara något för låga. Det framgår emellertid tydligt av tabellen, att gårdarna inom de mindre storleksgrupperna icke på långt när i samma utsträckning som gårdarna i de högre storleksskisserna haft tillgång till maskiner. Sålunda har traktor använts av så gott som samtliga gårdar med 100 hektar åker eller därutöver men däremot endast av 6,5 % av gårdar med 10—20 hektar, 25,3 % av gårdar med 20—30 hektar och 54,8 % av gårdar med 30—50 hektar. På motsvarande sätt förhåller det sig med andra maskiner. Rent tekniskt sett borde det därför finnas mycket stora möjligheter att utvidga maskinanvändningen, särskilt på mindre och medelstora gårdar.

Tabell 11. Exempel på vad den årliga användningen betyder för maskinkostnaden per timme.

Självbindare (hästdragen)		Traktor	
Årlig användning timmar	Maskinkostnad kronor per timme effektiv arbetstid	Årlig användning timmar	Maskinkostnad kronor per timme effektiv arbetstid
10	12: 90	100	6: 50
20	7: 50	200	3: 85
50	4: 30	500	2: 10
100	3: 00	1 000	1: 55

Tidigare har framhållits, att behovet av relativt stort kapital utgör ett väsentligt hinder för de mindre och medelstora gårdarnas maskinanskaffning. Ett annat och kanske ännu viktigare hinder är, att de flesta maskiner och redskap kunna på små gårdar användas i effektivt arbete blott mycket kort tid årligen, vilket medför, att de fasta kostnaderna måste fördelas på ett litet antal timmar. Maskinkostnaden per timme effektivt arbete och därmed också per avverkad enhet blir till följd därav förhållandevis hög. I tabell 11 återgivas några siffror, som illustrera förhållandet. Siffrorna angiva beräknad kostnad vid användning av självbindare respektive traktor på olika stora gårdar. Den beräknade kostnaden innefattar avskrivning, ränta och underhåll, däremot icke skötare, hästar, bränsle eller smörjolja. Beräkningen har baserats på ett inköpspris av 1 800 kronor för självbindare och 9 000 kronor för traktor.

Den korta tid varje år, som maskiner och redskap i regel användas på små och medelstora gårdar, betingas alltså icke av arbetenas säsongbundenhet, utan av att arbete icke finnes i tillräcklig mängd. Det är därför möjligt att öka den årliga användningen och därigenom också nedbringa maskinkostnaden per timme genom att maskinen användes på flera gårdar. Det avgörande för om lantbrukaren skall acceptera en sådan lösning är dels till vilket pris maskinarbetet kan tillhandahållas, dels när och hur arbetet utföres.

B. Behovet av ökad maskinanvändning inom jordbruket.

Till följd av ovan refererade förhållanden rörande bristen på mänsklig arbetskraft och önskvärdheten att ersätta tungt handarbete med maskinellt kommer behovet av arbetssparande maskiner och redskap inom jordbruket säkerligen att avsevärt ökas under den närmaste framtiden. Därigenom kommer också behovet av maskinhållning att öka, ty endast om denna väsentligt utvidgas, kan det mindre jordbruket följa med i utvecklingen. För de mindre och i viss utsträckning också de medelstora gårdarna kommer nämligen anskaffningen för enbart eget bruk av sådana maskiner som traktor med redskap, sprutor för bekämpning av ogräs och bladmögel på potatis, slätterlastare och skördetröska m. fl. säkerligen att medföra alltför stort kapitalutlägg och allt-

för höga kostnader i förhållande till den nytta gården kan få av maskinerna. Därför torde på dessa gårdar användningen av sådana maskiner få ordnas genom maskinhållning, varigenom den enskilde jordbrukarens behov av kapital för maskinanskaffning och kostnaden för maskinarbetet bli betydligt lägre än vad fallet skulle bli, om han hölle egna maskiner. För de större gårdarna, som redan nu vanligtvis äro mer mekaniserade än de mindre, kommer det sannolikt även vid en väsentligt utökad maskinanvändning att vara fördelaktigast att köpa och hålla maskiner enbart för eget bruk. Detta hindrar emellertid icke, att det i många fall också kan vara fördelaktigt för större gårdar att anlita maskinhållare. Det inträffar nämligen ofta, att en gård, som själv har exempelvis traktor, under vissa kortare perioder behöver ytterligare en. Eftersom denna traktor skulle användas mycket kort tid varje år, är det fördelaktigare för gården att anlita maskinhållare, om en sådan finnes att tillgå, än att enbart för eget bruk inköpa ytterligare en traktor. I fråga om större specialmaskiner torde maskinhållning också få betydelse för större gårdar.

Om maskinhållningen upplägges rationellt, böra de lantbrukare, som deltaga däri, icke blott kunna minska den brist på manuell arbetskraft, som finnes eller väntas uppstå, utan också från denna avlasta sådana tyngre arbeten, som med fördel kunna utföras med maskiner, varigenom arbetskraft frigöres för andra uppgifter.

Avgörande för om en lantbrukare skall med ekonomisk fördel kunna anlita maskinhållare, för att frigöra manuell arbetskraft är emellertid icke blott det pris, till vilket denne utför arbetet, utan också om lantbrukaren för andra produktiva ändamål kan tillgodogöra sig den arbetskraft som frigöres. Det av maskinhållaren utförda arbetet medför alltid ett penningutlägg, och lantbrukaren måste på annat sätt få in motsvarande belopp, därest icke maskinarbetet skall medföra en utgiftsökning för honom.

På många gårdar torde jordbrukaren under bråda tider icke kunna ägna tillräcklig tid åt att planlägga driften och utföra andra i och för sig viktiga arbeten, såsom husdjurens skötsel m. fl. I en del fall kan därför inkomsten ökas, genom att lantbrukaren ägnar ökad uppmärksamhet åt dem. För de mindre gårdarna kan också en övergång till specialodlingar av ett eller annat slag rekommenderas. Det gäller emellertid för jordbrukaren att klart se, vilka arbeten han bör ägna sig åt, för att han så produktivt som möjligt skall kunna nyttiggöra den arbetskraft, som frigöres, då han anlitar en maskinhållare för vissa arbeten. Hushållningssällskapens tjänstemän böra ägna uppmärksamhet åt denna fråga.

I många fall kan lantbrukaren också genom arbete utanför jordbruket, t. ex. i skogen eller i närbelägna industrier, skaffa sig en inkomst, som uppgår till eller överstiger den kostnad, som han får vidkännas, då han anlitar maskinhållare i stället för att utföra arbetet med egen arbetskraft.

Om jordbearbetningen utföres med traktor i stället för med hästar, blir resultatet oftast bättre, vilket bör medföra högre skördar och sålunda i viss mån kompensera den ökade kostnaden. På en gård med ett flertal hästar och

arbetare bör maskinarbetet kunna finansieras genom minskning av dessa. Annorlunda ligger det dock till på gårdar, som normalt hålla endast en häst. Emellertid bör en maskinstation genom lämplig organisation kunna utföra praktiskt taget alla arbeten, för vilka dragare erfordras, förutsatt att stationen får tillstånd att utföra landsvägstransporter. Något hinder för att en mindre gård skulle kunna helt undvara häst föreligger därför knappast.

Emellertid användas hästar för många olika arbeten och vid många olika tillfällen, varför de flesta lantbrukare torde föredraga att ha tillgång till en sådan. Det sammanlagda antalet hästar i en ort bör likväl kunna avsevärt minskas, därest jordbrukarna samarbeta i fråga om användningen och hållandet av dem. Det förekommer redan nu, att jordbrukare låna ut hästar eller utföra arbeten med dem åt grannar, som sakna häst. En del lantbrukare böra sålunda kunna avstå från att ha egen häst, därest de vid behov kunna låna en sådan. Man kan tänka sig, att maskinstationen antingen avtalar med en lantbrukare, att denne skall hålla hästar, som mot viss ersättning lånas ut, eller att maskinstationen själv anskaffar en eller ett par hästar, som placeras på en gård för uthyrning. På detta sätt bör det bli möjligt att minska kostnaderna för hästhållningen.

C. Maskinhållningens ekonomiska förutsättningar.

Det kan utan närmare undersökning hävdas, att maskinhållning i ena eller andra formen ställer sig ekonomiskt fördelaktig för ett mycket stort antal jordbruk. Däremot är det icke utan närmare undersökning möjligt att fastställa, vad den enskilde jordbrukaren skulle vinna av maskinhållning eller vilken nationalekonomisk vinst som skulle göras av att den tillgängliga maskinparken fullt utnyttjades och rationellt sköttes. Icke heller är det utan vidare klart, om det för samtliga jordbrukare är fördelaktigt att anlita maskinhållare. Frågan är närmast, vid vilken gårdsstorlek det blir fördelaktigare att hålla egna maskiner än att anlita maskinhållare.

För att belysa maskinhållningens företagsekonomiska förutsättningar har en utredning företagits, vars resultat redovisas i bilaga nr 1.

Resultatet av denna utredning torde enklast åskådliggöras därigenom, att det tillämpas på ett tänkt fall av 20 gårdar, var och en med 10 hektar åker. Fallet är visserligen konstruerat, men det är inte i något avseende orimligt eller extremt. Tvärtom är 10 hektar åker en i riket rätt typisk gårdsstorlek. Om dessa 20 jordbrukare önska starta en maskinstation av den typ, som i bilagan benämnts A, skulle det kräva en investering för erforderliga maskiner och redskap av 36 290 kronor. Om de 20 jordbrukarna i stället var för sig skaffade traktor med redskap, skulle investeringen belöpa sig till 9 160 kronor per jordbrukare eller till $(20 \times 9\,160)$ 183 200 kronor för samtliga 20 jordbrukare, och likväl skulle de icke ha tillgång till maskiner och redskap i samma utsträckning, som om de ansluta sig till en maskinstation.

I det anförda exemplet framträda fördelarna av gemensam maskinanskaffning med all önskvärd tydlighet. Emellertid bör man för att bedöma sakens ekonomiska innebörd även ta hänsyn till de årliga kostnaderna för driften, för räntor, amorteringar m. m.

Till belysning av hur de årliga kostnaderna ställa sig i de båda fallen kunna upplysningar även hämtas ur bilagan. Då en lantbrukare med en gård om 10 hektar åker håller egna maskiner och själv utför förekommande arbeten, belöpa sig hans årliga penningutlägg för maskiner till 958 kronor och hans totala kostnad till 1 160 kronor. Om han däremot anlitar en maskinstation, komma hans årliga utgifter för utförda körningar att belöpa sig till 662 kronor. Skillnaden mellan totala kostnaden i första och andra fallet utgör alltså 498 kronor. Kostnaderna att anlita maskinstationen äro alltså i detta fall 43 % lägre, än om lantbrukaren själv hade maskiner och dragare och med dem utförde förekommande arbeten.

I det nyss anförda fallet med 20 gårdar om vardera 10 hektar skulle kostnaderna ställa sig på följande sätt:

Om jordbrukarna anlitate en maskinstation, skulle deras totala årliga kostnad bli (20×662) 13 240 kronor. Skulle de däremot var och en för sig hålla traktor m. m., skulle deras sammanlagda kontanta penningutlägg uppgå till (20×958) 19 160 kronor och den totala årliga kostnaden till ($20 \times 1 160$) 23 200 kronor. Skillnaden utgör ($23 200 - 13 240$) 9 960 kronor. På grund av att gårdsstorlekarna i verkligheten högst avsevärt variera, böra dock icke alltför långtgående slutsatser dragas av exemplet, även om det som sagt varken är osannolikt eller extremt.

Vid uppgörandet av de kalkyler, som ligga till grund för den utredning, som redovisas i bilaga nr 1, togs som utgångspunkt för resonemanget, att mindre gårdar kunde väntas få mer ekonomiskt utbyte av att anlita maskinstation än större, för vilka det tvärtom kunde vara mer lönande att hålla egna maskiner. Kalkylerna visa också, att denna utgångspunkt var riktig. Man försökte också finna en gräns, vid vilken båda alternativen, d. v. s. både att anlita maskinstation och att hålla egen maskinpark, voro lika lönande. Därvidlag uppstodo emellertid vissa svårigheter. Gränsen för lönsamheten är givetvis olika för olika maskiner. Mindre och prisbilliga maskiner kunna ofta med ekonomisk fördel anskaffas även för mindre gårdar och där användas endast för gårdens bruk, medan större maskiner kunna anskaffas endast för större, och stora specialmaskiner endast för mycket stora gårdar, allt under förutsättning att tillfredsställande förräntning av maskinerna åsyftas. Vidare kan det för en gård av en viss storlek mycket väl vara ekonomiskt fördelaktigt att hålla en maskin av ett visst slag, exempelvis en traktor, för enbart eget bruk, men däremot icke två. Det är givet, att gränsens läge för denna andra traktor är ett helt annat än för den första. Gränsens läge påverkas dessutom av de taxor, som hållas av närmaste maskinstation, och dessa påverkas i sin tur av sådana faktorer som för maskinhållningen mer eller mindre gynnsamma

lokala förutsättningar, hur maskinhållningen är organiserad och hur maskinerna utnyttjas m. fl. Gränsens läge förskjutes därför uppåt eller nedåt, allteftersom dessa faktorer ändras.

Det är alltså omöjligt att exakt avgöra, vid vilken gårdsstorlek maskinhållningens ekonomiska gräns ligger. Av utredningen i bilagan framgår dock, att på gårdar med upp till 30 hektar åker är det i regel billigare att anlita maskinstation än att hålla egna maskiner. Genom att lantbrukaren anlitar en maskinstation, får han dessutom tillgång till en betydligt allsidigare sammansatt maskinpark än han själv kan sätta upp för eget bruk, och därigenom kommer gränsen för maskinhållningens ekonomiska lönsamhet att avsevärt skjutas uppåt.

Om som normalt räknas, att jordbruk med upp till 30 hektar åker med ekonomiskt utbyte bör kunna medverka i en maskinstation, innebär det, att två tredjedelar av landets åkerareal, nämligen den som tillhör gårdar med 2—30 hektar åker, skulle ha ekonomiskt utbyte av att maskinstationssystemet allmänt genomfördes.

KAPITEL 9.

Målsättningen för maskinhållningens vidare utveckling.

Den första fråga, som uppställer sig, då man söker närmare fastställa målen för maskinhållningens vidare utveckling är: hur långt *bör* jordbruket mekaniseras? I förbindelse därmed står en andra fråga, hur långt *kan* jordbruket mekaniseras? Båda dessa frågor påverkas av åtskilliga variabla och svårbedömbara faktorer, och ingen av dem kan därför generellt besvaras. Möjligheten att mekanisera jordbruket sammanhänger sålunda dels med de maskiner, redskap och andra mekaniska hjälpmedel, som finnas tillgängliga, dels med de inkomster och utgifter, som äro förenade med maskinanvändningen. Man kan alltså säga, att det för jordbrukets mekanisering finnes en teknisk och en ekonomisk gräns. Söker man bedöma, var dessa gränser ligga, finner man, att den tekniska gränsen ligger ganska långt bort, ty de rent tekniska möjligheterna att mekanisera jordbruket äro redan nu mycket stora och torde i framtiden bli ännu mycket större, allteftersom nya maskiner och mekaniska hjälpmedel framkomma och de nuvarande förbättras. Däremot ligger den ekonomiska gränsen ganska nära, och särskilt snäv är den för mindre och medelstora gårdar, vilket förklaras av att maskinkostnaden per timme effektiv arbetstid och därmed också per avverkad enhet är i hög grad beroende av hur lång

tid en maskin årligen kan utnyttjas för produktivt arbete. (Saken har närmare behandlats i kapitel 8.) Detta har på ett mycket stort antal gårdar nära nog avgörande betydelse för maskinanvändningens lönsamhet.

Ur allmän synpunkt är det önskvärt, att jordbrukets mekanisering drives så långt mekaniseringen är ekonomiskt lönande. Med denna utgångspunkt har kommittén fört sitt resonemang. Det kan, anser kommittén, icke vara riktigt, att jordbrukare för hand eller med ineffektiva redskap utföra sådant arbete, som kan utföras billigare och bättre med maskin.

Maskinanvändningens lönsamhet påverkas alltså av ett flertal faktorer. Allt eftersom en eller flera av dessa ändras, ändras också lönsamheten i ena eller andra riktningen. Dylika förskjutningar orsakas vanligen av det allmänna prisläget variationer. Den enskilde lantbrukaren kan i dylika fall icke påverka förskjutningen i maskinanvändningens lönsamhet. Andra faktorer, av vilka lönsamheten också är beroende, såsom den årliga användningen, maskinernas livslängd och underhållskostnad, kan däremot den enskilde lantbrukaren i viss utsträckning påverka genom olika åtgärder. Då staten lämnar bidrag till anskaffning av en lantbruksmaskin, inverkar detta på lönsamheten, liksom om priset på maskinen i fråga fallit med motsvarande belopp. Det är sålunda tydligt, att statligt stöd i form av bidrag kan medföra en maskinanvändning, som i själva verket icke är ekonomiskt lönande för folkhushållet.

Mindre och medelstora gårdar använda, som visats i närmast föregående kapitel, maskiner och redskap i betydligt mindre omfattning än större gårdar. De väsentligaste hindren för en betydligt utvidgad maskinanvändning på de mindre och medelstora gårdarna äro, att relativt stort kapital erfordras för maskinanskaffningen och att maskinkostnaden per timme arbetstid eller per avverkad enhet blir hög, beroende på för kort årlig användning. Dessa hinder göra sig emellertid främst gällande, då den enskilde lantbrukaren köper och använder egna maskiner. Genom en rationellt organiserad maskinhållning torde de till stor del kunna elimineras.

Att döma av hittillsvarande utveckling ha lantbrukarna i alltför liten utsträckning uppmärksammat denna möjlighet. Många mindre jordbrukare ha sålunda köpt egna maskiner, fastän dessa blivit mycket dyra i driften på grund av kort årlig användning och fastän maskinkostnaden skulle blivit avsevärt lägre, om de använts gemensamt av flera jordbrukare. Många fall finnas likaså, då mindre jordbrukare måst avstå från en del maskiner, därför att dessa skulle blivit alltför dyrbara i driften. Om emellertid mindre och medelstora gårdar i större utsträckning än hittills anlidade maskinhållare, kunde flera gårdar få tillgång till arbetsbesparande maskiner och redskap med samma eller mindre insats av kapital än som vore möjligt, om jordbrukarna finge åtnöja sig med egna maskiner. Det är sålunda en samhällsekonomisk angelägenhet av stor betydelse, att maskinhållningen stimuleras. Kommittén anser det därför riktigt, att staten genom relativt rikliga lån och bidrag främjar dess utveckling. Stödet bör emellertid främst syfta till att hjälpa lantbrukaren

att så organisera maskinanvändningen, att denna blir på lång sikt ekonomiskt lönande, även om statligt bidrag icke utgår. Kommittén anser det nämligen icke nödvändigt, att maskinhållningen för all framtid upprätthålles genom statligt stöd av ena eller andra slaget.

I vilken omfattning staten bör stödja jordbrukets mekanisering, bör givetvis bedömas i samband med den allmänna statliga jordbrukspolitiken. De av 1947 års riksdag fattade besluten om statliga stödåtgärder för yttre och inre rationalisering av mindre bruksdelar förutsatte jämväl dylika åtgärder för rationalisering av driftsförhållandena, sedan pågående utredningar härom avlämnat sina betänkanden. Obestriddt torde vara, att rationaliseringen av jordbruksdriften i hög grad är en fråga om dennas mekanisering. Flera faktorer ha, som ovan påpekats, fördröjt mekaniseringen vid mindre och till dels även medelstora bruksdelar. Dessa faktorer torde emellertid i väsentlig grad kunna elimineras medelst gemensamt utnyttjande av maskiner. För en ändamålsenlig och effektiv maskinhållning erfordras likväl betydande kapitalinsats och god organisation. Därest maskinhållningen inom rimlig tid på väsentligt sätt skall kunna bidra till att övervinna mindre och medelstora bruksdelars tekniska brister, erfordras betydande statligt stöd, som bör avse dels hjälp till kapitalinvestering, dels organisatoriskt bistånd med rådgivning och kontroll. Syftet bör vara att allsidigt stimulera en effektiv maskinhållning såsom ett väsentligt led i jordbrukets rationaliseringsprocess. Givet är emellertid, att statens åtgärder på detta område liksom på andra jordbrukets rationaliseringsområden böra syfta till att göra jordbruksdriften bärkraftig utan statligt stöd.

Gentemot statligt ekonomiskt stöd till maskinhållningen kan invändas, att detta kan tänkas medföra en sådan utbredning av denna, som icke är ekonomiskt motiverad i förhållande till enskilt ägande och bruk av maskiner. Erfarenheten talar emellertid för, att fördelarna av tillgång till egna maskiner komma att göra sig gällande i sådan grad, att jordbruk, som kunna hålla dylika, även framgent komma att göra detta, när det är fråga om mindre maskiner, även om det skulle vara något mindre ekonomiskt fördelaktigt än att anlita en maskinstation. I fråga om större och dyrbarare maskiner, såsom traktorer med tillhörande arbetsredskap, självbindare, skördetröskor, tröskverk etc. ligger saken annorlunda till, enär dessa maskiner under alla förhållanden kunna utnyttjas fördelaktigare i gemensamt bruk på mindre och delvis även på medelstora gårdar.

Sett ur arbetsbesparande synpunkt är det önskvärt, att maskinhållningen organiseras så, att varje jordbrukare, som tekniskt sett med fördel kan använda lantbruksmaskiner, också får göra det, oavsett gårdens storlek. Lantbrukaren bör antingen ha tillgång till egna maskiner, eller också bör han kunna anlita maskinhållare för att få maskinarbeten av olika slag utförda.

Därjämte är det ett oavvisligt villkor, att arbetena bli utförda i rätt tid. Detta, att ett arbete skall kunna utföras i rätt tid, medför, att maskinhållaren

måste vara så rikligt försedd med maskiner, avsedda för starkt säsongbundna arbeten, såsom vårbruk och skörd, att dessa arbeten kunna utföras ganska snart efter det att lantbrukaren inlämnat sin rekvisition. Helt säkert är det bättre, att kostnaden för dylika arbeten tillåtes bli något högre, om det därigenom blir möjligt för lantbrukaren att få dem utförda i rätt tid. Arbetet bör likväl kunna utföras till lägre pris än det lantbrukaren skulle få betala, om han köpte egna maskiner eller utförde arbetet med egna hästar och enklare redskap.

Det är också önskvärt, att arbetet utföres väl och utan onödiga driftsavbrott. För att undvika sådana bör en maskinhållare kunna snabbt utföra enklare reparationer.

Ur lantbrukarens synpunkt är det viktigt, att maskinhållaren icke har verksamheten som tillfällig sysselsättning utan fortfar med den under längre tid. I annat fall blir det nämligen icke möjligt för lantbrukaren att anpassa sin maskinuppsättning efter maskinhållarens eller att reducera arbetsstyrkan eller antalet hästar på gården därefter. Maskinhållningen bör följaktligen bedrivas i fastare former än som hittills i regel varit fallet.

Orsakerna till maskinhållningens hittillsvarande ringa utbredning äro flera. Den förnämsta av dem torde vara, att maskinhållningen som regel bedrivits i alltför liten skala och varit löst organiserad. Nuvarande maskinhållare ha oftast blott en eller ett fåtal maskiner för en eller annan del av produktionsprocessen. Vanligt är också, att maskinhållarna endast ha en maskin av varje slag och kunna betjäna blott ett mindre antal gårdar. Mycket talar för att en effektiv maskinhållning fordrar större företagsenheter med maskinutrustning för hela arbetsprocessen inom jordbruket och ett större antal gårdar per företagsenhet, varigenom maskinerna kunna bättre utnyttjas och driftsledningen överhuvud bli bättre.

Kännetecknande för hittillsvarande maskinhållning har också varit dess obeständiga karaktär. Detta sammanhänger dels med att vissa av de hittillsvarande företagsformerna saknat tillräcklig fasthet, dels med bristfällig ekonomisk ledning. Många maskinhållare ha exempelvis hållit så låga taxor, att verksamheten gått antingen med förlust eller inkomsten blivit så liten att, då maskinhållaren varit en enskild person, denne ledsnat och efter några år upphört med verksamheten. Om maskinparken äges av lantbrukarna själva, är det angeläget, att tillräckliga avsättningar göras för att möta eventuella förluster och för nyanskaffning av maskiner och redskap. Om maskinhållaren är en enskild person med maskinhållning som yrke, är det uppenbarligen av avgörande betydelse, att denne får så stor årsinkomst, att han kan och vill fortsätta med verksamheten. Taxorna måste därför sättas så, att verksamheten kan drivas affärsmässigt. Emellertid är inte bara taxornas höjd utslagsgivande för det ekonomiska resultatet. Lika avgörande är, att maskinerna effektivt utnyttjas.

Det är icke möjligt att tillgodose det allmännas och lantbrukarnas intressen vid en vidare utveckling av maskinhållningen utan att också ta hänsyn till

företagarens, d. v. s. maskinhållarens, önskemål. Det för denne viktigaste är, att rörelsen inbringar en i förhållande till det i verksamheten nedlagda arbetet och kapitalet tillfredsställande inkomst. Detta förutsätter dock, att verksamheten drives i ganska stor skala, så att maskinhållaren icke behöver beräkna alltför stor förtjänst per timme och per maskin. I mer tätt bebyggda jordbruksområden med huvudsakligen mindre och medelstora gårdar medför också en koncentrerings av maskinhållningen till större enheter betydande fördelar och bör därför eftersträvas. Vissa delar av landets skogsbygder ha emellertid så gles bebyggelse, att maskinhållningen ej gärna kan koncentreras till större enheter. Man torde därför få räkna med att den där även i fortsättningen måste drivas i tämligen liten skala.

Maskinhållarens årsinkomst beror icke endast av de tillämpade taxorna och verksamhetens omfattning utan också av hur arbetet organiseras och av hur stora kostnaderna bli för maskinarbetet. Med hänsyn till kostnaderna är det av stor betydelse, att maskinhållaren väl kan utnyttja sina maskiner. Ställes emellertid kravet på ett gott utnyttjande av maskinerna mycket högt, blir följden, att lantbrukarna få vänta alltför länge på att få sina arbeten utförda. Detta kan leda till att en del av dem skaffar sig egna maskiner, varigenom maskinhållaren förlorar kunder. Maskinhållarens krav på att effektivt utnyttja maskinerna står alltså i viss motsättning till lantbrukarnas krav på att få arbetet snabbt utfört; en viss anpassning är därför nödvändig. Det är dock knappast möjligt att anpassa maskin- och redskapsutrustningen efter behovet under toppbelastningsperioder, eftersom lantbrukarna vid gynnsam väderlek utföra mera arbete åt sig själva med tillhjälp av sina hästdragna maskiner och vilja anlita stationen mera vid ogynnsam väderlek med därav följande brådska. Under bråda perioder böra därför maskinerna köras i skift i så stor utsträckning som möjligt.

Maskinhållningens huvuduppgift är att tillgodose det mindre jordbrukets behov av maskiner och maskinarbete. Det är som ovan framhållits rimligt, att maskinhållningen med olika åtgärder stödes av staten. En åtgärd är den låne- och bidragsverksamhet, som sedan 1938 bedrivits med medel från jordbrukets maskinlänefond. Denna verksamhet bör fortsätta och under de närmaste åren bedrivas i väsentligt utvidgad omfattning. De grunder, som därvid böra gälla, diskuteras närmare i kapitel 13. Kommittén vill emellertid i detta sammanhang ännu en gång betona, att det huvudsakliga syftet med statens bidrag bör mera vara att stimulera utvecklingen av en ändamålsenlig maskinhållning och ge de rådgivande organen möjlighet att leda den in i rätta banor än att underlätta anskaffningen och användningen av maskiner, genom att inköpspriset nedbringas. Statens bidrag böra därför betraktas som organisationsbidrag, vilka skola utgå endast under den övergångs- och omdaningsperiod, i vilken jordbruket för närvarande befinner sig.

Såsom även senare kommer att utvecklas, bör man vid utlämnningen av lån undersöka, huruvida icke maskinhållningen kan ordnas för ett större område på en gång. Samarbete mellan olika maskinhållare bör eftersträvas, så att

onödig splittring av verksamheten kan undvikas. Vid utlämning av lån och bidrag är det nödvändigt, att låneförmedlarna noga pröva behovet av maskinarbete i orten. I sådana fall, då ortens behov av maskinarbete är täckt, böra lån och bidrag icke utlämnas till ytterligare maskinhållning, oavsett om lån och bidrag utlämnats till tidigare startad maskinhållning. Konkurrens mellan olika företagare, som bedriva maskinhållning, bör enligt kommitténs mening icke understödjas med statens medel.

Maskinhållningens möjligheter att förbilliga maskinanvändningen för den enskilde jordbrukaren sammanhånga till stor del med hur den är organiserad. De frågor, som måste lösas för att åstadkomma en ändamålsenlig maskinhållning, äro därför till stor del av organisatorisk art. För att nå gott resultat erfordras, att låne- och bidragsverksamheten kombineras med rådgivning och kontroll. Genom det beslut om inrättande av maskinkonsulenttjänster vidushållningssällskapen, som fattades av 1947 års riksdag, är frågan rörande den lokala rådgivningen och kontrollen på maskinhållningens område löst. Låne- och bidragsverksamheten är ett medel, genom vilket rådgivningen och kontrollen får tillräcklig effekt, för att utvecklingen skall kunna ledas i rätt riktning. Det som återstår är sålunda att utforma de riktlinjer och föreskrifter, som erfordras, för att en för maskinhållningen lämplig organisation skall åstadkommas.

Vid det praktiska organisationsarbetet gäller det i första hand att ge de deltagande lantbrukarna råd beträffande val av företagsform, val av maskiner och redskap, hjälp med beräkning av kostnader och taxor m. m. Som underlag för rådgivning och organisationsarbete fordras undersökningar och studier bland annat rörande maskinarbetets kostnader och maskinhållningens lämpligaste organisation i olika områden av landet, en fråga, som upptages till närmare behandling i kapitel 15.

KAPITEL 10.

Maskinhållningens företagsformer.

Som förut framhållits, förekommer maskinhållning i ett flertal former. Dessa böra enligt kommitténs mening få utvecklas fritt vid sidan av varandra, så att den ändamålsenligaste får göra sig gällande i konkurrensen. Staten bör dock vid sin medverkan se till att den form väljes, som i varje särskilt fall provas ändamålsenligast.

I detta kapitel lämnas dels en redogörelse för existerande eller möjliga företagsformer för maskinhållning, dels en värdering av dessas lämplighet i olika fall. Vid framställningen har följande indelningsgrund valts:

- A. *Enskild person*,
 - a) som driver jordbruk som huvudnäring,
 - b) som är yrkesmaskinhållare,
 - c) som driver reparationsverkstad för lantbruksmaskiner,
 - d) som driver lastbilsåkeri.
- B. *Enskilt företag, som driver annan verksamhet* (exempelvis försäljning av lantbruksmaskiner).
- C. *Sammanslutningar, särskilt bildade för maskinhållning*:
 - a) enkelt bolag,
 - b) aktiebolag,
 - c) ekonomisk förening u. p. a.
- D. *Lantmännens centralföreningar m. fl.*
- E. *Konsumentkooperationen.*
- F. *Vägbyggnadsföretag och entreprenörer* (t. ex. maskiner för stenborrning samt för grävning av täckdiken och avlopp).
- G. *Offentliga organ m. fl.*
 - a) lantbrukets undervisningsanstalter och hushållningssällskapen,
 - b) domänverket,
 - c) vägförvaltningen (t. ex. maskiner för nyodling),
 - d) lantbruksstyrelsen (t. ex. grävmaskiner).

I sammanställningen ha även företagsformer medtagits, som ännu ej prövats i praktiken eller som förekommit i mycket liten omfattning men som kommittén det oaktat ansett vara av intresse att taga upp till granskning.

De företagsformer, som icke förutsätta initiativ från lantbrukarnas sida, ha visst försprång framför dem som förutsätta sådant. Lantbrukare anlita nämligen gärna en maskinhållare, om en sådan finnes i trakten, men de ha hittills varit mindre benägna att själva taga det ekonomiska ansvaret genom att starta maskinstationer i egen regi. Dock kunna de just genom att göra det vinna betydande fördelar. Framför allt vinnes, att verksamheten kan planeras på lång sikt.

Vilken företagsform, som i det enskilda fallet bör väljas, beror av den planerade verksamhetens omfattning. Då företaget drives i större skala och omfattar ett flertal maskiner och redskap, erfordras betydligt fastare företagsform än då den drives i liten skala och blott omfattar någon enstaka maskin.

A. Enskild person.

Hittills har, som framhållits i kapitel 4, maskinhållning till större delen drivits av enskilda personer, vilka samtidigt varit jordbrukare. En fördel hos denna anordning är dess enkelhet. Den lantbrukare, som håller maskinerna, behöver dem själv på sin gård, och genom att han dessutom utför arbeten åt

några av sina grannar, kunna maskinerna bättre utnyttjas och kostnaden per effektiv arbetstid och per avverkad areal bli lägre, än om de användas blott på hans gård. En lantbrukare med en mindre gård behöver ofta, om han skall anskaffa större maskiner, hjälp med borgen för finansieringen. Borgen går lättare att erhålla, om maskinerna äro avsedda även för grannarna.

Anordningen har emellertid även vissa nackdelar. Den saknar erforderlig organisatorisk fasthet, och planläggning på lång sikt kan knappast komma i fråga. Vanligtvis vilja endast yngre lantbrukare hålla maskiner vid sidan av sitt jordbruk, och när de haft verksamheten i gång några år, sluta de ofta upp. Understundom övertages verksamheten då av andra lantbrukare, ofta upphör den helt.

I de fall då maskinhållaren brukar en större gård, föreligger risk, att han ägnar så stort intresse och så mycken tid åt denna, att maskinhållningen eftersättes. Följden blir, att hans kunder så snart som möjligt skaffa egna maskiner eller ordna maskindriften på annat sätt. En maskinhållare, som brukar en större gård, hyser vanligen ej planer på att utvidga driften utöver vad han själv har nytta av. Maskiner, som han själv ej behöver men som kunna ha aldrig så stor betydelse för orten i övrigt, har han föga eller intet intresse av att skaffa. Skulle större besvärligheter möta, kan han utan vidare upphöra med maskinhållningen och uteslutande använda maskinerna på sitt eget jordbruk. Lantbrukare, som anlita en sådan maskinhållare, kunna knappast ta för givet, att de få sina arbeten utförda kontinuerligt. Därför våga de ej reducera arbetsstyrkan eller antalet dragare så långt annars önskvärt och möjligt vore. — Undantag, där de påpekade bristerna icke framträda, kunna naturligtvis förekomma.

Ehuru man sålunda kan peka på åtskilliga nackdelar, som äro förbundna med att enskilda jordbrukare hålla maskinerna, får man det oaktat räkna med, att en väsentlig del av maskinhållningen även i framtiden torde få organiseras på detta sätt. I sådana områden, där de lokala förhållandena tala emot en koncentrerings av verksamheten till maskinstationer, är det svårt att finna en företagsform, som på ett bättre och billigare sätt tillgodoser de deltagande lantbrukarnas intressen än denna. I sådana områden åter, där maskinstationer med fördel kunna organiseras, bör detta ske.

En förutsättning för att en person skall kunna ha maskinhållning som yrke är, att verksamheten drives i tämligen stor skala, då årsinkomsten i annat fall blir alltför låg. Exempel på sådan maskinhållning finnas, ehuru de ej äro särdeles vanliga. De fall, som kommittén studerat, tyda på att de erbjuda väsentliga fördelar. Företaget erhåller större stabilitet, d. v. s. samma företagare fortfar med verksamheten under längre tid, varigenom deltagande lantbrukare kunna anpassa driften vid sina gårdar därefter. Risken för att verksamheten upphör, utan att den övertages av annan person, är icke heller särdeles stor, även om den icke är helt utesluten. Verksamheten drives i regel affärsmässigt, och den kan i regel lätt lämpas efter nya och ändrade förhållanden.

En nackdel hos denna företagsform är, att deltagande jordbrukare ej kunna påverka taxorna. Ej heller kunna de påverka det sätt, på vilket driften planlägges, d. v. s. den ordning, i vilken olika arbeten utföras.

Det har i viss utsträckning sedan länge förekommit, att en enskild person, som innehaft reparationsverkstad, även hållit maskiner för ett antal jordbrukare. En sådan anordning medför vissa fördelar framför de tidigare behandlade. Den viktigaste är, att det i samband med maskinstationen finnes en verkstad för utförande av reparationer. En annan fördel är, att personalen vissa tider kan användas delvis för maskinhållningen och delvis för reparationsarbeten. Om större reparationsarbeten förläggas till tider, då jordbruksarbete inte bedrives, kan jämnare sysselsättning beredas arbetskraften, än om företagaren enbart sysslade med maskinhållning. Att traktorförarna delvis sysselsättas med reparationer, ökar dessutom deras maskinkunskap.

Nackdelen med denna företagsform är framför allt, att reparationsverksamheten kan så upptaga företagarens tid och intresse, att maskinhållningen skjutes i bakgrunden. Vanligtvis råder det också brådska med reparationsarbeten under tider, då brådskande jordbruksarbeten skola utföras.

Hittills har i relativt ringa utsträckning förekommit, att enskild person, som driver lastbilsåkeri, även hållit lantbruksmaskiner. Även om vissa fördelar kunna vinnas av en sådan kombination, torde åkerirörelse dock vara mindre lämplig att förena med maskinhållning än exempelvis reparationsverkstad.

B. Enskilt företag, som driver annan verksamhet.

Av det föregående har framgått, att exempel finnas, då enskilda affärsföretag, vid sidan av sin övriga verksamhet även ägna sig åt maskinhållning. För de deltagande lantbrukarna medför denna företagsform ungefär samma fördelar och nackdelar, som då enskild person är maskinhållare.

Det är enligt kommitténs mening föga troligt, att enskilda affärsföretag i framtiden komma att hålla maskiner i så stor utsträckning, att verksamheten får större betydelse för maskinhållningen i landet.

C. Sammanslutningar, särskilt bildade för maskinhållning.

Sammanslutningar, bildade särskilt för maskinhållning, kunna ha bolagets eller den ekonomiska föreningens form.

Som framhållits i kapitel 4, är det enkla bolaget en synnerligen vanlig företagsform vid maskinhållning. Enligt kommitténs mening är den också lämplig, då maskinhållningen avser mindre maskiner eller då antalet delägare är litet. Skriftligt avtal mellan delägarna bör i varje särskilt fall upprättas. Förslag till formulär för sådant avtal bilägges (Bil. 2).

En bestämd nackdel hos företagsformen är, att maskinerna komma att skötas av än den ene än den andre av delägarna, vilket för mindre och enklare maskiner spelar mindre roll, men för större och mera komplicerade vanligtvis

medför ökad underhållskostnad, minskad livslängd och ökat antal driftsavbrott. När det gäller större eller mera komplicerad maskin, bör därför skötseln uppdragas åt en bestämd delägare eller en maskinskötare anställas.

Då verksamheten omfattar ett flertal maskiner och ett flertal delägare, blir det nödvändigt, att verksamheten organiseras i fastare former, vilket brukar ske så, att en av delägarna utses till föreståndare. Denne får till uppgift att ha överinseendet över maskinerna och svara för bolagets ekonomi. Det förekommer också, att delägarna utse en styrelse för bolaget och att ordföranden eller kassören fungerar som föreståndare. I praktiken har det dock i många fall visat sig svårt att finna en person, som under en längre tid velat åtaga sig uppdraget som föreståndare, varför det måste cirkulera mellan delägarna. Detta inverkar ofördelaktigt såväl på maskinernas skötsel som på verksamheten i övrigt.

Skall verksamheten drivas i större skala, framträda emellertid nackdelar hos det enkla bolaget. Genom avtal, som slutes å bolagsmännens vägnar eller under benämning, varmed bolagsmännen samfält betecknas, blir bolagsman i förhållande till den, med vilken avtalats, ej berättigad eller förpliktad med mindre han deltagit i avtalet. Ha flera bolagsmän deltagit i avtalet, skola de njuta efter huvudtalet lika rätt emot den, med vilken avtalats, och skola vara en för alla och alla för en ansvariga för vad som utfästs. Konsekvensen därav är dels att samtliga delägare böra närvara, då beslut fattas, dels att de böra kunna övervaka och följa verksamheten. Det torde därför vara riktigast, att enkla bolag, som driva eller avses skola driva mera omfattande maskinhållning, söka registrering som ekonomisk förening u. p. a. Denna företagsform behandlas i det följande.

Stundom anser sig en delägare ha rätt att disponera maskinerna, när helst det bäst passar honom. Därigenom uppkomma lätt stridigheter och missligheter, vilka kunna leda till bolagets upplösning.

Så vitt kommittén känner till, har aktiebolagsformen icke förekommit för sammanslutningar, som bildats särskilt för maskinhållning inom jordbruket. Dock föreligga ej praktiska eller formella hinder för maskinhållning i denna form. Den kan tänkas förekomma i speciella fall, exempelvis då det gäller större grävmaskiner för täckdiken och avlopp.

Ekonomisk förening u. p. a. har, som framgår av tabell 6 (s. 27), relativt sällan förekommit för maskinhållning inom jordbruket. En väsentlig anledning därtill torde vara, att proceduren vid bildandet och registrerandet ansetts omständlig och besvärlig och därför undvikits. Detta sammanhänger delvis med att normalstadgar, som utan ändring kunnat godkännas av respektive länsstyrelser, saknats. För att avhjälpa denna brist har kommittén låtit utarbeta förslag till normalstadgar. Dessa stadgar äro likalydande som de, vilka återfinnas i bilaga nr 3 med undantag för att i § 22 andra stycket bör utgå.

Den ekonomiska föreningen u. p. a. är organisatoriskt sett betydligt fastare än det enkla bolaget. Medlemmarnas ansvarighet är begränsad till deras insatser. På föreståndaren för en ekonomisk förening ställas emellertid större

krav i fråga om bokföringskunnighet och kommersiella insikter i övrigt än på föreståndaren för ett enkelt bolag. Det är därför nödvändigt, att åt föreståndaren för en ekonomisk förening lämna ersättning, som fullt ut motsvarar det med uppdraget förenade arbetet, för att föreningen skall få tillräckligt kompetent person, som under en längre följd av år vill åtaga sig uppdraget.

D. Lantmännens centralföreningar m. fl.

I det föregående har omnämnts, att Sörmländska lantmännens centralförening driver två maskinstationer inom sitt område. Av hittillsvarande erfarenheter synes framgå, att maskinhållning rätt väl ansluter sig till centralföreningarnas verksamhet i övrigt och till deras uppgift att åt lantbrukarna tillhandahålla produktionsmedel. Man kan också förvänta, att maskinhållning, som startats i en centralförenings regi, mötes med förtroende från berörda lantbrukare. Maskinstationer, som startats av centralföreningar, böra vidare lätt kunna samordnas så att omkörningar undvikas. Om en maskin skulle bli överflödig på den ena stationen, kan den lätt överflyttas till den andra. En verkstad med servicepersonal kan vara gemensam för flera stationer.

Emellertid uppstå vissa problem för den centralförening, som önskar driva maskinstationsverksamhet i egen regi. Föreningens uppgift är nämligen att tillvarataga *medlemmarnas* ekonomiska intressen. En maskinstation åter bör kunna betjäna lantbrukarna i en ort, vare sig dessa äro medlemmar i centralföreningen eller ej. Eftersom maskinstationer huvudsakligen äro avsedda för mindre och medelstora gårdar, kommer en del av centralföreningens medlemmar att stå utanför denna gren av verksamheten. Det är naturligt, att en centralförening icke kan investera stora kapital i en verksamhet, som är avsedd att tillgodose endast vissa medlemmar och därtill lantbrukare, som stå utanför föreningen.

En utväg ur denna svårighet är, att lantbrukarna inom område, där en maskinstation planeras, bilda en särskild ekonomisk förening, som samarbetar med centralföreningen. Genom en dylik anordning skulle maskinhållningen kunna organiseras med större planmässighet än hittills, samtidigt som lokala möjligheter att förbilliga maskinhållningen kunna väl tillvaratagas. Kommittén anser därför, att detta system bör få stor betydelse för maskinhållningens framtida utveckling. De former, under vilka samarbetet mellan centralföreningarna och lantbrukarna bör bedrivas, behandlas i följande kapitel.

Eftersom en av de väsentligaste anledningarna till lantbrukarnas tyvksamhet att starta maskinstationer i egen regi är, att möjligheterna till förbilligad maskinanvändning ännu äro föga kända, har kommittén ansett det önskvärt att upplysning sprides härom. Detta sker bäst genom praktiska exempel, d. v. s. genom att ett antal försöksstationer startas. Kommittén har vid diskussioner med representanter för Sveriges lantbruksförbund och Svenska lantmännens riksförbund erfarit, att riksförbundet är villigt att genom sin maskinavdelning i upplysningssyfte starta och driva ett antal försöksstationer. Därvid skulle verksamheten uppläggas på följande sätt.

I län, där maskinhållning i större skala ännu är okänd, avser riksförbundet att genom sin maskinavdelning och i samarbete med länets centralförening starta en eller två maskinstationer. Riksförbundet tillhandahåller därvid den tekniska sakkunskap, som erfordras, medan respektive centralföreningar satsa kapital och bära det ekonomiska ansvaret för rörelsen. Sedan försöksstationerna drivits under så lång tid, att de kunna anses ha fyllt sin uppgift, skola de överlämnas till av lantbrukarna för ändamålet bildade föreningar. Detta beräknas kunna ske senast fem år efter starten.

Därest försöksstationerna, vilket man har anledning att förmoda, ge lantbrukarna avsevärda fördelar, böra lantbrukarna bli intresserade av att själva starta maskinstationer och att deltaga i det ekonomiska ansvaret för dem.

De försöksstationer, som på angivet sätt komma att startas inom SLR-organisationen eller som redan äro i gång, få givetvis stor betydelse för den framtida maskinstationsverksamheten genom de erfarenheter, som göras vid upporganisering av stationerna. Med detta arbete äro otvivelaktigt vissa kostnader och vissa ekonomiska risker förbundna. Av dessa skäl finner kommittén det motiverat, att de ändrade grunder, som kommittén i det följande framlägger beträffande återbetalning av lån ur jordbrukets maskinlänefond och bidrags utlämnande, retroaktivt komma att gälla även för de redan startade försöksmaskinstationerna och för de försöksstationer, som ytterligare komma att startas, intill dess den av kommittén föreslagna kunskörelsen angående lån och bidrag till jordbrukets maskinhållning trätt i kraft.

E. Konsumentkooperationen.

Såsom omnämnts i kapitel 5 (s. 40) utför Kooperativa förbundet i samarbete med vissa konsumtionsföreningar nyodlingsarbeten med större bandtraktorer på vissa platser i Norrland. Av överläggningar, som inom kommittén hållits med en representant för Kooperativa förbundet, har framgått, att intresset för maskinhållning är mycket stort bland berörda konsumtionsföreningar och att planer finnas ett väsentligt utvidga verksamheten. Förbundet ämnar köpa ett antal bandtraktorer samt med dem bedriva nyodling och stenröjning i olika delar av landet, företrädesvis i Norrland. På de platser, där nyodling bedrivits i konsumentkooperativ regi, avser förbundet att i mån av behov upprätta maskinstationer, som utrustas med vanliga hjultraktorer och redskap. Man planerar även att utföra arbeten med större, amerikanska täckdikningsmaskiner. Om dessa maskiner visa sig lämpliga för svenska förhållanden, torde förbundet under de närmaste åren komma att importera ett antal dylika och med dem bedriva maskinhållning i olika delar av landet.

Själva maskinhållningen lär i allmänhet komma att handhas av konsumtionsföreningarna. I regel torde föreningarna komma att driva verksamheten helt i egen regi, men i vissa fall kan det tänkas, att avtal slutas med enskilda

personer, som åtaga sig att hålla maskinerna, eller också att de lantbrukare, som skola betjänas, bilda en särskild ekonomisk förening för ändamålet.

Det förefaller sålunda, som om konsumentkooperationen skulle kunna komma att tillgodose en del av jordbrukets behov av maskinhållning. I första hand synes verksamheten komma att gälla nyodlingsarbeten i Norrland.

F. Vägbyggnadsföretag och entreprenörer.

Vägbyggnadsföretag och entreprenörer kunna få viss betydelse för sådana arbeten, där traktorer, som användas för vägbyggnad och vägunderhåll, kunna komma till nytta, t. ex. vid nyodling med hjälp av bandtraktor med schaktblad och dylikt. Vidare kunna enskilda vägbyggnadsföretag på entreprenad åtaga sig grävning med större maskiner av exempelvis avlopps- och täckdiken.

G. Offentliga organ m. fl.

I överensstämmelse med sina direktiv har kommittén ägnat stor uppmärksamhet åt att undersöka möjligheterna att knyta maskinhållningen till lantbruksundervisningsanstalterna. Till vissa dylika undervisningsanstalter, nämligen sådana som äro belägna i mer utpräglade småbrukarbygder, torde det vara lämpligt att förlägga maskinstationer. Fördelen med att förlägga maskinstation till undervisningsanstalt är framför allt, att den kan utgöra demonstrationsobjekt, vilket dock förutsätter, att den är av hög klass.

Huruvida maskinstationer böra drivas av skolan, av en särskild ekonomisk förening eller av annan företagare bör avgöras från fall till fall. Sedd ur skolans synpunkt medför möjligheten att driva stationen i dess egen regi den fördelen, att större antal maskiner och redskap kunna anskaffas än vad som eljest skulle varit möjligt eller lämpligt, om maskinerna blott avsetts för skoljordbruket. Den maskinhall, som varje skola bör ha för undervisningen i maskinlära, torde delvis kunna utnyttjas som uppställnings- och förvaringsplats även för stationens maskiner och redskap. Läraren i maskinlära bör systematiskt följa verksamheten vid stationen, så att han får praktisk erfarenhet därav. Dock bör särskild för stationens skötsel avsedd personal anställas.

Enbart de maskinstationer, som förläggas till lantbrukets utbildningsanstalter, kunna givetvis icke lösa maskinhållningens problem. Skolorna äro alltför få och belägna alltför långt från varandra, för att från dem i större utsträckning jordbrukets behov av maskinarbete skall kunna tillgodoses. Därför torde maskinstationer, som äro anslutna till dem, framför allt ha betydelse som åskådnings- och propagandaobjekt.

Hushållningssällskapen äro icke organiserade som affärsdrivande verk, varför de ej torde i nämnvärd omfattning komma att syssla med maskinhållning i egen regi. I något fall kan det dock tänkas, att ett hushållningssällskap startar en maskinstation som demonstrationsobjekt.

Där maskinhållning icke kan åstadkommas genom enskilt initiativ på grund av därmed förenade kostnader, kunna maskiner hållas av andra offentliga organ än här nämnda. Sålunda kan det exempelvis tänkas, att vägförvaltningen håller större maskiner för nyodling och att lantbruksstyrelsen eller domänverket håller grävmaskiner.

KAPITEL 11.

Maskinhållningens organisation.

A. Maskinhållning i mindre skala.

För närvarande drives maskinhållning nästan uteslutande i mindre skala och sannolikt kommer så att i stor utsträckning ske även i framtiden, då en koncentrerings till stora företag med fördel kan ske blott i mer tätt bebyggda trakter. I vissa delar av landet, såsom i Norrland samt i södra och mellersta Sveriges skogsbygder, skulle nämligen en koncentrerings av maskinhållningen till större enheter kunna medföra allt för långa och dyrbara förflyttningar av maskiner och redskap. Maskinhållning med hästdragna maskiner och redskap bör även i fortsättningen som regel drivas i mindre skala.

De vanligaste företagstyperna vid maskinhållning i mindre skala torde i framtiden liksom nu bli antingen att en jordbrukare själv håller maskinerna och med dem utför arbeten åt sina grannar, eller att ett antal jordbrukare bildar ett enkelt bolag för maskinhållningen.

Att en lantbrukare, som anskaffar maskiner huvudsakligen för eget bruk, hjälper en eller flera av sina grannar antingen genom att låna ut maskinerna eller genom att utföra arbeten åt grannarna är en enkel och i vissa fall ända målsenlig form av maskinhållning, som ofta icke erfordrar särskilda avtal eller upptagande av lån. De betjänade lantbrukarna behöva ej göra några som helst utfästelser eller ekonomiska åtaganden. För att systemet skall fungera väl, är det emellertid av stor vikt, att maskinhållaren får betalt för utlåningen eller för det utförda arbetet i förhållande till kostnaden. Betalningen kan mycket väl fullgöras, genom att den eller de lantbrukare, som fått maskinarbete utfört åt sig, i stället hjälpa maskinhållaren med annat arbete. Ett dylikt arbetsbyte kan i många fall vara till fördel för båda parter.

Det enkla bolaget lämpar sig bäst för det fall, då ett mindre antal lantbrukare vilja gemensamt anskaffa hästdragna maskiner, mindre tröskverk eller andra enstaka maskiner. Då maskinhållningen ordnas i det enkla bolagets form, inköpa delägarna maskinen gemensamt och i regel använda den var för sig. I somliga fall kan anskaffnings- och underhållskostnaden delas lika mellan

delägarna; i andra fall kan fördelningen ske i förhållande till vars och ens innehav av odlad jord.

Maskinhållning i mindre skala är i allmänhet lätt att organisera och fordrar relativt små kapitalinvesteringar. I regel torde dock även dylika mindre investeringar vara betungande för de små gårdar, som det här är fråga om, varför det är angeläget, att statliga lån och bidrag kunna utgå för ändamålet. Låneförmedlarna böra emellertid se till att lämpliga maskiner anskaffas och att, då maskinhållningen ordnas i det enkla bolagets form, delägarna upprätta skriftligt avtal. Det är givetvis också viktigt, att dessa bo så i förhållande till varandra, att maskinhållningen blir ekonomiskt lönande. Ej heller bör, som förut anförts, långivningen till maskinhållning i mindre skala få försvåra uppkomsten av egentliga maskinstationer. I bygder, där förutsättningar för en koncentring till större enheter finnas, bör låneförmedlarna först undersöka dessa, innan lån utlämnas.

B. Maskinstationer.

Allmänna synpunkter.

Det har tidigare påpekats, att hållandet av större och dyrbarare maskiner, såsom traktorer, större tröskverk och skördetröskor, bör läggas upp och drivas mera planmässigt samt på längre sikt än hittills i regel skett. Maskinhållningen bör ha så fasta organisatoriska former, att deltagande lantbrukare kunna anpassa sin maskinuppsättning, antalet dragare och arbetsstyrkan därefter. Det är nämligen först sedan en sådan anpassning skett, som maskinhållningen kommer lantbrukarna till full nytta.

En planering på längre sikt förutsätter, att maskinhållningen koncentreras till större enheter, d. v. s. till *maskinstationer*, vilka icke blott tillhandahålla maskiner och redskap utan också hålla personal, som utför arbetena åt jordbrukarna. Genom en koncentring av maskinhållningen till större enheter kan vinnas, att reparationsverksamheten lättare ordnas tillfredsställande.

Maskinstationer böra om möjligt förläggas centralt inom verksamhetsområdet. Detta bör ej vara så vidsträckt, att onödigt lång tid går åt på flyttning av maskiner och redskap från stationsorten till de längst bort belägna gårdarna. Dock kunna lokala förhållanden, såsom tillgången till byggnader för maskinernas förvaring samt bostäder åt personalen, göra det nödvändigt, att stationerna förläggas mindre centralt än annars önskvärt vore.

En maskinstation bör vila på fast ekonomisk grund. Rörelsen bör vara ekonomiskt lönande både för maskinhållaren och för deltagande lantbrukare. Taxorna böra därför täcka samtliga kostnader men böra å andra sidan vara så avvägda, att lantbrukarna få betala lägre pris mot om de hålla maskiner själva eller utföra arbetet med hästar. Det gäller därför att organisera verksamheten så, att vinsten därav icke förloras genom långa och ofta förekommande transporter mellan gårdarna eller genom dåligt utnyttjande av maskinstationens arbetskraft. För rationell drift erfordras dels att stationen har

tillräcklig storlek och rätt avgränsat verksamhetsområde, dels att arbetstillgången är något så när jämn under årets olika tider. En stark koncentrerings av maskinhållningen är därför ändamålsenlig blott i mera tätt bebyggda trakter.

Eftersom jordbruksarbeten i mycket stor utsträckning äro strängt säsongbundna, kan det vid en maskinstation bli svårt att bereda arbetskraften full sysselsättning under hela året. Ju allsidigare stationen är utrustad, desto lättare kunna emellertid variationerna i arbetstillgången utjämnas. Då kan den nämligen åtaga sig arbeten, som kunna utföras, när tillgången på arbete eljest är mindre god. Exempel på sådana mindre säsongbundna arbeten äro hackelse-skärning, halmpressning, vedkapning, mullskopning, uppkörning av diken med plog, cirkelsågning, transporter av grus, ved, timmer och spannmål.

Från maskinhållare har önskemål framförts om att erhålla auktorisation efter de grunder, som gälla för lastbilstrafiken. Genom den reglering av verksamheten, som myndigheterna då skulle genomföra, skulle maskinhållarna beredas en mer tryggad ställning och omkörningar mellan olika maskinhållare undvikas.

Emellertid skulle en auktorisering medföra betydande olägenheter. Företagare, som önskade hålla maskiner utan statens stöd, skulle icke kunna göra detta i områden, där annan maskinhållare finnes, och en lantbrukare, som för egna medel inköpt maskiner huvudsakligen för eget bruk, skulle icke med dem få utföra arbeten åt sina grannar.

Auktorisering skulle enligt kommitténs mening hindra maskinhållningens utveckling. En maskinhållare kunde i skydd av en dylik under lång tid driva en rörelse ineffektivt. Detta är icke önskvärt. All av staten icke understödd maskinhållning bör få utvecklas fritt. Därigenom hålles möjligheten till konkurrens öppen, varigenom effektiva företag kunna göra sig gällande gentemot mindre effektiva.

Stationens maskinpark bör givetvis anpassas efter de lokala förhållandena. Först och främst gäller det dock att täcka ortens behov av sådana traktorarbeten som plöjning, harvning, sädesskörd med självbindare och skördetröska samt stationär tröskning. I en maskinstations utrustning bör därför ingå en eller flera traktorer samt maskiner och redskap i förhållande därtill. Stationen bör också i mån av behov utrustas med mer speciella maskiner och redskap, så att arbeten sådana som exempelvis lastning och spridning av stallgödsel, besprutning av ogräs eller slätterlastning för ensilering kunna utföras. I bilaga nr 1 ges exempel på maskin- och redskapsutrustning vid maskinstationer av olika storlek.

Företagsformer för maskinstationer.

Av mycket stor betydelse för maskinstationernas framtida utveckling är, att lämpliga företagsformer väljas. Kommittén har ingående diskuterat frågan och har därvid särskilt beaktat följande önskemål: verksamheten bör

planläggas på lång sikt, den bör komma i gång snabbt och ges en fast organisation.

I kapitel 10 ha olika företagsformer för maskinhållning överhuvud behandlats. Av dessa torde endast en del vara lämpade för maskinhållning i stor skala. Enligt kommitténs mening torde följande få betydelse som företagsformer för maskinstationer:

1. Enskild person, som uteslutande sysslar med maskinhållning eller som vid sidan därav driver reparationsverkstad.

2. Enskilt företag, som driver annan verksamhet (exempelvis försäljning av lantbruksmaskiner).

3. Konsumentkooperationen.

4. Ekonomiska föreningar u. p. a., särskilt bildade för maskinhållning.

5. Lantmännens ekonomiska föreningar.

6. Hushållningssällskapen.

Maskinstationer, som ägas och drivas av enskilda personer eller firmor, torde ha visst företräde framför föreningsägda stationer, när det gäller att snabbt komma i gång med verksamheten. Lantbrukare äro nämligen ofta obenägna att driva maskinhållning i egen regi, medan de gärna anlita maskinstation, därest sådan finnes inom räckhåll. Eftersom den vinst, som kan påräknas av maskinhållningen, är ganska liten i förhållande till det kapital och det arbete, som måste nedläggas i driften, är det emellertid icke sannolikt, att enskilda personer eller firmor skulle komma att starta maskinstationer i sådan utsträckning, att jordbrukarnas behov av maskinarbete helt skulle täckas. Man kan ej heller förutsätta, att maskinstationerna i dylikt fall skulle komma att fördelas inom olika områden så planmässigt, som önskvärt vore. Slutligen torde maskinstationer, drivna av enskilda personer eller firmor, ej ha den beständighet, som bör eftersträvas. Det föreligger nämligen alltid risk för att en maskinstation, över vilken lantbrukarna icke ha något inflytande, upphör med verksamheten, utan att den övertages och fortsättes av någon annan.

Såsom framhållits i kapitel 10, torde konsumentkooperationen komma att tillgodose en del av jordbrukets maskinhållning genom att starta maskinstationer. I nämnda kapitel avhandlas även de former, i vilka maskinstationer i konsumentkooperativ regi torde komma att drivas.

Eftersom maskinstationernas ekonomiska resultat är i hög grad beroende av tillgången på andra arbeten än vanliga jordbruksarbeten, bör varje maskinstation bilda en särskild ekonomisk enhet. Lantbrukarna i en ort böra med andra ord få betala maskinarbetet med det pris, som det betingar just i deras ort. Bästa sättet att effektivt tillvarata de speciella möjligheter att förbilliga maskinhållningen, som finnas i olika orter, torde vara, att lantbrukarna ekonomiskt knytas till maskinstationerna. Därigenom kommer det nämligen att i hög grad bli deras eget intresse, att alla möjligheter att förbilliga maskinhållningen väl tillvaratagas.

Sett på lång sikt vore det därför bäst, om de lantbrukare, som önskade

anlita en maskinstation, själva startade och dreve denna. I många fall torde maskinstationer relativt lätt kunna åstadkommas genom utbyggande av befintliga tröskbolag och tröskföreningar. Många av dessa disponera nämligen redan nu traktor, och under trösksäsongen bruka de anställa en eller flera personer. Genom anskaffande av jordbruksredskap och arbetsmaskiner borde traktorn kunna utnyttjas bättre och möjlighet öppnas att hålla en man anställd under hela året. I sådana fall, där tröskbolagen eller tröskföreningarna icke med fördel kunna omorganiseras, böra lantbrukarna i stället bilda en ny, för maskinhållningen avsedd särskild sammanslutning.

De fördelar, som kunna vinnas genom en koncentrerings av maskinhållningen till maskinstationer, äro emellertid ännu föga kända, varför det är att befara att dylika komma att upprättas i allt för långsam takt och med allt för liten planmässighet sett i ett större sammanhang, om initiativet helt lämnades åt lantbrukarna själva. För att få en snabbare och mera planmässig organisation av maskinstationsverksamheten torde startandet åtminstone delvis böra omhänderhas av redan befintliga sammanslutningar.

Sålunda torde de omorganiserade hushållningssällskapen komma att verksamt medverka vid planläggningen av maskinstationsverksamheten inom sina respektive områden, och detta även vad angår de maskinstationer, som avses komma att organiseras i samarbete med jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse (se nedan). Som framhållits i kapitel 10, kan det även tänkas, att ett hushållningssällskap som demonstrationsobjekt startar maskinstation i egen regi. För detta sistnämnda syfte bör hushållningssällskapet för anskaffande av en eller flera jordbruksmaskiner, med vilka sällskapet avser att åt jordbrukare inom sällskapets verksamhetsområde utföra maskinarbete; samt för bestridande av kostnaderna för inköp, uppförande eller ombyggnad av för denna maskinhållning erforderliga byggnader kunna erhålla lån ur jordbrukets maskinlånefond.

Maskinstationer, organiserade i samarbete med jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse. •

I kapitel 10 har kommittén redan framhållit lämpligheten av att lantbrukare inom område, där maskinstation planeras, för ändamålet bilda en särskild ekonomisk förening, som samarbetar med centralförening inom länet eller med annan sammanslutning av jordbrukets ekonomiska föreningar. Då det enligt kommitténs mening ligger närmast till hands, att maskinstationerna samarbeta med jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse, tar kommittén i det följande till mer ingående behandling upp formerna för detta samarbete.

Att centralföreningarna eller motsvarande sammanslutningar skulle starta och driva maskinstationer utan ekonomiskt engagemang från de berörda lantbrukarnas sida kan, såsom tidigare framhållits, icke gärna förväntas. Där emot torde de vara villiga att åtaga sig en viss del av det ekonomiska an-

svaret och att hjälpa lantbrukarna med organisationsarbetet. Kommittén förordar för sin del följande förslag, vilket är konstruerat utifrån det fall, då en centralförening leder maskinstationsverksamhet.

De lantbrukare, som önska anlita en maskinstation, böra för ändamålet bilda en ekonomisk förening u. p. a. Förslag till normalstadgar för en sådan bilägges (Bil. 3). Föreningen bör ha till ändamål att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom att anskaffa lämpliga maskiner och redskap och med dessa åt medlemmarna utföra maskinarbete och bedriva annan därmed förenlig verksamhet. Till medlem bör kunna antagas en var jordbrukare inom föreningens verksamhetsområde, som förbinder sig att följa föreningens stadgar och beslut samt skäligen kan antagas komma att som medlem främja föreningens verksamhet.

Mellan en maskinstation och centralföreningen bör upprättas ett kontrakt (Bil. 5). Enligt detta torde centralföreningen och maskinstationsföreningen förbinda sig att i samverkan arbeta för en planmässig och ändamålsenlig utveckling av formerna för maskinhållningen inom sina områden. Centralföreningen torde böra förbinda sig att teckna borgen för maskinstationsföreningens lån från jordbrukets maskinlånefond till ett i kontraktet fixerat belopp. Den torde vidare böra äga pröva omfattningen och planeringen av maskinstationsföreningens anskaffning av maskiner samt äga tillsätta en revisor jämte suppleant för denne. Maskinstationsföreningen torde böra förbinda sig att endast i samråd med centralföreningens styrelse till- eller avsätta föreståndare för verksamheten. I avtalet torde i förekommande fall även böra intagas bestämmelser rörande andra mellanhavanden mellan kontrahenterna, exempelvis överenskommelse om centralföreningens upplåtande av lokaler eller tillhandahållande av drivmedel och andra förnödenheter åt maskinstationsföreningen eller dennas utförande av vissa transporter åt centralföreningen.

Där maskincentralförening (se kapitel 14) eller annan sammanslutning leder maskinstationsverksamheten, böra i tillämpliga delar motsvarande regler gälla.

Av det för anskaffning av maskiner, redskap och byggnader erforderliga kapitalet kan 80 % upplånas från jordbrukets maskinlånefond eller enskild kreditinrättning enligt grunder, som avhandlas i kapitel 13. Säkerhet för detta lån tecknas av centralföreningen. Återstående 20 % av behövt maskin- och byggnadskapital jämte erforderligt driftskapital tillskjutes av medlemmarna.

För den enskilde lantbrukaren kommer en anslutning till en maskinstation i dessa former visserligen att innebära visst kapitalutlägg, men detta blir för mindre och medelstora gårdar ojämförligt mycket mindre än den kapitalinvestering, som skulle erfordrats, om han hade inköpt maskinen enbart för eget bruk. En närmare utredning av de ekonomiska konsekvenserna i samband därmed lämnas i bilaga nr 1. Beräkningarna grundas bland annat

på det förslag om statsbidrag till uppförande av erforderliga byggnader, varom kommittén i annat sammanhang framlägger förslag. I de tre anförda fallen är kapitalbehovet följande:

	Kapitalbehov kronor		
Maskinstation	A	B	C
Maskiner och redskap.....	36 290	84 960	116 400
Byggnader	8 000	16 000	24 000
Driftskapital	4 500	10 000	14 000
Summa	48 790	110 960	154 400

Finansieringen kan ske på följande sätt:

Statslån 80 % av maskin- och byggnadskapital ..	35 432	80 768	112 320
Lantbrukarnas kontantinsats	6 679	15 096	21 040
» reverser (belåningsvärde)	6 679	15 096	21 040
Summa	48 790	110 960	154 400

Centralföreningen skulle alltså ställa säkerhet för maskinstationernas lån på respektive 35 432, 80 768 och 112 320 kronor. Det är sålunda uppenbart, att deltagandet i maskinstationsverksamheten i här skisserade former kommer att innebära betydande ekonomiska åtaganden för centralföreningarna. Särskilt kännbara komma dessa åtaganden givetvis att bli i sådana län, där ett stort antal maskinstationer visa sig av behovet påkallade. Centralföreningarna torde emellertid i en del län icke ha tillräcklig ekonomisk styrka för att ensamma påtaga sig så stort ekonomiskt ansvar för maskinhållningen, som här förutsatts. I sådana län bör enligt kommitténs mening föreningen inleda samarbete med andra inom området verksamma jordbruksföreningar, såsom mejeriförbund, slakteriföreningar och skogsägarföreningar. Till de närmare formerna för detta samarbete återkommer kommittén vid sin redogörelse för maskincentralernas organisation.

Lantbrukarnas insatser i maskinstationen uppgå enligt ovan anförda exempel till cirka 27 % av totala kapitalbehovet. Enligt förslaget till normalstadgar (§ 5) skall insatsbeloppet till en tredjedel erläggas kontant och till två tredjedelar genom överlämnande av en av medlemmen utfärdad revers, ställd till föreningen eller order och löpande med tre månaders ömsesidig uppsägningstid och utan ränta. Då emellertid reverserna icke utan ytterligare säkerhet kunna belånas till fulla värdet, förutsättes att deras belopp sättes så högt, att maskinstationen med enbart dem som säkerhet kan upplåna erforderligt belopp. I ovanstående exempel har räknats med att de belånats endast till hälften av nominella värdet. Reverserna böra av föreningen få användas endast såsom säkerhet för av föreningen upptagna lån.

Kapitalbildning m. m. hos föreningsägda maskinstationer.

Kommittén har i annat sammanhang framhållit, att det statliga bidraget till återbetalning av lån från jordbrukets maskinlånefond bör betraktas som ett organisationsbidrag och att maskinhållningen bör läggas upp och drivas så, att den, sedd på lång sikt, blir ekonomiskt lönande för de deltagande jordbrukarna även utan dylikt bidrag. I enlighet därmed anser kommittén, att bidrag bör utgå endast för nyuppsättning. För en maskinstationsförening är det under sådana förhållanden givetvis av stor vikt, att den så snart som möjligt konsoliderar sin ekonomiska ställning. Att detta skall kunna ske genom ytterligare direkta insatser från medlemmarnas sida, torde av tidigare nämnda skäl knappast kunna ifrågakomma. Ej heller torde man kunna förutsätta, att föreningen skall genom avsättning av vinstmedel inom överskådlig tid kunna skapa egna tillgångar. Dylik avsättning beskattas nämligen efter relativt höga procentsatser.

I syfte att ge maskinstationsföreningarna en anvisning på hur föreningens kapitalbildning lämpligen bör ske, har kommittén samrått med föreståndaren för lantbruksförbundets skatteavdelning, taxeringsrevisorn A. B. Ager, som för kommitténs räkning utarbetat en särskild PM med skattemässiga synpunkter på bildandet av maskinstationer, maskincentraler och liknande organisationer (Bil. 6). Enligt denna PM kan föreningens kapitalbildning enklast ske, genom att de av medlemmarna utfärdade reverserna amorteras genom innehållande av medlemmarna tillkommande återbäring. Denna möjlighet bör framför allt begagnas, då bidrag till återbetalning av lån från jordbrukets maskinlånefond utbetalas till maskinstationsföreningen. Bidraget bör sålunda icke användas för att under kortare tid sänka taxorna för av föreningen utförda arbeten utan bör i stället kvarhållas i föreningen som innehållen återbäring för att vid behov användas, exempelvis för återanskaffning av maskiner. Genom att bidraget lämnas som återbäring men kvarhålls som avbetalning på medlemmarnas reverser, vinnes dessutom den fördelen, att kapitalbildning kan ske inom föreningen med beskattning enbart efter de lägre procentsatser, som i regel gälla för medlemmarna, jämfört med föreningen själv.

Frågan är nu närmast, efter vilka grunder medlemmen genom insatser bör bidra till maskinstationens försörjning med kapital. Det är därvid rimligt att som beräkningsgrund tages den nytta, som medlemmen har av stationen. För beräkningen av insatskapitalets storlek diskuterar kommittén i det följande tre olika alternativ.

1. Då maskinbolag och maskinföreningar organiserats, har det hittills varit vanligast, att delägarna tecknat andelar i förhållande till antalet hektar åker. Detta sätt för andelsberäkningen är bekvämt. Emellertid förutsätter det, att de till en maskinstation anslutna gårdarna använda dess samtliga maskiner. Detta är oftast icke fallet, utan den ena gården använder endast en eller ett par av dem, under det den andra använder hela eller större delen av maskinparken. En eller annan större gård, som har egna maskiner, önskar

kanske blott anlita stationen som utfyllnad till dessa. I många fall är det till fördel för stationen, om sådana större gårdar ansluta sig. Om andelsberäkningen sker per hektar åker, blir dylik anslutning dock knappast möjlig, ty en sådan gård utnyttjar icke stationens maskiner i förhållande till sin åkerareal på samma sätt som den mindre gård, vilken anlitar stationen för allt eller större delen av sitt maskinarbete. Att beräkna antalet andelar efter gårdarnas innehav av odlad jord medför sålunda, att gårdar, som utföra stor del av arbetet med hästar eller som även hålla egna maskiner, få göra för stora insatser i förhållande till den nytta de ha av stationen.

2. Den nytta, som en lantbrukare har av en maskinstation, ansluter sig nära till den tid han årligen anlitar stationen. Det synes därför mer naturligt att beräkna antalet andelar per gård efter det antal timmar, som lantbrukaren anlitar stationen, än efter antalet hektar åker. Då en maskinstation startar, är det emellertid svårt att med tillräcklig säkerhet beräkna det antal timmar, som olika gårdar komma att anlita stationen. Antalet kommer dessutom helt visst att växla från år till år. Om insatsbeloppet per gård beräknas efter det antal timmar, som gården anlitar maskinstationen, bör därför som beräkningsgrund tas användningstiden under en följd av år.

En maskinstation bör, som tidigare framhållits, utföra ett flertal olika arbeten. Skola antalet andelar per gård fastställas efter användningstiden, uppstår därför frågan, efter vilket slag av arbete andelarna skola beräknas. Eftersom maskinstationens huvudsakliga uppgift bör vara att utföra traktorarbeten, ligger det närmast till hands, att beräkningen grundas per timme traktorarbete. Det är emellertid icke riktigt att jämställa exempelvis en timmes traktorarbete vid plöjning eller harvning med en timmes skördetröskningsarbete. De maskiner, som erfordras vid skördetröskning, representera ett betydligt större kapital än de som användas vid plöjning och harvning, och det är därför rimligt, att de lantbrukare, som under en viss tid utnyttja skördetröskan, erlägga högre insats än de som under lika lång tid anlita stationen för plöjning eller harvning. Skall antalet andelar beräknas med ledning av hur lång tid varje gård anlitar maskinstationen, måste hänsyn därför tagas till de maskiner användningen gäller.

3. De taxor, som en maskinstation tillämpar för olika arbeten, böra givetvis vara anpassade efter kostnaden och därmed också efter de maskiner, som användas. De användningsavgifter, som olika gårdar erlägga till stationen, böra därför vara ett bättre mått på den nytta gården har av stationen än antalet timmar användningstid. En beräkning av antalet andelar per exempelvis 100 kronors årlig användningsavgift bör ge rättvisare fördelning av andelsbeloppet än fördelning efter användningstiden. Liksom vid beräkningen per timme användningstid är det emellertid också vid beräkningen per 100 kronors användningsavgift svårt att i förväg angiva, hur mycket varje gård kommer att anlita maskinstationen för olika arbeten och således också svårt att med tillräcklig säkerhet bedöma, hur många andelar varje gård bör ha.

Det är tydligt, att vart och ett av de ovan diskuterade beräkningssätten

har både fördelar och nackdelar. Beräkningen per hektar åker är lätt att genomföra men ger, när det gäller att fördela andelarna i en maskinstation, dålig överensstämmelse mellan antalet andelar per gård och den nytta gården har av stationen. Beräkning per timme användningstid är svårare att genomföra men ger å andra sidan bättre överensstämmelse mellan antalet andelar per gård och utnyttjandet av stationens maskiner. Bäst överensstämmelsen mellan antalet andelar per gård och den nytta gården har av stationen erhålles, om andelarna fördelas efter den användningsavgift, som gården erlägger till maskinstationen. Kommittén förordar därför, att andelarna i maskinstationsföreningarna fördelas efter gårdarnas till maskinstationen erlagda användningsavgifter. Det är därvid lämpligt att grunda beräkningen på medelavgiften under de tre senast förflutna åren. Då en maskinstation startas, göres en preliminär fördelning av andelarna efter uppgifter, som de olika gårdarna lämna om behovet av maskinarbete. För den händelse det senare skulle visa sig, att gårdens årliga användningsavgift överstiger den preliminärt beräknade, bör antalet andelar ökas. Däremot bör icke antalet andelar sänkas, om gården icke helt utnyttjar de preliminärt tecknade andelarna.

Det är sannolikt, att en lantbrukare vid andelsteckningen enligt ovan skisserade metod anmäler ett förhållandevis litet behov av maskinarbete. Detta kan försvåra maskinstationens uppkomst. Å andra sidan torde därigenom trygghet vinnas för att maskiner och redskap, som stationen skaffat, verkligen komma att utnyttjas så lång tid årligen, att användningen av dem blir ekonomiskt lönande.

Baseras andelsberäkningen på den av respektive gårdar erlagda årliga användningsavgiften, är det givet, att lika stora gårdar ofta komma att få olika stora andelsbelopp. Variationerna torde till och med kunna bli ganska avsevärda, beroende dels på att olika gårdar anlita maskinstationen olika mycket, dels på att de anlita den för arbeten med olika höga taxor. Det är därför omöjligt att bestämt ange, hur stort insatsbeloppet blir för gårdar av viss storlek. För att i någon mån illustrera insatsernas storlek har följande beräkning utförts. Som utgångspunkt har valts maskinstation B i bilaga nr 1 och gårdar med respektive 5, 10, 15 och 30 hektar åker. Enligt bilagan skulle kostnaden för all plöjning, harvning och sädesskörd på dessa gårdar uppgå till respektive 382, 660, 935 och 1 674 kronor. Insatsbeloppet per gård uppgår enligt dessa förutsättningar till följande belopp:

Gårdens storlek ha åker	Insatser totalt kr	Revers kr	Kontant kr
5	429	286	143
10	768	512	256
15	1 125	750	375
30	1 986	1 324	662

Som ovan framhållits, förutsätter beräkningen, att lantbrukarna anlita maskinstationen för all plöjning, harvning och sädesskörd. Detta förekommer

emellertid mindre ofta och torde mycket sällan bli fallet omedelbart efter maskinstationens start. Lantbrukarna vilja i allmänhet se, hur det hela utfaller, innan de avsevärt reducera antalet hästar. Ur denna synpunkt skulle det säkerligen vara riktigt att räkna med endast hälften så hög andelskostnad som den här angivna. Å andra sidan komma en del jordbrukare att anlita stationen även för andra arbeten än plöjning, harvning och sädesskörd, varigenom deras andelskostnad ökas. I allmänhet torde andelskostnaden vid anslutning till en välutrustad maskinstation för en gård med 10 hektar åker dock icke komma att överstiga 600 kronor, varav tredjedelen, d. v. s. 200 kronor, erlägges kontant. Utnyttjar lantbrukaren maskinstationen i större utsträckning, stiger givetvis insatsbeloppet.

KAPITEL 12.

Maskinstationers möjlighet att utföra transporter åt andra.

Den omfattning, i vilken maskinbeståndet inom en maskinstation kan utnyttjas, torde, som kommittén framhållit i kapitel 8, bli av mycket stor betydelse för företagets ekonomiska resultat och konkurrenskraft och därigenom för dess värde för traktens jordbruk. De fasta kostnaderna i form av räntor och amorteringar, försäkringar, lokalkostnader m. m. måste betalas ur de ersättningar, som inflyta för med stationens maskiner utfört arbete. Det är uppenbart, att ju större det antal arbetstimmar är, som kan utföras med varje maskin, desto mindre blir den del av de fasta kostnaderna, som belastar varje arbetstimme, och desto lägre kan sålunda den tillämpade timtaxan sättas. Man måste säkerligen tänka sig, att man vid bestämmandet av taxan i regel utgår från att varje maskin skall »betala sina egna kostnader», d. v. s. kostnaderna för anskaffning, drift, underhåll o. s. v. av en viss maskin skola fördelas på den ifrågavarande maskinens arbetstid och således påverka timtaxan för just denna maskin. Ett motsatt förfarande, innebärande att de fasta kostnaderna för hela maskinbeståndet skulle lika fördelas på alla maskiners sammanlagda arbetstid, skulle uppenbarligen leda till ur rättvisesynpunkt otillfredsställande resultat, exempelvis för de kunder, som icke ha behov av att anlita sådana dyrbara specialmaskiner, som anskaffas för användning på större bruksdelar och vid speciell inriktning av jordbruksdriften.

En av de viktigaste uppgifterna för stationens ledning torde med hänsyn till vad som ovan anförts bli att planlägga och genomföra verksamheten så, att maskinbeståndet effektivt utnyttjas, d. v. s. att antalet effektiva arbetstimmar per år för varje särskild maskin blir så högt som möjligt. Endast om

dessa strävanden krönas med framgång torde man kunna påräkna sådana taxor för utfört maskinarbete, att jordbrukarna mera allmänt finna det ekonomiskt fördelaktigt att anlita maskinstationens tjänster. Effektivt utnyttjande av maskinbeståndet torde därför få anses vara en av förutsättningarna för att maskinstationerna skola kunna lösa sin primära uppgift att på förmanliga villkor tillhandahålla maskinella hjälpmedel åt jordbruket.

Vissa av de maskiner, som kunna beräknas komma att ingå i stationernas maskinpark, äro av så speciellt slag, att deras användning av tekniska skäl är begränsad till en viss särskild arbetsuppgift inom jordbruksdriften och ofta till kortare tidsperioder. Beträffande andra maskiner och då främst traktorer och vagnar, vilka torde komma att ingå i de flesta maskinstationers maskinbestånd, gäller, att de visserligen under vissa delar av året komma att vara strängt upptagna av med jordbruksdriften direkt sammanhängande arbeten men att deras kapacitet under andra perioder icke tages i anspråk för dylika arbeten utan mycket väl kan och på grund av vad som ovan anförts även bör utnyttjas för transporter.

Då en maskinstation startas i en ort, övertar stationen en del av de egentliga jordbruksarbetena, såsom plöjning, harvning, sädesskörd m. fl. Därigenom minskas jordbrukarnas behov av hästar för dessa arbeten. Om antalet hästar skall kunna minskas, så långt som önskvärt är, för att maskinanvändningen skall bli ekonomiskt lönande för den enskilda jordbrukaren, bör maskinstationen emellertid kunna utföra icke enbart jordbearbetning och skörd utan praktiskt taget alla arbeten, som tidigare utförts med hästar. Däribland intaga kortare landsvägstransporter av grus, ved, timmer, spannmål och dylikt en icke obetydlig del. Det är enligt kommitténs mening också både lämpligt och rimligt, att maskinstationerna beredas möjlighet att utföra dessa transporter.

Enligt nu gällande 1940 års förordning om yrkesmässig automobiltrafik kräves tillstånd av vederbörande länsstyrelse eller statens biltrafiknämnd för rätt att bedriva yrkesmässig automobiltrafik, d. v. s. för att åt allmänheten mot ersättning tillhandahålla automobil, varmed i detta sammanhang jämställes traktortåg. Trafiktillstånd må enligt författningen meddelas endast om den ifrågasatta trafiken befinnes »behövlig och i övrigt lämplig». Tillstånd att bedriva beställningstrafik, varom det här närmast torde komma att bli fråga, kan vidare meddelas juridisk person, endast om »särskilda skäl därtill äro».

Med hänsyn till vad som ovan anförts rörande betydelsen av en god utnyttjning av maskinbeståndet synes det naturligt, att maskinstationerna, i den mån de för jordbruksarbete anskaffade traktorerna icke äro sysselsatta med arbete, som sammanhänger med jordbruksdriften, åtaga sig transportuppdrag åt såväl ordinarie kunder (vid såsom ekonomiska föreningar organiserade stationer, medlemmar) som andra. När det härvid gäller en enskild maskinhållares transporter samt sådana, som av en maskinstationsförening

utföras åt andra än medlemmar, är det klart, att trafikillstånd kräves enligt de nu gällande bestämmelserna. Det finns för övrigt anledning ifrågasätta, huruvida transportarbete kan utföras ens åt föreningsmedlemmar, utan att föreningen erhåller tillstånd att bedriva yrkesmässig automobiltrafik. Uttrycket »tillhandahålla åt allmänheten» i § 1 av 1940 års förordning har nämligen i rättstillämpningen givits en så vidsträckt tolkning, att därunder även inbegripits exempelvis dels det fall, att en ekonomisk förening med ett av föreningen ägt motorfordon utfört transporter åt sina medlemmar, och dels det fall, då en lastbilsägare med sin bil under viss tid utfört transporter endast åt *en* beställare.

Syftet med bestämmelserna om trafikillstånd i 1940 års förordning är bland annat att å ena sidan förhindra en ur nationalekonomisk synpunkt icke önskvärd överdimensionering av transportapparaten och därmed följande fördyring av transporterna, å den andra att skapa förutsättningar för att allmänhetens behov av transporter, såväl tillfälliga och oregelbundet påkommande som större och regelbundna, skall kunna tillfredsställas, vilket anses ske bäst om en yrkesåkarkår av tillräcklig storlek och med skyldighet att på beställning utföra transporter åt allmänheten finnes till förfogande.

Det står klart för kommittén, att även om önskemålet om största möjliga frihet för maskinstationerna att utnyttja sina traktorer till transporter är till stor fördel för jordbrukarna, kan det i vissa fall komma i strid med önskemålet om en sådan utformning av landsvägstransportapparaten, att allmänhetens behov av transporter vid *alla* tillfällen bäst tillgodoses. Under de perioder, då behovet av maskinarbete i jordbruket är stort, kan en maskinstation icke åtaga sig transportuppdrag utanför jordbruket. Maskinstationerna kunna därför icke på samma sätt som yrkesmässigt bedrivna åkerier betjäna allmänheten. Å andra sidan komma de transporter, som stationerna under andra perioder utföra, utan tvivel att medföra en viss minskning av den yrkesmässigt bedrivna transportverksamhetens trafikunderlag. Kommittén vill emellertid i detta sammanhang framhålla, att denna verkan icke bör över-skattas. Erfarenheten visar nämligen, att traktortransporter, och det är endast dylika, som för stationernas del kunna komma i fråga, icke äro konkurrenskraftiga gentemot lastbilstransporter utom på mycket korta transportavstånd. Man bör vidare räkna med att tillkomsten av maskinstationer, som ovan anförts, även torde komma att medföra en betydande ökning av de föreliggande transportbehoven.

Kommittén har icke ansett sig kunna gå in på något försök att på statistisk väg eller genom en omfattande specialutredning skapa underlag för lösning av de intresse motsättningar mellan jordbrukarna och transportkonsumenterna i övrigt, som här synas föreligga. Med hänsyn till att det i vissa fall torde innebära väsentliga fördelar för maskinstationer att under lågsysselsättningsperioder kunna utnyttja sitt maskinbestånd även för transporter åt allmänheten, medan det intrång, som därigenom skulle göras i de yrkesmässiga trafikutövarnas transportunderlag och de därav följande olägen-

heterna för transportkonsumenterna i allmänhet icke torde bliva av någon nämnvärd betydelse, vill kommittén emellertid för sin del föreslå, att maskinstationerna medgivnas rätt att med sina för jordbruksarbete anskaffade och huvudsakligen utnyttjade traktorer utföra transporter åt andra, utan att därför tillstånd till yrkesmässig trafik kräves. Endast om här ifrågavarande transporter generellt undantagas från begreppet yrkesmässig trafik, kommer man nämligen förbi den i 1940 års förordning stadgade behovsprövningen och, då det gäller juridisk person, prövningen huruvida särskilda skäl föreligga för trafikstillstånds beviljande. Enklarest skulle detta kunna åstadkommas genom att till undantagsbestämmelserna i 2 § av 1940 års förordning om yrkesmässig automobiltrafik fogades följande tillägg:

»3) transporter utförda med användande av sådan för jordbruksarbete anskaffad och därmed huvudsakligen sysselsatt traktor, som innehaves av någon, som yrkesmässigt tillhandahåller jordbruksmaskiner åt flera jordbrukare.»

KAPITEL 13.

Grunderna för lån och bidrag till maskinstationer o. d.

Den låne- och bidragsverksamhet, som hittills bedrivits med medel ur jordbrukets maskinlånefond, har i stort sett väl fyllt sin uppgift. Den har dock icke fått sådan omfattning, som förutsattes i 1937 års utredning, och den har dessutom i vissa avseenden ej bedrivits efter de riktlinjer, som uppdrogos av denna.

Med utgångspunkt från de erfarenheter, som hittills gjorts av maskinhållningen och de önskemål, som uttalats om dennas utvidgning, har kommittén tagit upp till allsidig prövning de grunder, som böra gälla för den framtida låne- och bidragsverksamheten för maskinstationer och dylika. I detta kapitel redovisas de resultat kommittén därvid kommit fram till och de förslag till ändringar den anser erforderliga. I en särskild bilaga (nr 7), till vilken hänvisas i det följande, framlägges förslag till kungörelse rörande ändrade grunder för lån och bidrag till jordbrukets maskinhållning.

A. Låneförmedlarna.

Den nuvarande ordningen att lantbruksstyrelsen fördelar medlen och övervakar verksamheten, är enligt kommitténs mening ändamålsenlig, varför anledning till ändring icke finnes.

Eftersom behovet av medel är växlande och svårt att överblicka, är det fördelaktigt, om hushållningssällskapen som hittills erhålla tilldelning av

medel två gånger årligen. Det av Västmanlands läns hushållningssällskap framförda önskemålet (s. 34) bör beaktas, eftersom de statliga lånemedlen icke alltid varit tillräckliga för att täcka efterfrågan. De belopp, om vilka hushållningssällskapen ansökt, ha följaktligen delvis måst skäras ned. Därför ha sällskapen kunnat lämna lånesökandena besked, först sedan de själva fått uppgift om de tilldelade medlens storlek. Lantbruksstyrelsen bör dock kunna lämna hushållningssällskapen besked i god tid före vårbruk, sädesskörd eller höstbruk, om dessa sända in rekvisitioner och redogörelser inom den i författningen föreskrivna tiden (jfr författningsförslaget 9 §).

Visserligen beslöt 1947 års riksdag efter propositioner (nr 75 och 76), att vissa delar av hushållningssällskapens verksamhet skulle övertagas av de nya rationaliseringsorganen, men alltjämt skola sällskapen omhändervä de maskintekniska frågorna, för vilket ändamål de kunna anställa konsulenter. Därför bör låne- och bidragsverksamheten på maskinhållningens område även i fortsättningen knytas till hushållningssällskapen, utom beträffande de lån och bidrag, som lämnas till maskincentraler (se kap. 14).

Efter beslut vid 1945 års riksdag kan bidrag till återbetalning av maskinlån erhållas även för lån, som upptagits i enskild kreditinrättning. Som framgår av kapitel 4, har denna möjlighet använts blott i ett par fall, vilket är anmärkningsvärt i betraktande av att de anvisade statsmedlen under de senaste åren icke täckt efterfrågan. Anledning torde vara, att bestämmelsen icke är allmänt känd.

Lån hos enskild kreditinrättning.

Systemet att bidrag utlämnas för återbetalning av lån från enskild kreditinrättning, medför ur allmän synpunkt den fördelen, att staten icke behöver ställa medel till förfogande för själva låneverksamheten. Denna fördel är värd beaktande med tanke på att verksamheten under de närmaste åren säkerligen kommer att kräva betydligt mer kapital än tidigare. Då efterfrågan på lån kan växla starkt, är det svårt att i förväg beräkna det belopp, som ett visst år kommer att erfordras för låneverksamheten. Att bidrag utlämnas även till återbetalning av lån, som upptagits i enskild kreditinrättning, medför den fördelen, att om de av staten för ett visst år anslagna medlen visat sig otillräckliga, kunna sådana lånesökande, vilka måst vägras lån av hushållningssällskapen, hänvisas till enskilda kreditinrättningar samt i vederbörlig ordning erhålla bidrag av statsmedel. Detta är givetvis till fördel även för låntagaren. Kreditinrättningen har som enda uppgift att utlämna lån, varför den bör väl känna till den i omgivningen boende befolkningens ekonomiska förhållanden. Den för lånet ställda säkerheten bör därför i många fall kunna prövas lättare och smidigare än av hushållningssällskapen. Väsentliga fördelar äro sålunda förenade med att enskilda kreditinrättningar utlämna lån för maskinhållning och att statens verksamhet i dessa fall inskränkes till bidragsgivning i samband med att lånen återbetalas.

Systemet har dock en betydande nackdel. De enskilda kreditinrättningarna ha givetvis ej i maskintekniska frågor sakkunnig personal, som kan ge råd vid val av maskiner och hjälpa låntagaren att organisera maskinhållningen på ett ändamålsenligt sätt samt kontrollera, att villkoren för maskinernas användning verkligen uppfyllas. Eftersom statens stöd just avser att åstadkomma ändamålsenlig maskinhållning, är det i hög grad önskvärt, att tillfredsställande rådgivning och kontroll förbindes även med de lån, som utlämnas av enskilda kreditinrättningar. Bäst synes denna rådgivning och kontroll ordnas, genom att hushållningssällskapens maskinkonsulenter organisera all av staten understödd maskinhållning, d. v. s. även den som startats med lån, som utlämnas av enskilda kreditinrättningar. Sålunda böra förutsättningarna för utlämnande av lån, upptagna i enskilda kreditinrättningar, vara desamma som för statslån. Därigenom böra de enskilda kreditinrättningarna och hushållningssällskapens lånerörelse kunna samverka och de båda systemen komplettera varandra.

B. Låne- och bidragsverksamhetens praktiska bedrivande.

Att låneverksamheten icke fått den omfattning, som förutsatts, sammanhänger med ett flertal faktorer, bland annat den brist på lantbruksmaskiner, framför allt traktorer, som rått under kriget. Verksamheten har dessutom måst anpassas efter de medel, som ställts till förfogande, och hushållningssällskapen ha saknat personal för mer omfattande låne- och bidragsverksamhet. De av deras tjänstemän, som vanligen haft verksamheten om hand, ha samtidigt varit så upptagna av frågor rörande växtodling, täckdikning, markkartering m. m., att de icke kunnat ägna tillräcklig tid eller tillräckligt intresse åt maskinhållningen. Ofta ha de icke heller haft den utbildning i maskintekniska frågor, som varit önskvärd, vilket bidragit till att rådgivnings- och kontrollverksamheten icke blivit sådan 1937 års utredning förutsatte. När hushållningssällskapens och lantbruksnämndernas nya organisation i detta avseende trätt i verksamhet, bland annat innebärande, att maskinkonsulenter anställas, komma förhållandena helt visst att avsevärt förbättras.

Av tabell 2 (s. 25) framgår, att låneverksamheten haft mycket olika omfattning inom olika hushållningssällskap. Detta är i och för sig ej anmärkningsvärt, då förutsättningarna för såväl maskinanvändning överhuvudtaget som maskinhållning i synnerhet skifta i olika delar av landet. Den väsentligaste anledningen till låneverksamhetens växlande omfattning kunde förväntas vara, att betydligt mer odlad jord finnes inom vissa hushållningssällskaps områden än inom andra och att mindre gårdar, för vilka ju lånen ur jordbrukets maskinlånefond närmast vore avsedda, förekomme talrikare i vissa delar av landet än i andra. Det vore naturligt, om låneverksamheten hade den största omfattningen, där stor del av åkerjorden tillhörde mindre gårdar. Mellan den åkerareal inom ett hushållningssällskaps område, som tillhörde mindre gårdar, och antalet av hushållningssällskapet utlämnade lån eller bidragsbelopp borde med angivna förutsättningar finnas ett fast sam-

band. Något sådant har dock icke kunnat påvisas. Inom vissa hushållningssällskap har tvärtom utlåningen haft en i förhållande till den nämnda åkerarealen stor omfattning, medan den inom andra haft en i förhållande till åkerarealen ringa omfattning.

Kravet på säkerhet för utlämnade lån.

För lånen kräva hushållningssällskapen en i allo fullgod säkerhet, varför de ej ha lidit förluster på rörelsen. Enligt sällskapen har detta lånevillkor ej utgjort väsentligt hinder för verksamhetens utveckling, medan från låntagarnas sida kritik understundom riktats häremot. Den begränsning av verksamheten, som möjligen följt av de stränga kraven på säkerhet, har dock knappast varit till skada. Kommittén anser nämligen, att den som ämnar starta maskinhållning i en ort, bör ha så stort förtroende där, att han utan svårighet kan erhålla borgen för lånta medel. Det är naturligt, att de lantbrukare, som ämna använda maskinerna, teckna sådan borgen. Ett dylikt åtagande behöver ej innebära egentlig risk, då ju borgensmännen kunna kontrollera, hur maskinhållaren sköter sig. I de fall, då ett antal lantbrukare bilda bolag eller förening för maskinhållningen, föreligga vanligtvis ej svårigheter att ställa fullgod säkerhet för startkapitalet.

Av kapitel 4 (tabell 6) framgår, att somliga hushållningssällskap redovisa ungefär lika många lån till enskilda personer som till maskinbolag, medan andra redovisa lån huvudsakligen eller uteslutande till enskilda personer. I realiteten torde emellertid många såsom enskilda maskinhållare redovisade låntagare vara bolag eller arbeta som sådana. Det som skiljer torde vara, att en av delägarna i bolaget ställt sig som låntagare. I allmänhet torde skriftligt avtal saknas mellan delägarna i dessa bolag. Då i ett enkelt bolag ordförande- eller föreståndarskapet ofta cirkulerar bland medlemmarna, ha vissa hushållningssällskap funnit det bekvämast att låta en enskild person ställa sig som låntagare. Detta sätt att påverka valet av företagsform kan enligt kommitténs uppfattning icke anses sammanfalla med verksamhetens syftemål. Kommittén anser tvärtom, att i sådana fall, då enkelt bolag är motiverat som företagsform, bör låneförmedlaren hjälpa delägarna att organisera detta på tillfredsställande sätt.

Rådgivning och kontroll.

Förhandlingarna mellan låntagarna och hushållningssällskapen ha i en del fall förts vid besök, som låntagaren avlagt hos hushållningssällskapet, i andra ha de förts per post och per telefon. Däremot torde det mer sällan ha förekommit, att någon av hushållningssällskapets tjänstemän besökt den blivande låntagaren. Understundom ha råd lämnats beträffande valet av maskiner, men ofta har utrustningen anskaffats redan innan lån söktes. I sistnämnda fall torde hushållningssällskapen ha beviljat lån, därest de insända handlingarna uppfyllt författningens krav och den erbjudna säkerheten kunnat godtagas.

Eftersom många låntagare icke på egen hand kunna välja de lämpligaste

maskinerna, planera maskin användningen, utföra kostnadsberäkningar och uppgöra förslag till taxor, är den rådgivningsverksamhet, som hushållningssällskapen hittills bedrivit, otillräcklig. De böra mera aktivt deltaga i planeringen, så att maskinhållningen blir väl organiserad. Detta gäller i synnerhet organisationen av maskinstationer. Innan större lån utlämnas, bör maskinkonsulenten besöka den ort, där maskinhållningen planeras, och diskutera verksamhetens organisation med intressenterna. Maskinkonsulenten bör förvissa sig om att tillräckligt behov av maskinarbete föreligger och att verksamheten planeras ändamålsenligt.

Den kontroll över maskinernas användning, som hushållningssällskapen hittills utövat under lånens amorteringstid, har så gott som uteslutande bestått i granskning av de rapporter låntagarna tillställt hushållningssällskapen. Som villkor för utbetalning av bidrag har i allmänhet ansetts tillräckligt, att låntagaren ordentligt skött amorteringar och räntebetalningar. Det kan därför ha förekommit fall, då en maskinhållare upphört med verksamheten, innan lånet betalats, och därefter använt maskinerna enbart för eget bruk eller sålt dem, utan att detta kommit till hushållningssällskapets kännedom.

Det är enligt kommitténs mening av betydelse, att lånevillkoren uppfyllas icke endast vid det tillfälle, då lån sökes, utan även under lånets hela amorteringstid. De maskiner och redskap, som anskaffas med hjälp av lån, skola användas uteslutande på det sätt, som avsågs vid lånets beviljande. Hushållningssällskapen böra ha skyldighet att förvissa sig om att så sker. För att de skola få kontroll över maskinernas användning, böra låntagarna förpliktas att årligen utan anmaning insända en kort redogörelse över användningen av de maskiner och redskap, till vilka bidrag sökes. Sådan skyldighet bör åligga även den låntagare, som erhållit lån hos enskild kreditinrättning. Det finns nämligen ingen anledning att ge dessa friare ställning än dem som söka lån och bidrag genom hushållningssällskapen. Redogörelsen bör avfattas på av lantbruksstyrelsen fastställt formulär. Detta bör tillhandahållas av hushållningssällskapen.

Planering på längre sikt och regionalplanering.

I samband med utlämningen av lån bör tillses, att maskinhållningen organiseras på längre sikt. Oavbrutna, mer eller mindre planlösa omläggningar böra icke förekomma. Innan mindre lån utlämnas, bör vidare undersökas, om icke maskinhållningen kunde ordnas inom ett större område på en gång, så att icke genom låneverksamheten uppkomsten av större företag motverkas. I bygder, där behovet av maskinarbete är täckt och verksamheten bedrivs ändamålsenligt, böra ytterligare lån icke utlämnas. På en maskinhållare, som genom arbetsamhet och förutseende lyckats upparbeta en ändamålsenligt organiserad rörelse, måste det nämligen verka irriterande, om staten skulle genom bidrag stödja varje försök till konkurrens, som nytillkomna maskinhållare skulle kunna erbjuda. Lån bör följaktligen vägras, där behovet av

maskinarbete är täckt och verksamheten redan förut bedrivs tillfredsställande. Ej heller bör bidrag till återbetalning av lån, som upptagits i enskild kreditinrättning, i sådana fall utlämnas. Detta förutsätter, att hushållningssällskapens och enskilda kreditinrättningars lånerörelse bedrivs i nära samarbete med varandra.

Låneförmedlarna böra vid utlåning av lån se till att maskinstationernas verksamhetsområde i möjligaste mån avgränsas gentemot varandra, så att icke i orter, där flera maskinhållare finnas, dessa köra om varandra utan varje plan, vilket måste leda till att dels onödigt lång tid åtgår för transporter mellan gårdarna, dels högre taxor måste sättas på grund av kostnadsstegringen.

Kommittén är av den uppfattningen, att låneförmedlarna böra genomföra viss regionalplanering av maskinhållningen, så att statliga lån och bidrag icke utan vidare utlämnas till konkurrerande företag.

C. Lån och bidrag till maskinanskaffning.

Lånebeloppets storlek.

Enligt nu gällande bestämmelser (SFS 401/1938) med däri senare vidtagna ändringar (404/1944 och 397/1945) utlämnas lån till högst 80 % av maskinernas inköpspris. (Till anskaffning av maskiner till nyodling och stenröjning kan dock lån i vissa fall utlämnas till hela inköpspriset.)

Maskinerna skola betalas kontant, varför det förutsattes, att låntagaren av egna medel tillskjuter återstående 20 %. Ju större del av anskaffningskostnaderna låntagaren själv kan bestrida, desto fastare ekonomisk grund får företaget, och desto mera ligger det i ägarens intresse att väl sköta maskinerna och verksamheten i övrigt. Därtill kommer, att mindre anspråk ställas på statsmedel. Ur dessa synpunkter vore det alltså fördelaktigt, om lånesumman begränsades vid ännu lägre prosentsats än den nuvarande. Emellertid har kommittén, då den mot varandra vägt olika synpunkter på lånebeloppens storlek funnit, att nuvarande bestämmelser böra gälla oförändrade.

Med hänvisning till det anförda föreslår kommittén, att lån i fortsättningen i regel lämnas till högst 80 % av maskinernas inköpspris, dock bör liksom nu lån kunna lämnas till hela inköpssumman, då anskaffningen gäller maskiner för nyodling, stenröjning, dikning eller andra till den inre rationaliseringen inom jordbruket hörande arbeten. Det bör i dessa senare fall ankomma på lantbruksstyrelsen att avgöra, huruvida lån bör utgå med ett belopp, som motsvarar hela inköpsvärdet eller icke (jfr författningsföreläggelsen 13 §).

För närvarande kan lån utlämnas till hur små belopp som helst, blott den maskin, till vars anskaffning lånet är avsett, skall användas gemensamt av flera lantbrukare. Därigenom kunna lån utlämnas även för anskaffning av små och enkla maskiner, såsom hästhacka och slåttermaskin. Emellertid bör den expertis, som erfordras för en ändamålsenlig organisation och kontroll av maskinhållningen, icke få tagas i anspråk för hur små uppgifter som helst.

I regel böra enstaka, mindre maskiner kunna köpas utan statens stöd, särskilt om flera lantbrukare sluta sig tillsammans. Kommittén föreslår därför, att en bestämmelse om ett minimibelopp å 500 kronor införes, så att låneförmedlarna icke alltför mycket belastas med små lån. Minimibeloppet bör icke få underskridas (jfr författningsförslaget 13 §).

Skulle vid något tillfälle, såsom då en stor maskinstation startas, lån å större belopp erfordras, föreligger enligt nuvarande bestämmelser intet hinder för att detta utlämnas. Något maximibelopp för lån finnes för närvarande icke. Vilka och huru många maskiner, som böra ingå i en maskinstations utrustning, beror av faktorer, som variera från fall till fall. Behovet av kapital för maskinanskaffningen är sålunda mycket skiftande, och erfarenheterna av maskinhållning i större skala äro ännu alltför små, för att ett maximalt lånebelopp skall kunna angivas. Lånebeloppen böra således ej maximeras, åtminstone icke tills vidare.

Låne- och bidragsvillkor vid nyanskaffning av maskiner.

För närvarande utlämnas lån och bidrag i regel endast för inköp av nya maskiner. Denna regel bör gälla även i fortsättningen, ty endast om de maskiner, som skola anskaffas, äro nya, kunna låneförmedlarna med tillräcklig säkerhet avgöra, om inköpspriset är skäligt eller icke. Eftersom en viss del av lånet lämnas som bidrag, kan det ligga i låntagarens intresse att få ett högt inköpspris godkänt vid lånets beviljande. Möjligheten att erhålla lån till begagnade maskiner kan därför medföra, att statens stöd utnyttjas på otillbörligt sätt. Under normala förhållanden är också inköpspriset för en begagnad maskin så lågt, att staten icke genom lån och bidrag bör medverka till dess förvärf.

Fall förekomma dock, då det är befogat, att lån utlämnas för köp även av begagnad maskin. I glest befolkade trakter kan det sålunda inträffa, att de i gemensam maskinanvändning deltagande gårdarnas sammanlagda areal är så liten, att inköp av en ny maskin icke är ekonomiskt berättigat. Då anskaffningen gäller större specialmaskiner och då en maskinstation, till vilken lån eller bidrag tidigare icke utgått för maskinerna i fråga, överlåtes till ny ägare, kan utlämning av lån med bidragsmöjlighet till begagnade maskiner också anses motiverad i vissa fall. Då en maskinstation startas, är det i många fall riktigt, att en eller flera av de deltagande lantbrukarnas maskiner övertages av stationen. Det kan nämligen mycket väl inträffa, att en lantbrukare nyligen köpt en traktor eller en självbindare eller annan större maskin och att han därför icke kan ansluta sig till stationen, såvida denna icke övertager maskinen, som då bör få ingå bland de maskiner och redskap, till vilkas anskaffning lån sökes.

Denna lånemöjlighet bör blott undantagsvis utnyttjas, och det inköpspris, som i låneansökan angives för maskinerna, bör noggrant prövas.

Som tidigare framhållits, bör statens stöd syfta till att stimulera en ekonomiskt lönande maskinhållning. Därför bör bidrag endast utgå för ny-

uppsättning av maskiner, då fortlöpande subvention icke är önskvärd. Efter som bidraget utbetalas först vid amorteringstidens slut, bör låntagaren enbart i bidraget ha en god reserv, som kan användas vid anskaffningen av nästa omgång maskiner. Företagaren bör genom bidraget ha erhållit en bättre ekonomisk ställning, än han hade vid starten, även om ytterligare reserver icke kunnat bildas under verksamhetens gång. Vid starten av en maskinstation är det emellertid svårt att bedöma, hur stor stationen lämpligen bör vara och följaktligen även, hur många maskiner som böra anskaffas. Det är därför riktigast, att stationen utbygges så småningom. Sådan maskinanskaffning, som förorsakas av utvidgningar i driften, bör därför anses som ny uppsättning, till vilken bidrag bör kunna utgå.

Lånens återbetalningstid.

Återbetalningstiden för lån ur jordbrukets maskinlänefond är för närvarande lägst fem och högst åtta år. Syftet med en kortaste och en längsta amorteringstid är, att låneförmedlarna i någon mån kunna rätta amorteringstiden efter maskinens förslitning. Detta är visserligen en riktig princip. Ur låneförmedlingens synpunkt synes det likväl viktigare, att återbetalningstiden sättes lika för alla de maskiner och redskap, som anskaffas med ett och samma lån.

Om emellertid en och samma återbetalningstid skall kunna föreskrivas för samtliga lån, får denna givetvis ej vara för kort. I regel torde det vara svårt att med inkomst från användningsavgifterna amortera lån på så kort tid som fem år. För en nystartad maskinstation bör en amorteringstid av åtta år vara minimum. Det är därför fördelaktigt, om återbetalningstiden kunde utsträckas till tio år, vilket ur det allmännas synpunkt ej heller är olägligt. Nya erfarenheter visa, att maskinernas livslängd vanligen är så lång, att de i regel icke behöva ersättas, förrän de använts tio år eller längre tid. Dessutom vinnes genom längre återbetalningstid säkerhet för att de med hjälp av lån anskaffade maskinerna användas för maskinhållning under en längre tid. Egentliga olägenheter av tio års återbetalningstid föreligga knappast. Då vid slutet av återbetalningstiden ett bidrag till återbetalningen vanligen utbetalas, kommer låntagaren, därest lån för nyuppsättning i samband med utvidgning av verksamheten icke upptagits, att i själva verket vara fri från statens kontroll tidigare än efter tio år.

Med hänvisning till förestående föreslår kommittén, att lån ur jordbrukets maskinlänefond amorteras på tio år (jfr författningsförslaget 6 och 14 §§).

Den möjligheten har inom kommittén prövats, att låntagaren skulle äga inbetala lånet, när han själv önskade, men att bidraget skulle utbetalas först efter åtta år. Någon risk för att det med bidraget avsedda syftet icke skulle uppnås i detta fall föreligger knappast. Kommittén förutsätter nämligen, att låneförmedlarna även i sådant fall öva tillfredsställande kontroll över maskinernas användning. För den händelse bestämmelsen skulle ändras på nu an-

tytt sätt, är det emellertid riktigt, att bidrag utlämnas, även om lån icke upptagits, därest bidraget sökes vid verksamhetens start och den som söker bidraget sköter maskinhållningen på avsett sätt och underkastar sig de med ett lån förenade kontrollåtgärderna. Även ett dylikt arrangemang bör nämligen medge, att det med bidraget avsedda syftet uppnås. Ur statens synpunkt är det ingen olägenhet, att verksamheten finansieras med enskilt kapital.

Kommittén föreslår sålunda, att låntagare medges rätt att inbetala upptaget lån, närhelst han önskar, men att statligt bidrag utbetalas först efter åtta års förlopp. Statligt bidrag bör utgå, även om lån icke upptages men bidrag sökes vid verksamhetens start och vederbörande förbinder sig att underkasta sig de med ett lån förenade kontrollåtgärderna (jfr författningsförslaget 6 §).

För lån, som upptages i enskild kreditinrättning och till vars återbetalning bidrag sökes, bör icke bestämd återbetalningstid föreskrivas. Bidrag till återbetalning av dylikt lån bör emellertid icke utbetalas förrän tidigast efter åtta år, även om lånets återbetalningstid är kortare (jfr författningsförslaget 6 §).

Räntesatsens höjd.

Det nuvarande systemet för beräkning av ränta å lån från jordbrukets maskinlänefond innebär, att räntan får ligga en kvarts procent över statens medelinlåningsränta mot obligationer under det senast förflutna året. Detta innebär, att räntan under lånets löptid kan ligga såväl över som under det aktuella ränteläget. Fördelen med en fast räntefot är emellertid, att låntagaren alltid vet, vad han har att räkna med. Från hushållningssällskapens och låntagarnas sida har kritik riktats mot den nuvarande ordningen, huvudsakligen därför, att räntan för lån ur maskinlänefonden under det senaste året varit högre än för lån mot motsvarande säkerhet i enskilda kreditinrättningar. Kommittén anser emellertid, att anledning saknas att för närvarande föreslå ändrade grunder. Frågan bör prövas i samband med att bestämmelserna för statens övriga rationaliseringslån upptagas till prövning (jfr författningsförslaget 6 §).

Bidragets storlek.

Enligt nuvarande bestämmelser kan låntagare på vissa villkor erhålla högst 20 % av lånebeloppet såsom bidrag till lånets återbetalning. Kommittén anser, som tidigare framhållits, att bidraget bör helt betraktas som organisationsbidrag och föreslår därför, att det utgår endast för nyuppsättning av maskiner. Förslaget innebär sålunda en skärpning av nuvarande bestämmelser. Därest det ur statsfinansiella synpunkter är möjligt, bör bidraget i gengäld höjas till att utgå med högst 25 % av det ursprungliga lånebeloppet (jfr författningsförslaget 19 §).

Arealvillkoren.

Såsom villkor för utbetalning av bidrag gäller för närvarande,

- 1) att låntagaren har ordentligt återbetalat den övriga delen av lånet jämte upplupen ränta,
- 2) att maskinhållningen bedrivits på ett ändamålsenligt sätt, och
- 3) att minst 65 % av den åkerareal, som innehaves av de jordbrukare, vilka använt maskinerna, tillhör bruksningsdelar med högst 20 hektar åker.

Från det sistnämnda villkoret äger lantbruksstyrelsen rätt att bevilja undantag efter prövning i varje särskilt fall.

De två förstnämnda bestämmelserna för utlämning av bidrag böra enligt kommitténs mening bibehållas oförändrade. Den kontroll, som låneförmedlarna böra utöva för att förvissa sig om att maskinhållningen verkligen bedrivits på ett ändamålsenligt sätt, har tidigare behandlats. Här återstår närmast frågan om bidragens begränsning till gårdar av en viss storlek.

Genom bestämmelsen, att bidrag får utlämnas endast till återbetalning av lån för maskiner, vilka huvudsakligen använts på gårdar med högst 20 hektar åker, begränsas statens stöd till det mindre jordbruket. En dylik begränsning är också riktig med hänsyn till att förutsättningarna för en ekonomisk maskin-användning äro betydligt ogynnsammare på små än på stora gårdar. Statens bidrag bör ju, som ovan framhållits, betraktas som en hjälp åt lantbrukarna att bygga upp en fast organisation för maskinhållningen. Att med statsmedel understödja maskinanvändningen inom jordbruket utan några som helst inskränkningar är ej motiverat. Det är därför knappast försvarligt att helt slopa arealbegränsningen, för såvitt icke i stället någon annan på motsvarande sätt inskränkande bestämmelse införes.

Den nu gällande bestämmelsen om arealbegränsning har emellertid visat sig medföra vissa praktiska olägenheter och har därför kritiserats av flera hushållningssällskap. För att kunna ordna maskinanvändningen på ändamålsenligt sätt fordras nämligen i vissa fall, att en större del av åkerarealen tillhör gårdar med över 20 hektar åker. Detta gäller exempelvis, då ett antal lantbrukare vilja gemensamt inköpa och begagna en skördetröska. I många fall torde det vara nödvändigt, att ett flertal gårdar med 30 à 40 hektar åker eller mera tillåtas deltaga, om en maskinstation alls skall komma till stånd. En maskinhållare, som erhållit lån för att betjäna ett antal mindre gårdar men som vissa tider icke har full sysselsättning hos dessa, bör ha rätt att utföra arbeten åt större gårdar, även om den areal, på vilken maskinerna användas, till mer än 35 % kommer att tillhöra gårdar med över 20 hektar åker. Därigenom blir nämligen maskinerna bättre utnyttjade, medelkostnaden per timme lägre även för den tid, då de användas på de mindre gårdarna, och taxorna följaktligen lägre. En viss risk torde visserligen föreligga, att maskinhållaren finner det så fördelaktigt att utföra arbeten åt större gårdar, att han försummar de mindre. Denna risk bör emellertid vara ganska liten, om låneförmedlarnas kontroll är tillfredsställande. Sett ur ovan anförda synpunkter är det därför önskvärt, att arealbegränsningen göres mindre snäv.

En förutsättning härför är, att kontrollen över maskinernas användning är effektiv. Låntagarna böra åläggas att till hushållningssällskapet årligen insända redogörelse över användningen av de maskiner och redskap, till vilkas anskaffning lån erhållits. En dylik redovisningsskyldighet medför visserligen ökat arbete för både låneförmedlaren och låntagaren och torde dessutom icke i och för sig utgöra tillräcklig säkerhet för att maskinhållningen bedrives på åsyftat sätt, men man kan förvänta, att hushållningssällskapens maskinkonsulenter åstadkomma väsentligt förbättrad kontakt mellan låneförmedlare och låntagare och att redovisningsskyldigheten jämte den mer personliga kontakten medför tillfredsställande säkerhet för att maskinerna användas enligt utfärdade bestämmelser, även om arealgränsen göres mindre snäv.

Man kunde sätta gränsen vid exempelvis 30 hektar. Eftersom gårdar med 20—30 hektar åker upptaga 11,5 % av landets åkerareal, skulle höjningen innebära, att 68,5 % av åkerarealen skulle falla under gränsen, jämfört med 57 % för närvarande. Även efter en dylik höjning skulle emellertid säkerligen vissa fall förekomma, då det vore fördelaktigt, om en eller annan gård med över 30 hektar åker kunde få deltaga i maskinanvändningen. En viss del av åkerarealen torde därför efter en sådan ändring av arealgränsen böra få tillhöra gårdar med över 30 hektar åker.

Då det för större gårdar i regel torde vara mest ekonomiskt att ha egna maskiner, kan det synas, som om en bestämmelse, att bidrag få utlämnas för anskaffning av maskiner och redskap, vilka skola användas på ett flertal gårdar, vore tillräcklig. Stödet skulle genom en dylik bestämmelse komma att gälla all maskinhållning oavsett gårdarnas storlek. Låneförmedlarna skulle således ej vara bundna av arealbestämmelser utan ha fria händer att organisera maskinhållningen efter de i varje särskilt fall föreliggande omständigheterna. Detta vore otvivelaktigt till fördel, särskilt vid organiserandet av maskinstationer. Bestämmelsen skulle emellertid medföra vissa möjligheter för brukare av större gårdar att utnyttja statens stöd på icke önskvärt sätt. Uppställes sålunda som villkor att maskinerna skola användas av exempelvis tre gårdar, kunna fall förekomma, då en av dessa använder maskinerna så gott som uteslutande för egen del. Man kan också tänka sig fall, då tre större gårdar bildat ett maskinbolag, som anskaffar ett flertal maskiner, vilka sedan delas upp mellan delägarna och användas uteslutande eller så gott som uteslutande på en gård. Många fall skulle därför kunna inträffa, då bestämmelserna för erhållande av bidrag formellt uppfyllas men då maskinerna likväl icke komma att användas på ett sätt, som är tillfredsställande ur det allmännas synpunkt. Det skulle säkerligen bli mycket svårt för låneförmedlarna, att under sådana förhållanden öva en säker kontroll.

Det är möjligt, att frågan om begränsningen av statens stöd skulle kunna lösas genom att förutom bestämmelsen, att maskinerna skola användas av flera gårdar, även föreskreves att bidragets storlek skulle fastställas med hänsyn dels till gårdarnas storlek, dels till antalet gårdar, som deltaga i maskinanvändningen. Betydande svårigheter föreligga emellertid att fast-

ställa lämpliga normer härför. Det belopp, vilket bör betraktas som maximum, bör nämligen anpassas efter behovet av maskinkapital per hektar åker, och detta behov varierar avsevärt mellan landets olika delar.

En annan möjlighet är, att arealbestämmelsen ersättes med en föreskrift om att maskinerna få användas endast en viss längsta tid på gårdar över en viss areal, exempelvis 20 eller 30 hektar åker. Under sådana förhållanden skulle gårdarnas åkerareal icke i och för sig vara avgörande, utan den tid, som de olika gårdarna utnyttjade maskinen. En stor gård skulle alltså mycket väl kunna delta i maskinanvändningen under förutsättning, att den utnyttjade maskinen kort tid i förhållande till den sammanlagda tid, under vilken maskinen utnyttjades av små gårdar. En tillfredsställande kontroll torde emellertid även under sådana förhållanden vara svår att åstadkomma.

Slutligen har kommittén också diskuterat möjligheten av att bestämmelsen om arealbegränsning endast tillämpades i sådana fall, då maskinhållningen avsåg mindre än tio gårdar. Då maskinhållningen avsåg 10 eller flera gårdar, skulle lån och bidrag däremot utlämnas utan arealbegränsning. Det kan givetvis diskuteras, om just antalet 10 skall väljas som gräns. Genom att en så pass hög siffra väljes, erhålles emellertid betryggande säkerhet för att den eller de med hjälp av lånet anskaffade maskinerna icke användas så gott som uteslutande på en eller ett par större gårdar. Då så många gårdar som tio eller flera delta i maskinanvändningen, torde dessutom de flesta av gårdarna vara små. Då såväl den praktiska tillämpningen av en dylik bestämmelse som kontrollen av att maskinerna användas enligt denna blir relativt enkel, förordar kommittén, att arealbegränsning tillämpas, endast då maskinhållningen avser mindre än tio gårdar.

Med hänvisning till det anförda föreslår kommittén (jfr författningsförslaget 19 §), att som förutsättning för erhållande av bidrag skall gälla,

att maskinhållningen utövats på ändamålsenligt sätt under åtta år,

att den maskinanskaffning, som ägt rum med anlitande av lån ur jordbrukets maskinlånefond eller för vilken bidrag eljest sökes, inneburit nyuppsättning eller utvidgning av maskinhållarens maskinbestånd,

att av den åkerareal, som innehaves av de jordbrukare, vilka använt maskinerna, minst 65 % tillhöra bruksdelar med högst 20 hektar åker; dock bör bidrag kunna beviljas, utan att denna förutsättning uppfyllts, därest minst tio bruksdelar deltagit i maskinanvändningen, samt

i fall där lån åtnjutits, att övrig del av låneskulden jämte upplupen ränta blivit återbetald, och i fall där lån icke åtnjutits, att maskinhållaren till hushållningssällskapet fullgjort den redovisningsskyldighet, som åligger låntagare.

D. Lån till uppförande av maskinhall och mindre verkstad vid maskinstationer.

Då maskinhållningen drives i mindre skala, torde maskinerna i allmänhet kunna förvaras i redan förut befintliga byggnader. Vid verksamhet i större skala är det däremot i många fall nödvändigt att uppföra särskilda byggnader för maskinernas förvaring. I anslutning till dessa byggnader torde också böra anordnas en mindre verkstad, där maskiner och redskap kunna överses och där enklare reparationer på dem kunna utföras.

Då en maskinstation startas, är emellertid kapitalbehovet för övriga ändamål så stort, att lånevägen i många fall måste tillgripas för att finansiera uppförandet av stationens byggnader. Kommittén anser därför, att lån av statsmedel böra kunna utlämnas till maskinstationer icke blott till anskaffning av maskiner utan även till uppförande av en maskinhall samt en i anslutning till denna förlagd mindre verkstad. Kostnaden för dessa byggnaders uppförande torde i nuvarande prisläge kunna uppskattas till 8 000 à 10 000 kronor för en maskinstation med 2 traktorer jämte erforderliga arbetsmaskiner och redskap.

Rätt att erhålla lån till detta ändamål bör tillkomma var och en, som åtager sig att organisera och driva maskinstationen på ett sätt, som vederbörande hushållningssällskap finner ändamålsenligt. Därest möjlighet finnes att utnyttja redan befintliga byggnader, bör detta ske, varför lån bör kunna utgå även för förvärfvande av sådan byggnad samt för reparation, till- och ombyggnad av densamma (jfr författningsförslaget 10 §).

En viss minsta storlek hos maskinstationen torde böra fastställas som villkor, för att lån skall kunna komma i fråga. Byggnadslån bör sålunda i regel blott utlämnas till maskinstationer, som omfatta minst två traktorer jämte erforderliga arbetsmaskiner och redskap. Det kan dock ifrågasättas, om icke i Norrland och i andra mer glest bebyggda trakter, där maskinhållningen icke gärna kan koncentreras till större stationer, lån böra utlämnas även till uppförande av byggnader, då maskinstationen omfattar endast en traktor med arbetsmaskiner och redskap.

Kostnaden för den maskin- och redskapsutrustning, som erfordras för verkstaden, bör icke få ingå i den summa, som lägges till grund för beräkningen av lånebeloppets storlek.

Säkerheten.

Låneförmedlarna böra liksom å maskinlån kräva betryggande säkerhet. I regel torde samma säkerhet erfordras som för lån till maskiner. För en byggnad på fri grund torde visserligen inteckning i denna kunna godkännas som säkerhet, men eftersom maskinstationsbyggnaderna användas för mycket speciella ändamål, torde realsäkerhet i dem icke ha samma värde som i andra fastigheter. Dessutom torde byggnaderna i många fall komma att ligga på ofri grund, varför säkerhet mot borgen torde bli mycket vanlig (jfr författningsförslaget 14 §).

Lånebeloppets storlek.

Lån till uppförande av maskinhall och *mindre* verkstad bör begränsas till högst 80 % av byggnadskostnaden. Byggnadens och följaktligen lånebeloppets storlek bör anpassas efter det antal maskiner stationen beräknas omfatta. Dock bör ett visst reservutrymme få beräknas för eventuella utvidgningar av maskinhållningen.

Den, som söker byggnadslån, bör vid ansökan foga kostnadsberäkning och i tillämpliga delar den utredning, som erfordras för erhållande av maskinlån. Det bör ankomma på vederbörande hushållningssällskap att granska kostnadsberäkningen och utredningen i övrigt samt att med ledning därav avgöra, hur stort lånebelopp som i varje särskilt fall kan anses skäligt (jfr författningsförslaget 12 §).

Återbetalningstid.

Liksom för maskinlån bör återbetalningstiden utgöra 10 år. Därest maskinhållningen upphör, innan lånet slutamorterats, bör det uppsägas till omedelbar betalning (jfr författningsförslaget 6 och 16 §§).

Då maskinlånen, som ovan anförts, böra vara förbundna med bidrag, kunde det synas lämpligt, att byggnadslånets amorteringstid bestämdes så, att bidrag till återbetalning av maskinlånet icke utbetalades, förrän byggnadslånet slutamorterats. Ur vissa synpunkter kunde det nämligen synas oriktigt, att staten skulle lämna bidrag till återbetalning av *ett* lån, fastän ett annat lån samtidigt löpte. Emellertid torde maskinlån och byggnadslån i många fall icke komma att upptagas samtidigt. Tvärtom torde byggnaderna ofta uppföras, först sedan maskinstationen varit i verksamhet några år. Skulle det då krävas, att byggnadslånet slutamorterades samtidigt med maskinlånet, skulle amorteringstiden bli alltför kort. Därför böra icke maskinlån och byggnadslån sammankopplas utan böra amorteras var för sig (jfr författningsförslaget 6 §).

Bidrag till återbetalning.

Kommittén anser, att bidrag till återbetalning av byggnadslån icke bör ifrågakomma. Därigenom vinnes säkerhet för att icke onödigt stora eller dyrbara byggnader uppföras med statsbidrag.

Räntesatsen.

För byggnadslån bör samma räntesats gälla som för maskinlån. Räntefrihet bör således ej förekomma (jfr författningsförslaget 6 och 14 §§).

Maskincentraler.

I kapitel 7 och 11 har diskuterats upprättande av maskinstationer av den typ, där intresserade jordbrukare bilda en ekonomisk förening, vilken på visst sätt stödes av en centralförening eller av en sammanslutning av jordbrukets ekonomiska föreningar inom deras gemensamma verksamhetsområde. I sistnämnda fall avses företrädesvis föreningar anslutna till riksorganisation, vilken är medlem av Sveriges lantbruksförbund, såsom centralföreningar, slakteriföreningar, skogsägarförening samt mejeriföreningar eller sammanslutning av mejeriföreningar. Därest de inom området verksamma ekonomiska föreningarna, vilka kunna ifrågakomma vid bildandet av denna förening, icke uppgå till i föreningslagen föreskrivet minimiantal, d. v. s. fem, förutsätts enskilda personer kunna antagas som medlemmar till sådant antal, att föreningslagens föreskrifter uppfyllas. Vilken av dessa här nämnda organisationsformer som än väljes, benämnes den *maskincentral*, såsom redan tidigare framhållits.

En maskincentrals ena huvuduppgift skulle komma att bli medverkan vid startandet av maskinstationer, åstadkommen dels genom att enligt tidigare angivna grunder teckna borgen å föreningsägda maskinstationers statslån, dels genom att ge maskinstationerna teknisk och organisatorisk hjälp med driften, att i mån av möjlighet organisera gemensam reparationstjänst och att i övrigt främja samarbetet mellan olika stationer. Sålunda torde det i många fall vara lämpligt, att centralen medverkar vid viss clearing av arbeten mellan stationerna. På så sätt kommer maskincentralen alltså att fungera som en sammanhållande länk mellan de olika maskinstationerna. Det kan givetvis också tänkas, att till centralerna knytas stationer av annan typ än här nämnts, t. ex. sådana, ägda av enskilda företagare.

Kommittén förutsätter, att vilken av ovan nämnda typer för maskincentral som än väljes, lämplig personal för att handhava densammes verksamhet knytas till centralen. Mönsterstadgar för det fall, att särskild maskincentralsförening bildas, biläggas utredningen (Bil. 4).

Som tidigare i kapitel 9 har nämnts, förutsätter kommittén, att de åtgärder, som från statsmakternas sida vidtagas för att främja maskinhållningen, få en sådan inriktning, att olika företagsformer beredas möjlighet att utveckla sig fritt. Härigenom böra de mycket skiftande naturliga förutsättningarna för maskinhållning i vårt land kunna tillgodoses. Ävenså bör med denna uppläggning, genom vunna erfarenheter och konkurrens, mindre ändamålsenliga typer av företag relativt snabbt utmönstras.

Ovanstående resonemang gäller naturligtvis även för den verksamhet, som kommittén, utöver vad här nämnts, enligt det följande anser böra knytas till maskincentralerna.

Kommittén har under hand av chefen för jordbruksdepartementet fått i uppdrag att även utreda frågan, hur verksamheten med stenröjning och maskinell täckdikning lämpligen bör organiseras i samband med

maskinhållningen. Vid sina överläggningar har kommittén funnit, att de ovannämnda arbetena hänga så intimt samman med hela det avsnitt av den beslutade inre rationaliseringen av jordbruket, som är beroende av större och dyrbarare maskiner, att kommittén funnit det nödvändigt att taga upp även denna fråga till behandling.

För sådana arbeten som nyodling och stenröjning samt grävning av täckdiken, avloppskanaler och öppna diken erfordras en väsentligt utvidgad maskinhållning. Behovet av maskiner för dessa arbeten är nämligen stort redan nu och torde bli ännu mycket större, sedan lantbruksnämnderna satt i gång sina arbeten med den inre rationaliseringen. De maskiner, som erfordras för de berörda arbetena, äro oftast stora och kräva därför relativt stor kapitalinvestering samtidigt som den tid de kunna användas av en gård är relativt kort. De kunna därför vanligen endast i undantagsfall anskaffas av en enskild gård för enbart eget bruk, och ej heller torde maskinstationernas verksamhetsområde vanligen härför ha tillräcklig omfattning.

Kommittén är medveten om de stora svårigheter, som för närvarande föreligga att tillverka eller till landet införa de för dessa arbeten erforderliga maskinerna. Denna frågas behandling ligger emellertid utanför kommitténs direktiv, och kommitténs diskussioner ha därför begränsats till frågor, som gälla organisationen av maskinernas användning. Att dessa sistnämnda spörsmål lösas på ändamålsenligt sätt torde vara en nödvändig förutsättning för att arbetena skola kunna igångsättas i full utsträckning, efter hand som de erforderliga maskinerna bli tillgängliga.

Med hänsyn till att det här rör sig om stora specialmaskiner, som av en enskild lantbrukare användas tillfälligt under kort tid, måste den företagare, som håller maskinerna, ha ganska stort verksamhetsområde. Det rör sig vidare om en relativt omfattande affärsverksamhet, varför en fast företagsform med affärsmässig ledning erfordras.

De företagsformer, vilka kunna tänkas hålla maskinerna och utföra arbetena synas vara följande:

Statliga organ.

Maskincentraler.

För ändamålet bildade föreningar u. p. a. eller aktiebolag.

Konsumentkooperationen.

Enskilda personer och firmor.

Man kan givetvis också tänka sig en kombination mellan två eller flera av ovan nämnda företagsformer.

De statliga organ, som kunna tänkas ifrågakomma, äro lantbruksstyrelsen, lantbruksnämnderna och domänverket. Lantbruksstyrelsen synes emellertid icke ha sådan organisation, att den lämpar sig för en utbyggd verksamhet av här avsett slag. Ej heller lantbruksnämnderna avses, enligt vad kommittén inhämtat, få en sådan affärsmässig organisation, att de lämpa sig att driva maskinhållning. Domänverket är däremot affärsdrivande och synes ur denna synpunkt mera lämpat att omhänderhåva maskinhållning. Under de senaste åren har domänverket också på förebildligt sätt bedrivit nyodlingsverksamhet

med stora bandtraktorer på olika platser i Västerbotten. Domänverkets huvuduppgift ligger dock på ett helt annat område, och kommittén anser därför icke, att det är riktigt att till domänverket föra de uppgifter, som följa med i större omfattning driven maskinhållning.

Skall staten i större utsträckning taga hand om maskinhållningen, torde därför en särskild för denna verksamhet avsedd organisation böra byggas upp. Denna organisation måste få synnerligen stor omfattning med en särskild avdelning inom varje större verksamhetsområde. Kommittén anser, att denna utväg blir för det allmänna betungande och att andra vägar böra sökas.

Om det stora arbetet med den inre rationaliseringen av jordbruket skall snabbt och effektivt kunna komma i gång, torde det vara nödvändigt att söka finna sådana former för denna verksamhet, att jordbruket självt genom sina organisationer i avsevärd omfattning intresseras för och medverkar vid lösandet av dessa uppgifter. Ett ytterligare skäl härför, som av utredningen tillmätas betydelse, är det att berörda arbeten i många fall lämpligast utföras på löpande räkning på grund av att ett förutbestämmande av kostnaderna måste innebära stora svårigheter. Jordbrukarna torde ofta föredraga att i sådant fall ha att göra med ett företag, som av dem själva kontrolleras. Kommittén har också vid överläggningar med ledande personer i jordbrukets ekonomiska och fackliga föreningsrörelse funnit stort intresse och förståelse för dessa synpunkter.

Det synes kommittén från ovan nämnda utgångspunkt ligga nära till hands att till maskincentralerna knyta anskaffandet av maskiner avsedda för arbetet med den inre rationaliseringen. Detta skulle sålunda bli maskincentralens andra huvuduppgift.

Förutsättningen för att maskincentralerna skola kunna utföra här berörda arbeten är givetvis, att allt eftersom verksamheten kan komma att växa ut, kompetent personal av olika slag i tillräcklig omfattning anställs.

Maskincentralerna skulle således komma att få två huvuduppgifter, dels den tidigare berörda med maskinstationerna, dels den att hålla maskiner för den inre rationaliseringen. Dessutom kan det tänkas, att centralerna anskaffa vissa specialmaskiner t. ex. stora ogrässpultor, vilka ej kunna utnyttjas inom en enda maskinstations verksamhetsområde. Beträffande de sistnämnda specialmaskinerna förutsätter kommittén, att centralerna skola erhålla lån och bidrag på enahanda villkor, som föreslås skola gälla för övriga låntagare i jordbrukets maskinlänefond i fråga om vanliga jordbruksmaskiner.

Beträffande de två huvuduppgifter, som komma att åvila maskincentralerna, komma dessa att medföra vissa utgifter. Då det gäller anskaffandet av de ofta dyrbara maskiner, som skola användas i arbetet med den inre rationaliseringen, torde i allmänhet lån få upptagas. Kommittén föreslår därför, att centralerna beredas tillfälle upplåna för maskinanskaffningen erforderliga medel från jordbrukets maskinlänefond. Lånen böra få omfatta även de belopp, som erfordras för anskaffning av den för verksamheten erforderliga utrustningen, såsom lastbilar och vagnar för maskinernas förflyttning från plats till

plats. Däremot bör lån till byggnad för maskinernas förvaring och reparation ej lämnas. Kommittén förutsätter, att maskincentralen redan förut disponerar för maskinernas förvaring och reparation lämpliga byggnader, eller att centralen bygger eller håller sådana lokaler utan hjälp av statliga lån. Med hänsyn till att centralen avses skola bedriva sin verksamhet inom ett ganska stort område, torde den dessutom böra samarbeta med andra reparationsverkstäder inom området.

Här berörda lån torde i allmänhet komma att uppgå till relativt stora belopp. Antalet låntagare och antalet lån torde däremot bli ganska litet. Kommittén anser det lämpligt, att lånen sökas hos och beviljas av lantbruksstyrelsen, som därigenom även får möjlighet att direkt överblicka och avväga verksamhetens omfattning i olika områden av landet. För prövning av behovet och lämpligheten av den planerade maskinhållningen fordras emellertid kännedom om de lokala förhållandena. I detta avseende sker prövningen bäst av hushållningssällskap och lantbruksnämnd. Låneansökan torde därför böra ingivas till hushållningssällskapet, som då så befinner lämpligt, begär lantbruksnämndens yttrande och därefter jämte eget och lantbruksnämndens yttrande översänder ansökan till lantbruksstyrelsen.

Genom lån anskaffad maskin bör i regel användas endast inom jordbruket. Under tid, då den ej kan sysselsättas där, bör den emellertid av ekonomiska skäl även få användas för andra ändamål. Alla lantbrukare inom centralens verksamhetsområde böra äga rätt att använda sig av centralens maskiner. För att säkerställa en god kontroll över maskinernas användning föreslår kommittén, att hushållningssällskapet och lantbruksnämnden förbehållas rätt att insätta var sin adjungerad ledamot i maskincentralens styrelse eller, därest maskincentralen kommer att utgöras av avdelning i centralförening, till densamma styrelse få adjungera ledamöter med rätt att deltaga i överläggningar rörande centralens verksamhet.

Lån till maskincentral föreslås, i vad som gäller maskiner för den inre rationaliseringen, få uppgå till hela anskaffningskostnaden för den eller de maskiner, till vilkas förvärvande lånet är avsett att användas. Som säkerhet för lånet bör av maskincentralen utfärdade reverser kunna godkännas. Återbetalningstiden för lån till maskincentral bör i likhet med övriga maskinlån bestämmas till tio år. Förräntning bör ske enligt samma grunder, som gälla eller kunna komma att gälla för övriga lån från maskinlänefonden.

De utgifter, som förutsättas komma att åvila maskincentral, äro såsom ovan framhållits, ganska skiftande och av betydande omfattning. Den eller de organisationer, som skola svara för maskincentralens start och verksamhet, komma givetvis att få vidkännas såväl betydande ekonomiska risker som administrativa utgifter. Det är med hänsyn därtill skäligt, att statsmakterna som ett led i den statliga rationaliseringspolitiken på jordbrukets område på ett eller annat sätt befrämja startandet av maskincentraler. Det måste uppenbarligen vara ett väsentligt statligt intresse att befrämja en ändamålsenlig utveckling såväl av maskinstationsverksamheten som av den maskinhållning, som

maskincentralerna avses skola bedriva i egen regi. Kommittén har diskuterat olika vägar men till slut funnit det lämpligast och enklast, att statens organisationsbidrag anknötes till centralernas maskinhållning och ges i form av större bidrag till återbetalning av de lån, som centralerna upptaga från jordbrukets maskinlänefond vid inköp av större maskiner och redskap, avsedda för nyodling, dikning m. fl. med den inre rationaliseringen sammanhängande arbeten.

Ett särskilt skäl härför är, att centralen, om den skall väl fylla sin uppgift, komme att behöva hålla flera olika slag av maskiner än vad fallet är med enskilda maskinhållare (alt. entreprenörer eller kooperativa företag). Sålunda skulle, sedan centralen blivit utbyggd, enbart för torrläggningsverksamheten behöva hållas maskiner dels för grävning av avloppskanaler och öppna diken, dels breda och djupgående grävmaskiner för stora, täckta avloppsledningar, dels egentliga täckdikningsmaskiner för såväl stenig som lättgrävd mark, dels bandtraktorer m. m. för igenfyllning, dels ock transportredskap för maskinerna m. m. Något liknande gäller för maskinell nyodling och i viss mån även för maskinell stenröjning i de län, där sådana arbeten komma att behöva företagas i stor omfattning. Till betjäning av dessa maskiner skall personal anställas och service organiseras. Det är tydligt, att allt detta kommer att medföra betydande kapitalutlägg och omkostnader för centralerna. Detta blir för centralerna kännbart, även om utbyggnaden sker successivt, som av olika skäl är naturligt.

I fråga om storleken av sagda bidrag till maskincentralerna vill kommittén för sin del förorda, att bidraget kan få uppgå till 50 % av maskinernas anskaffningskostnad. Bidraget bör betraktas uteslutande som ett organisationsbidrag och bör utgå endast vid nyuppsättning eller utvidgning. Bidraget bör sålunda av maskincentralen användas för konsolidering av verksamheten och skall ej användas för att sänka taxorna för de med maskinerna utförda arbetena. Bidragets storlek bör fastställas av lantbruksstyrelsen med hänsynstagande till hur centralen har fullföljt även sin första huvuduppgift, nämligen medverkan vid maskinstationernas organisering och drift. Dock bör alltid lägst ett bidrag av 25 % utgå på maskinanskaffningskostnaden.

Med hänsyn till bidragets karaktär av organisationsbidrag anser kommittén det lämpligt att införa en begränsning av det bidragsbelopp, som beräknat efter den högre procentsatsen kan utgå till en och samma maskincentral. Kommittén föreslår därför, att bidrag med den förhöjda procentsatsen för en och samma maskincentral får uppgå till ett belopp av högst 150 000 kronor. Sedan en maskincentral erhållit sammanlagt 150 000 kronor i bidrag, bör sålunda de ytterligare bidrag, som kunna ifrågakomma till återbetalning av lån från jordbrukets maskinlänefond, beräknas efter samma procentsats, som gäller eller kan komma att gälla för lån till andra, som anlita maskinlänefonden för anskaffning av maskiner för den inre rationaliseringen.

Bidrag, som utgår med förhöjd procentsats, bör utbetalas sedan lantbruksstyrelsen efter ansökan från låntagaren prövat, att återstoden av lånet täckes

genom det fastställda bidraget, d. v. s. vid tio års amorteringstid, sedan fem år förflutit efter det att lånet upptogs, därest bidragsbeloppet fastställles till 50 %.

Vid sidan av här åsyftade maskincentraler kan givetvis förutsättas, att annan sammanslutning, som antingen redan finnes eller kan tänkas uppstå för att bedriva maskinhållning av det speciella slag som ovan sagts, i vissa fall, exempelvis i delar av Norrland, kan komma att övertaga och fullgöra de uppgifter av ekonomiskt planerande och ledande art, som ovan förutsatts beträffande maskincentral. Om det för utvecklingen av en ändamålsenlig maskinhållning i dylikt område skulle visa sig lämpligt att tillerkänna dylik sammanslutning en maskincentrals förmåner, bör detta givetvis ske. Varje särskilt fall bör prövas av lantbruksstyrelsen.

Förutom maskincentraler torde man böra räkna med att konsumtionsföreningarna komma att i viss utsträckning utföra nyodlings- och dikningsarbeten, speciellt i vissa delar av Norrland. Maskinell stenröjning torde i ganska stor utsträckning komma att utföras av maskinstationer. Därjämte torde man, som kommittén i inledningen till detta avsnitt redan framhållit, böra räkna med att större maskiner för nyodling, stenröjning och dikning alltför komma att hållas av särskilda entreprenörer, som åtaga sig att utföra arbeten åt huvudsakligen jordbrukare. Även sådana företagare böra enligt kommitténs mening kunna få lån till maskinernas hela anskaffningskostnad. Dessa lån böra emellertid på vanligt sätt utlämnas av hushållningssällskapen. Bidrag till återbetalningen bör få utgå med 25 % av beviljat lånebelopp. Eftersom lånet får utgå till hela anskaffningskostnaden, komme bidragsbeloppen således även i dessa fall att bli högre, än som avses skola gälla för lån till anskaffning av vanliga jordbruksmaskiner.

Däremot anser kommittén icke erforderligt, att staten understödjer dessas verksamhet genom att lämna bidrag med den större procentsats, som här ovan föreslagits för maskincentralerna, enär de enskilda och kooperativa företagen för nyodling eller täckdikning icke komme att behöva påtaga sig de stora organisationsuppgifter, som skulle komma att åvila maskincentralerna eller andra sammanslutningar av maskincentralstyp.

KAPITEL 15.

Forskning och upplysningsverksamhet på maskinhållningens område.

I det föregående har framhållits, att möjligheterna att genom utökad maskinhållning göra användningen av arbetssparande maskiner och redskap ekonomiskt lönande även inom det mindre jordbruket till stor del samman-

hänger med hur maskinhållningen organiseras och skötes. Det har vidare framhållits, att statens stöd till ändamålet bör betraktas som organisationsbidrag och att det därför framför allt bör inriktas på att genom rådgivning och handledning söka åstadkomma en ändamålsenlig organisation av verksamheten. Under sådana förhållanden är det synnerligen viktigt, att rådgivningen och handledningen bygges på fast grund och omhänderhaves av sakkunniga personer.

Hittillsvarande erfarenheter av maskinhållningen äro icke tillräckligt allsidiga för att den lämpligaste organisationen därav i detalj skall kunna fastställas. De brister, som i olika avseenden nu förefinnas, böra avhjälpas. För att så skall kunna ske, erfordras grundliga undersökningar rörande de organisatoriska ekonomiska och tekniska förutsättningarna för maskinhållningen. Det rör sig därvid om ett stort antal problem och uppgifter, för vilka här i detalj icke redogöres. Ej heller angives hur undersökningarna böra utföras, då den institution, som får i uppdrag att utföra undersökningarna, bör få fria händer att själv avgöra detta. I det följande lämnas exempel på vad undersökningarna kunna omfatta. Exempelen äro för vinnande av större åskådlighet sammanförda till ett antal grupper av undersöknings- och studieobjekt.

En av dessa grupper omfattar maskinhållarföretagens storlek i olika delar av landet. Skiftande lokala förhållanden, såsom glesare eller tätare bebyggelse, mer eller mindre förekomst av små gårdar, olika jordarter och klimat, synas motivera, att maskinhållningen på olika platser drives i olika stor skala. Den företagsform, som är lämplig i ett fall, är icke lämplig i ett annat. De faktorer, som inverka på företagsenheterens storlek, äro både många och svåra att bestämma. De äro emellertid av sådan betydelse, att omfattande undersökningar av dem äro starkt motiverade. Det är vidare angeläget, att undersökningarna igångsättas snarast möjligt och att resultaten publiceras efter hand som de framkomma, då de böra beaktas vid den regionalplanering, som kommittén förutsätter vid maskinstationernas utbyggande.

En annan grupp undersökningar, som nära hänger samman med de nyssnämnda, syftar till att göra driften vid maskinstationerna mera effektiv och därigenom billigare per timme nyttig arbetstid. Om ett flertal maskiner och redskap förläggas till en och samma plats, kunna, som tidigare nämnts, åtskilliga fördelar vinnas. Maskinernas koncentrerings till större enheter kan emellertid medföra, att alltför mycken tid åtgår för flyttning av maskiner och redskap från gård till gård. Hur lång tid, som åtgår härför, beror icke enbart av avståndet utan även av i vilken ordningsföljd arbetena utföras gårdarna emellan samt av hur arbetet organiseras m. m. Vid maskinstationer, som fört noggranna anteckningar om tidsåtgången för olika ändamål, har man kunnat konstatera, att förberedelse-, flyttnings- och avslutningsarbetena upptagit 40 % av traktorförarnas arbetstid. Detta är en alltför hög procent ineffektiv tid, och den bör kunna nedbringas. Hur lång tid, som under olika förhållanden måste åtgå för de ifrågavarande arbetena, kan emellertid avgöras endast genom grundliga studier. Den första uppgiften blir därför att utarbета överskådliga

formulär för detaljerad redovisning av arbetsförbrukning, kostnader, inkomster m. m. vid maskinstationer. Med hjälp av dessa formulär skulle arbetsstudiemän följa verksamheten under flera år vid ett antal stationer. De resultat, som då framkomma, böra kunna ge goda anvisningar om hur det dagliga arbetet vid en maskinstation skall bedrivas, för att största möjliga effektivitet skall uppnås.

En tredje grupp frågor av stor betydelse för maskinhållningens fortbestånd och utvidgning äro de som inverka på maskinernas avskrivnings- och underhållskostnader. Genom sammanställning och bearbetning av material, som framkommer vid undersökningarna, kunna anvisningar ges på åtgärder att hålla dessa och övriga kostnader nere. Undersökningar av detta slag kunna bli till stor nytta för såväl maskinhållarna som de lantbrukare, vilka anlita stationerna. Med ledning av de vunna resultaten bör man också med större säkerhet än vad som hittills varit möjligt kunna bedöma, när det ur ekonomisk synpunkt är riktigast för en gård att hålla maskiner för eget bruk eller att anlita maskinhållare.

En fjärde grupp undersökningsobjekt omfattar tekniska frågor rörande maskinstationernas utrustning, t. ex. mekaniska anordningar för underlättande av transporten av redskap från gård till gård. Denna detalj i utrustningen har redan varit föremål för vissa experimentella undersökningar vid jordbrukstekniska institutet, men ytterligare undersökningar erfordras. Många andra detaljer i maskinstationernas tekniska utrustning behöva också förbättras, så att traktorförarnas arbete underlättas och effektiviseras, exempelvis förarhytter, kopplingsanordningar samt utrustning för snabb och effektiv service, så att onödiga driftsavbrott undvikas. I vissa fall torde man också genom undersökningar och konstruktionsarbeten kunna göra arbetsmaskiner och redskap mera lämpade för maskinhållning.

Slutligen kan anföras, att man ännu föga känner till hur maskinhållning för diknings-, stenröjnings- och nyodlingsarbeten bäst skall bedrivas. Omfattande studier av såväl de organisatoriska som de tekniska och ekonomiska förhållandena i samband med denna maskinhållning erfordras därför.

Av här anförda exempel framgår alltså, att stort behov av forskning rörande maskinhållningen föreligger och att undersökningar därför böra igångsättas i stor omfattning. Dessa böra läggas upp på lång sikt och bedrivas under en följd av år. Härför talar, förutom deras stora omfattning även den omständigheten, att de faktorer, som bestämma möjligheterna att förbilliga maskinavvändningen inom det mindre jordbruket, ständigt ändras. Undersökningarnas resultat böra emellertid framläggas efter hand, som de framkomma, så att de så snabbt som möjligt kunna tillämpas i det praktiska organisationsarbetet.

De personer, som skola utföra dessa undersökningar, böra givetvis ha grundlig praktisk och teoretisk utbildning. Sålunda böra de ha goda insikter i lantbruksekonomi samt i maskinteknik med specialisering på lantbruksmaskiner. De ekonomiska och tekniska frågorna kunna nämligen icke skiljas åt utan måste studeras i ett sammanhang. Resultaten av undersökningarna

böra bringas till allmänhetens kännedom genom redogörelser och handledningar, vidare genom direkt rådgivning till hushållningssällskap, lantbruksnämnder, offentliga organ samt organisationer, som handhåva frågor rörande maskinhållningen.

Under den övergångstid, som hushållningssällskap och lantbruksnämnder behöva för att organisera sin verksamhet efter de av 1947 års riksdag beslutade riktlinjerna, få de ifrågavarande tjänstemännen även en annan uppgift, nämligen att mera direkt biträda vid maskinhållningens organisation. Den *lokala* rådgivnings- och organisationsverksamheten bör, såsom kommittén i annat sammanhang framhållit, närmast omhänderhavas av hushållningssällskapens maskinkonsulenter. Man torde emellertid få förutsätta, att några år komma att förflyta, innan samtliga hushållningssällskap anställt maskinkonsulenter och dessa förvärvat tillräcklig erfarenhet. Enär det är önskvärt, att arbetena med maskinhållningens organisation komma i gång så fort som möjligt, är det av stor betydelse, att sakkunniga tjänstemän finnas, vilka kunna biträda hushållningssällskapen vid organisationsarbetet. Det torde vara lämpligt, att dessa tjänstemän knyts till en central institution.

Kommittén har övervägt, vilken institution som lämpligen bör ha hand om ovan skisserade verksamhet, och har funnit det ändamålsenligt, att den uppdrages åt jordbrukstekniska institutet. Såsom utförligt behandlats i kapitel 3, har institutet jämte dess föregångare jordbrukstekniska föreningen redan tidigare utfört såväl ekonomiska som tekniska undersökningar av här äsyftat slag och har dessutom lämnat råd vid bildandet av maskinstationer. För att verksamheten skall förläggas till jordbrukstekniska institutet, talar även, att detta redan förut har nära kontakt med hushållningssällskapens konsulterande verksamhet, att det har sådant kontor och sådan verkstad, som erfordras för undersökningarna, och att det förutom forsknings- och experimentell verksamhet även bedriver upplysningsverksamhet, bland annat genom utgivande av handledningar, formulär och dylikt.

Om forskningen på maskinhållningens område vid jordbrukstekniska institutet skall avsevärt utvidgas, erfordras viss förstärkning av institutets personal. Sålunda böra ytterligare minst två högskoleutbildade personer med specialisering på lantbruksmaskiner anställas. Eftersom dessa tjänstemän torde komma att utföra undersökningar på ett flertal olika platser i landet, torde relativt höga resekostnader beräknas för dem. Redogörelserna för verkställda undersökningar torde icke kunna försälgas i sådant antal, att inkomsterna av försäljningen helt täcka tryckningskostnaden. För upplysningsverksamheten bör film och annat bildmaterial upptagas. För resultatens bearbetning erfordras personal att biträda vid räkne- och skrivarbeten. För den experimentella verksamheten erfordras ritarbetskraft, mekaniker samt material för experiment.

Den årliga kostnaden för den verksamhet, som avhandlas i detta kapitel, har kommittén beräknat bli följande:

Löner till en agronom, en ingenjör och ett räknebiträde samt ersättning för skrivhjälp och ritarbeten, tillhopa	kr. 45 000
Resekostnader, tillhopa	» 13 000
Kostnader för upptagning av instruktionsfilmer och annat bildmaterial för upplysningsverksamheten	» 3 000
Verkstadsarbete, material och övriga kostnader för utexperimentering och förbättring av den tekniska utrustningen för maskinstationer	» 12 000
Kontorsomkostnader, tryckning (resp. duplicering) av redogörelser över verkställda undersökningar, handledningar, blanketter och formulär för maskinstationer m. m. (nettokostnad efter avdrag för inkomst av beräknad försäljning) tillhopa	» 7 000
Summa kronor 80 000	

Kostnaden för den utökade forskningen och upplysningsverksamheten på maskinhållningens område har sålunda beräknats uppgå till 80 000 kronor årligen. Verksamheten torde, därest medel ställas till förfogande, kunna igångsättas i full skala redan den 1 juli 1948. Kommittén föreslår därför, att för ovannämnda verksamhet för budgetåret 1948/49 ett anslag av 80 000 kronor ställes till jordbrukstekniska institutets förfogande samt att dessa medel utbetalas till institutet på samma sätt, som sker med statsbidraget till institutets allmänna verksamhet. Redovisning och revidering för användningen av dessa medel torde också böra ske på det sätt, som sker med statsbidraget till den allmänna verksamheten.

KAPITEL 16.

Sammanfattning.

Bristen på arbetskraft inom jordbruket har länge varit framträdande, och en ändring till det bättre är ej att vänta inom överskådlig tid. Därför bör den mänskliga arbetskraften i möjligaste mån ersättas med arbetssparande maskiner. Dessa kunna därutöver bidra till att lätta den tunga arbetsbördan på särskilt de mindre jordbruken, där kvinnorna vanligtvis sköta djuren och ofta deltaga i fältarbetena vid sidan av hushållets skötsel.

De mindre jordbrukens underlägsenhet i mekanisering ger ofta sämre förräntning per areal- och produktenhet än på större gårdar, vilket beror på att i stället för maskiner dyrbar manuell arbetskraft måste anlitas. På dessa gårdar blir jordbrukarens timförtjänst ofta lägre än lantarbetarens.

En omständighet, som särskilt motverkar jordbrukets mekanisering är, att sådana maskiner som traktorer kräva så stora kapitalinsatser, att flertalet mindre

och medelstora jordbrukare icke förmå var för sig göra dem. Av jordbruksräkningen år 1944 framgick också, att endast slätter- och radsåningsmaskiner kommit till användning på mera än hälften av samtliga gårdar över 2 hektar åker, medan andra maskiner förekommit i betydligt mindre omfattning. Traktorer användes sålunda på blott relativt få gårdar. Mekaniseringen inom jordbruket är alltså ofullständig, även om viss reservation får göras för de nämnda uppgifternas tillförlitlighet.

En av de största svårigheterna vid jordbrukets mekanisering är, att ett flertal olika maskiner erfordras på varje gård och att en liten gård behöver i stort sett samma maskiner som en stor. Skillnaden är i huvudsak den, att en liten gårds maskiner kunna ha lägre avverkningsförmåga och följaktligen kunna vara mindre. Eftersom väsentliga delar av en maskin likväl måste vara desamma, oberoende av dess storlek, blir skillnaden i pris mellan en stor och en liten maskin förhållandevis ringa. Därigenom blir behovet av kapital för maskinanskaffning relativt högre på mindre och medelstora gårdar än på större.

En annan omständighet, som motverkar de mindre och medelstora gårdarnas mekanisering är, att maskinerna på små och medelstora gårdar i regel kunna användas i effektivt arbete blott mycket kort tid årligen, vilket medför, att de fasta kostnaderna måste fördelas på ett litet antal timmar, varigenom maskinkostnaden per timme effektivt arbete och därmed också per avverkad enhet blir förhållandevis hög. Den korta tid varje år, som maskiner och redskap kunna användas på små och medelstora gårdar, betingas av att arbete icke finnes i tillräcklig mängd för att ge dem full sysselsättning. Om alltså maskinerna kunde användas på flera gårdar, skulle kostnaderna för dem kunna avsevärt nedbringas.

För en stor del av landets jordbruk är anlitan av maskinhållare enda vägen att följa med i utvecklingen. Om maskinhållningen upplägges rationellt, böra de lantbrukare, som deltaga i den, kunna täcka den brist på manuell arbetskraft, som råder eller väntas uppstå, och därjämte från denna avlasta sådana tyngre arbeten, som med fördel kunna utföras med maskiner. Därigenom kan arbetskraft frigöras för uppgifter, som annars bli eftersatta.

Av en särskild utredning inom kommittén framgår, att det på gårdar med upp till 30 hektar åker i regel är billigare att anlita maskinhållare än att hålla egna maskiner. Det innebär, att två tredjedelar av den åkerareal, som tillhör gårdar med över 2 hektar åker, skulle ha ekonomiskt utbyte av att maskinhållningen bleve allmänt genomförd. Ur samhällsekonomisk synpunkt är det följaktligen en angelägenhet av stor betydelse, att maskinhållningen stimuleras, varför staten genom relativt rikliga lån och bidrag bör främja dess utveckling. Stödet bör främst syfta till att hjälpa lantbrukarna att så organisera maskin-användningen, att denna blir på lång sikt ekonomiskt lönande, även om statligt bidrag icke utginge. Det är nämligen icke ur allmän synpunkt önskvärt, att maskinhållningen för all framtid upprätthålles genom statligt stöd av ena eller andra slaget. Syftet med statens stöd bör vara att allsidigt stimulera en effek-

tiv maskinhållning såsom ett väsentligt led i jordbrukets rationaliseringsprocess.

För att en lantbrukare skall vilja anlita maskinhållare för att få arbeten utförda, måste han kunna utgå från, att de utföras i rätt tid, vilket innebär, att maskinhållaren måste vara så rikligt försedd med maskiner, att även starkt säsongbundna arbeten kunna utföras ganska snart efter det lantbrukaren lämnat in sin rekvisition. Ur dennes synpunkt är det även viktigt, att maskinhållaren icke har verksamheten som tillfällig sysselsättning utan fortfar med den under längre tid, så att jordbrukaren kan reducera antalet hästar och maskiner i förhållande till maskinhållningens omfattning. Vidare bör maskinhållningen drivas i tillräckligt stor skala och i fasta företagsformer. Viss regionalplanering bör även eftersträvas, så att icke maskinhållare onödigtvis konkurrera med varandra.

Maskinhållaren bör driva verksamheten i så stor skala, att skälig förräntning på nedlagt kapital erhålles, utan att taxan behöver sättas alltför högt.

Även i framtiden torde maskinhållning i liten skala bliva tämligen vanlig. I vissa delar av landet skulle nämligen en koncentrerings av verksamheten till större enheter medföra alltför långa och dyrbara förflyttningar av maskiner och redskap. De vanligaste företagstyperna vid maskinhållning i mindre skala torde i framtiden liksom nu bli, att en jordbrukare själv håller maskinerna och med dem utför arbeten åt sina grannar eller att ett antal jordbrukare bilda ett enkelt bolag för ändamålet. Det enkla bolaget lämpar sig framför allt för det fall, då ett mindre antal lantbrukare vilja gemensamt begagna enstaka eller några få maskiner och redskap. Skriftligt avtal mellan delägarna bör upprättas.

Hållandet av större och dyrbarare maskiner, såsom traktorer, större tröskverk och skördetröskor bör emellertid läggas upp och drivas mera planmässigt samt på längre sikt än hittills i regel skett. Maskinhållningen bör då få så fasta organisatoriska former, att deltagande lantbrukare kunna anpassa sin maskinuppsättning, antalet dragare och arbetsstyrkan därefter. En sådan planering förutsätter, att maskinhållningen koncentreras till större enheter, s. k. *maskinstationer*. Dessas uppgift bör vara att tillhandahålla såväl maskiner och redskap som personal, vilken utför arbetena åt deltagande jordbrukare. Stationernas maskinpark bör anpassas efter de lokala förhållandena. Först och främst böra de dock täcka ortens behov av sådana traktorarbeten som plöjning, harvning, sädesskörd med självbindare och skörde-tröska samt stationär tröskning. I utrustningen bör därför ingå en eller två traktorer samt maskiner och redskap i förhållande därtill. Stationen bör också i mån av behov utrustas med mer speciella maskiner och redskap, så att arbeten sådana som exempelvis lastning och spridning av stallgödsel, besprutning av ogräs och slätterlastning kunna utföras.

Då det vid en maskinstation kan bli svårt att bereda arbetskraften full sysselsättning hela året, vilket beror på att jordbruksarbetena äro i mycket

stor utsträckning strängt säsongbundna, bör stationen även åtaga sig arbeten, som kunna utföras, när tillgången på arbete annars är mindre god. Särskilt vore det av betydelse, om stationerna kunde använda sina traktorer för transporter åt delägare och kunder i övrigt. Här möter emellertid en speciell svårighet. Om nämligen en jordbrukare köper en traktor, får han utan vidare använda denna för egna transporter även på landsväg, men om en enskild ägd maskinstation eller ett antal jordbrukare bilda en sammanslutning för maskinhållning, är det tveksamt, om denna får utföra transporter ens åt sina delägare, mycket mindre åt andra kunder. På grund av landsvägstransporternas betydelse för såväl maskinstationerna som lantbrukarna bör sådan ändring i förordningen om yrkesmässig automobiltrafik införas, att maskinstation berättigas utföra dylika transporter med traktor åt delägare och kunder i övrigt.

Enligt kommitténs mening kunna skilda företagsformer för maskinhållning komma att finnas även i framtiden. Sålunda kan maskinstation drivas av enskild person eller firma, som uteslutande sysslar med maskinhållning eller som vid sidan därav driver reparationsverkstad, eller firma, som sysslar med försäljning av lantbruksmaskiner. Fördelarna och nackdelarna av denna företagsform har kommittén tidigare behandlat. Konsumentkooperationen torde komma att tillgodose viss del av jordbrukets behov av maskinhållning. Likaså torde de omorganiserade hushållningssällskapen komma att medverka vid organiserandet av maskinstationsverksamhet och eventuellt även i demonstrationssyfte i enstaka fall starta maskinstationer i egen regi. Enligt kommitténs mening ligga emellertid jordbrukets ekonomiska föreningar, särskilt de till Svenska lantmännens riksförbund anslutna organisationerna, närmast till för att handhava organiserandet och ledandet av maskinstationsverksamheten. För formerna för detta samarbete framlägger kommittén i detalj utarbetat förslag.

Den nuvarande ordningen, att lantbruksstyrelsen fördelar de ur jordbrukets maskinlånefond tilldelade medlen och övervakar verksamheten, bör bibehållas. Likaså böra hushållningssällskapen ha hand om den direkta långivningen till olika kategorier av maskinhållare. Det nuvarande systemet, att bidrag kunna utlämnas för återbetalning av lån, som upptagits i enskild kreditinrättning, bör bibehållas. Dock böra de enskilda kreditinrättningarna och hushållningssällskapen samarbeta, så att rådgivning och kontroll kan bli tillfredsställande ordnad.

Kraven på säkerhet för utlämnande av lån böra i tillämpliga delar vara desamma som hittills, eftersom den som ämnar starta en maskinhållning i en ort, bör ha så stort förtroende där, att han utan svårighet bör kunna erhålla borgen för de medel han ämnar låna.

I framtiden bör maskinhållningen planeras på längre sikt än hittills i regel varit fallet. Innan mindre lån utlämnas, bör undersökas om icke maskinhållningen kunde ordnas inom ett större område på en gång, så att icke genom låne-

verksamhetens inriktning uppkomsten av större företag motverkades. Hushållningssällskapen böra följaktligen se till att maskinstationernas verksamhetsområden i möjligaste mån avgränsas gentemot varandra, så att icke i orter, där flera maskinhållare finnas, dessa köra om varandra utan varje plan.

Hushållningssällskapens maskinkonsulenter böra aktivt deltaga i maskinhållningens planering. Innan större lån utlämnas, bör konsumenten besöka den ort, där maskinhållning planeras och diskutera verksamhetens organisation. Hushållningssällskapen böra genom sina konsulenter öva fortlöpande kontroll över att maskinerna under hela lånetiden användas uteslutande på det sätt, som avsågs vid lånets beviljande.

Den nu gällande regeln, att lån ur jordbrukets maskinlånefond kan utlämnas till högst 80 % av maskinernas inköpspris bör bibehållas; dock bör lån få lämnas till hela inköpssumman, då anskaffningen gäller maskiner för nyodling, stenröjning, dikning eller andra till den inre rationaliseringen inom jordbruket hörande arbeten.

Lån bör icke lyda på lägre belopp än 500 kronor. Lånebeloppen böra åtminstone tills vidare icke maximeras. Lån bör i regel få utlämnas endast för anskaffning av nya maskiner, men vissa undantag böra kunna medgivas, då särskilda omständigheter därtill föranleda. Bidrag bör få utgå endast för nyuppsättning av maskiner och icke för återanskaffning, då enligt kommitténs mening en fortlöpande subvention av maskinhållningen icke bör förekomma.

Lån ur jordbrukets maskinlånefond böra i framtiden amorteras på tio år. Låntagare bör vara berättigad att inbetala upptaget lån, närhelst han önskar, men statligt bidrag bör utbetalas först efter åtta års förlopp. För lån, som upptages i enskild kreditinrättning och till vars återbetalning bidrag sökes, bör icke bestämd återbetalningstid föreskrivas, men bidraget bör icke utbetalas förrän efter åtta år, även om lånets återbetalningstid är kortare.

Beträffande ränta å lån från jordbrukets maskinlånefond har kommittén icke funnit anledning att föreslå ändring i nu gällande bestämmelser.

Lantbruksstyrelsen bör på framställning av hushållningssällskap kunna bevilja bidrag till låntagare hos sällskapet för återbetalning av lån, som sällskapet utlämnat för anskaffande av jordbruksmaskiner. Bidrag bör även kunna beviljas maskinhållare, som utan att erhålla lån från hushållningssällskap i samband med anskaffandet av jordbruksmaskin hos sällskapet ansökt om bidrag samt därvid efter förebringande av föreskriven utredning befunnits kunna komma i åtnjutande av lån. Bidraget bör utgå med ett belopp, som motsvarar 25 % av lånets ursprungliga kapitalbelopp och i fall, där lån icke åtnjuts, med enahanda andel av det belopp, för vilket lån kunnat erhållas. Bidraget bör betraktas som organisationsbidrag och därför utgå endast för nyuppsättning eller utvidgning av maskinbeståndet.

Såsom förutsättning för att maskinhållare skall kunna erhålla bidrag, bör han ha utövat maskinhållningen på ändamålsenligt sätt under åtta år. Den

åkerareal, som innehas av de jordbrukare, vilka använt maskinerna, bör till minst 65 % tillhöra brukningsdelar med högst 20 hektar åker; dock bör bidrag kunna beviljas utan hinder därav att sistnämnda förutsättning ej uppfyllts, därest minst tio brukningsdelar deltagit i maskinanvändningen. Slutligen skall i fall, där lån åtnjutits, övrig del av låneskulden jämte upplupen ränta ha blivit återbetald enligt gällande föreskrifter och i fall, där lån icke åtnjutits, den redovisningsskyldighet, som eljest ålägges låntagare, även fullgjorts.

Vid startandet av en maskinstation är kapitalbehovet överhuvud så stort, att lånevägen ofta måste tillgripas för uppförande av byggnader för förvaring av stationens maskiner. Därför bör maskinstation kunna erhålla bidrag av statsmedel för uppförande av dylik byggnad. Rätt att erhålla lån bör tillkomma var och en som åtagit sig att organisera och driva maskinhållningen på sätt, som länets hushållningssällskap finner ändamålsenligt. En viss minsta storlek hos maskinstationen bör dock fastställas, för att byggnadslån skall kunna ifrågakomma. Dylikt lån bör nämligen i regel icke utlämnas till maskinstationer, som icke omfatta minst två traktorer jämte erforderliga arbetsmaskiner och redskap. Det kan likväl inträffa, att särskilda förhållanden motivera undantag från regeln. Beträffande säkerhet, lånebeloppets storlek, återbetalningstiden och räntesatsen böra samma regler gälla som för maskinlån. Till återbetalning av byggnadslån bör bidrag ej utlämnas. Därest maskinhållare icke tillfredsställande sköter maskinhållningen eller upphör med verksamheten, bör lånet omedelbart uppsägas till betalning.

För att vid centralföreningen eller motsvarande sammanslutning ha hand om frågor rörande maskinhållningen kan det visa sig lämpligt, att en särskild person anställs eller avdelas och att, när maskinstationsverksamheten nått större omfattning, en särskild avdelning upprättas. Denna avdelning benämnes i betänkandet *maskincentral*. I län, där centralföreningen icke nått tillräcklig styrka eller av annan anledning icke önskar ensam påtaga sig ansvaret för maskinhållning, förutsättes, att en särskild maskincentralförening bildas. Som medlemmar i denna torde i första hand ingå sådana ekonomiska föreningar, vilka äro medlemmar av riksorganisation, ansluten till Sveriges lantbruksförbund.

Maskincentralen bör ha två huvuduppgifter. Den bör för det första medverka vid startandet av maskinstationer, dels genom att teckna borgen å förningsägda maskinstationers statslån, dels genom att ge maskinstationen teknisk och organisatorisk hjälp vid driften och i övrigt främja samarbetet mellan olika stationer. Maskincentralen bör för det andra, då så erfordras och befinnes lämpligt, bedriva maskinhållning i egen regi beträffande nyodling, dikning eller andra till den inre rationaliseringen inom jordbruket hörande arbeten.

Då det kan förutsättas, att maskincentralerna icke kunna anskaffa de maskiner, det här är fråga om, utan att lånevägen tillgripes, böra de få upplåna för maskinanskaffningen erforderliga medel ur jordbrukets maskinlånefond. Däremot bör lån icke utgå till förvärvande eller uppförande av byggnad för maskinernas förvaring. Lån till maskincentral bör få uppgå till hela den godkända anskaffningskostnaden för den eller de maskiner, till vilkas förvärvande lånet är avsett att användas. Som säkerhet för lånet bör av maskinstationen utfärdade reverser godtagas. Återbetalningstiden för lån till maskincentral bör i likhet med övriga maskinlån sättas till tio år. Lånen böra förräntas enligt de grunder, som gälla eller kunna komma att gälla för övriga lån från jordbrukets maskinlånefond. Då de uppgifter, som kunna komma att åvila en maskincentral, äro av betydande omfattning och medföra kapitalinsatser även utöver vad som kan erhållas i lån, komma de organisationer, som skola svara för centralens start och verksamhet, att få löpa betydande ekonomiska risker och vidkännas betydande administrativa utgifter. Därför är det skäligt, att statsmakterna som ett led i den allmänna rationaliseringspolitiken stödja maskincentralernas verksamhet. Kommittén har funnit det lämpligast, att statens organisationsbidrag knytes till centralens här omnämnda maskinhållning och ges i form av ett bidrag, uppgående till högst 50 och lägst 25 % av de ifrågavarande maskinernas anskaffningskostnad. Sammanlagda beloppet av sådana bidrag, som utgå efter högre procentsats än 25, bör för varje bidragstagare icke överstiga 150 000 kronor.

I regel torde hushållningssällskapen icke komma att starta maskinstationer i egen regi, men där så ur upplysningssynpunkt befinnes lämpligt, böra de ha möjlighet att få såväl lån som bidrag. Hushållningssällskap bör sålunda för anskaffande av en eller flera jordbruksmaskiner, med vilka sällskapet avser att åt jordbrukare inom sitt verksamhetsområde utföra maskinarbete samt för bestridande av kostnaderna för inköp, uppförande eller ombyggnad av för denna maskinhållning erforderliga byggnader, kunna erhålla lån av statsmedel till högst 80 % av köpeskillingen för maskiner eller för kostnader för byggnader. Dock bör lån intill hela köpeskillingen kunna beviljas för maskiner, som avses för nyodling, stenröjning, dikning eller andra till den inre rationaliseringen inom jordbruket hörande arbeten. Bidrag till återbetalning av maskinlån bör uppgå till 25 % av lånebeloppet.

Då de hittillsvarande erfarenheterna av maskinhållningen icke äro tillräckligt allsidiga, för att man skall kunna bedöma, hur den bör organiseras i alla sina enskildheter, böra enligt kommitténs mening grundliga undersökningar av maskinhållningens organisatoriska, ekonomiska och tekniska förutsättningar företagas. Detta arbete bör utföras av jordbrukstekniska institutet, som för ändamålet bör erhålla ett bidrag av statsmedel å 80 000 kronor årligen för bestridande av med denna verksamhet förenade kostnader.

Med hänvisning till den förebragta utredningen hemställer kommittén,

att den med medel ur jordbrukets maskinlänefond bedrivna låneverksamheten omorganiseras i enlighet med de av kommittén föreslagna och i författningsutkastet, bilaga 7, närmare angivna grunderna,

att i 2 § förordningen den 25 oktober 1940 angående yrkesmässig automobiltrafik m. m. göres sådan ändring, att maskinstation berättigas utföra landsvägstransporter med traktor åt delägare och kunder,

att för budgetåret 1948/49 till jordbrukstekniska institutet anvisas ett anslag av 80 000 kronor för forskning och upplysningsverksamhet på maskinhållningens område.

att de ändrade grunderna för lånens återbetalning och bidrags utlämnande skola retroaktivt gälla för försöksstationer, vilka från och med 1946 startats av jordbrukets ekonomiska föreningar.

Kalkyler rörande maskinhållningens förutsättningar.

Maskinhållningen betingas av ett flertal faktorer. Bland dessa intager den ekonomiska faktorn en framträdande plats. För den enskilde jordbrukaren är nämligen kapitalutlägget för maskinanskaffningen och kostnaden för det utförda arbetet ofta avgörande för om ett arbete skall utföras med maskin eller ej. Vid bedömandet av maskinhållningens förutsättningar är det därför av mycket stort intresse att känna till hur stort kapitalutlägg och hur stor kostnad den enskilde jordbrukaren får vidkännas för att få sitt arbete utfört. Det är därvid icke så mycket fråga om den *absoluta* kostnaden utan fastmer den *relativa*, d. v. s. kostnaden vid anlitage av maskinstation i förhållande till kostnaden vid andra sätt att utföra arbetena, exempelvis med egna maskiner.

Utgår man ifrån, att det för mindre gårdar är mest ekonomiskt att anlita maskinstation, medan det för större gårdar är mest ekonomiskt att hålla egna maskiner, kunde man vänta att finna en gräns, vid vilken båda dessa alternativ voro lika lönande. Det är emellertid tydligt, att gränsen bör ha olika läge för olika maskiner. Mindre och billigare maskiner kunna ofta med ekonomisk fördel anskaffas även av mindre gårdar för enbart eget bruk, medan större specialmaskiner vanligtvis kunna anskaffas för enbart eget bruk endast av mycket stora gårdar. Vidare kan det för en gård av en viss storlek mycket väl vara ekonomiskt fördelaktigt att hålla *en* maskin, exempelvis en traktor för enbart eget bruk, men däremot icke två. Det är givet, att gränsens läge för denna andra traktor bör vara en helt annan än för den första. Gränsens läge påverkas dessutom av maskinstationens taxor, vilka i sin tur påverkas av sådana faktorer som för maskinhållningen mer eller mindre gynnsamma lokala förutsättningar, hur maskinhållningen är organiserad och hur maskinerna utnyttjas m. fl. Dessa förutsättningar variera från fall till fall. Gränsens läge förskjutes uppåt eller nedåt, alltefter som dessa faktorer ändras.

Ehuru det av ovan anförda skäl synes omöjligt att genom beräkningar och kalkyler få ett generellt svar på frågan om vid vilken gårdsstorlek den ekonomiska gränsen för maskinhållningen ligger, har i det följande några kalkyler gjorts för att *belysa* frågan, särskilt vid vilken gårdsstorlek det är ur ekonomisk synpunkt lika fördelaktigt att anskaffa egen traktor med självbindare, plog och harv som att anlita maskinstation för de arbeten, för vilka dessa maskiner och redskap äro avsedda.

Med hänsyn till att tillräckligt statistiskt material för dylika kalkyler saknas, har det varit nödvändigt att i ganska stor utsträckning basera beräkningarna på antagna förutsättningar. Det har vidare varit nödvändigt att begränsa kalkylerna till vissa typfall. Det är under sådana förhållanden självklart, att resultaten av beräkningarna äro i viss mån schematiska och strängt knutna till de valda förutsättningarna.

Vid valet av förutsättningar för kalkylerna har kommittén utgått ifrån, att de taxor, som en maskinstation tillämpar för utfört arbete, skola täcka samtliga med maskinhållningen förenade kostnader. Detta antagande har gjort det nödvändigt att upprätta en fullständig kalkyl för maskinstationens verksamhet.

Kalkylerna gälla mellansvenska förhållanden, vilket bör observeras vid bedömandet av maskinstationernas utrustning. Denna bör nämligen anpassas efter lokala förhållanden och blir sålunda olika i olika delar av landet. De jordbruks-ekonomiska data, som erfordrats för beräkningarna, ha hämtats ur Kungl. Lantbruksstyrelsens »Räkenskapsresultat från svenska jordbruk 1945—46».

Resultaten av beräkningarna framläggas i ett antal tabeller och kommenteras i det följande. Såsom nyss nämnts äro resultaten strängt bundna till de förutsättningar, som lagts till grund för beräkningarna. Det har därför ansetts motiverat att utförligt referera de för beräkningarna gällande förutsättningarna.

Kalkyler rörande maskinstationers verksamhet.

Kalkylerna gälla tre olika maskinstationer betecknade A, B och C. Maskin- och redskapsutrustningen framgår av tabell 1. Som synes, äro stationerna utrustade med respektive 2, 4 och 6 traktorer. Motorstyrkan hos traktorerna har antagits vara 28—30 hk. Anledningen till att denna traktorstorlek valts är, att den enligt tidigare erfarenheter i allmänhet visat sig lämpligast på de mindre och medelstora gårdar, som maskinstationerna vanligtvis betjäna. Undantag, där maskinstationen lämpligen bör hålla även en större eller en mindre traktor, finnas givetvis. Kommittén har emellertid icke funnit anledning att taga hänsyn därtill i kalkylerna. Till varje traktor har ansetts höra en 2-skärig plog och en sladdfjädersharv. Antalet arbetsmaskiner, såsom slätterapparat, självbindare och skördetröskor samt specialredskap har bestämts med hänsyn till stationens och verksamhetsområdets storlek. De två större maskinstationerna ha försetts med tallriksskumplog, tallriksharv, gödsellastare, gödselspridare, slätterapparat samt tröskverk med halmpress och spannmålsfläkt. Säkerligen kunde stationerna utrustats med ytterligare någon specialmaskin, såsom täckdikesplog, ogrässprika, stenvagn, slätterlastare eller potatisupptagare, men då dessa maskiner ännu antingen äro ganska ovanliga eller ha mera lokalt betonad användning, har det icke ansetts lämpligt att medtaga dem i kalkylen.

Tabell 1. Antal maskiner och redskap.

Maskiner eller redskap	A	B	C
Traktor	2	4	6
Plog 2-sk. 14"	2	4	6
Tallriksskumplog	—	1	1
Sladdfjädersharv 26—34 p	2	4	6
Tallriksharv	—	1	1
Kultivator	1	1	1
Gödsellastare	—	1	1
Stallgödselspridare	—	2	2
Slätterapparat 7'	—	1	1
Självbindare 6'	1	2	2
Skördetröska 6'	1	1	2
Tröskverk 2,5'	—	1	1
Halmpress	—	1	1
Spannmålsfläkt, 50 m rör	—	1	1
Kärra för transport av redskap	2	3	5
Större kärra	—	1	1
Snöplog	1	1	1
Kapsåg med klyvmaskin	1	1	2
<i>Enligt alternativ II tillkommer:</i>			
Transportvagn	1	2	3

Allt eftersom mekaniseringen inom jordbruket fortskrider, måste allt flera av de transporter, som tidigare utförts med hästar, övertagas av traktorer eller lastbilar. Ett flertal transporter inom jordbruket utföras vanligen under tider, då maskinstationerna ha jämförelsevis få andra arbeten att tillgå, såsom under

vinterhalvåret. Därest maskinstationerna finge möjlighet att utföra dessa transporter, skulle därför jämnare arbetsfördelning under året erhållas, varigenom kostnaderna för de egentliga jordbruksarbetena kunde nedbringas.

I syfte att illustrera, vad möjligheten att utnyttja traktorerna även för transportarbeten betyder för stationens bärighet, ha två olika alternativ upprättats, betecknade I och II. Alternativen skilja sig från varandra endast därigenom, att i alternativ II antagits, att maskinstationerna förutom övriga arbeten också utföra transporter av spannmål, grus, ved, timmer m. m. I konsekvens därmed har i alternativ II räknats med att maskinstationerna utrustas med för transporterna avsedda gummihjulsvarnar.

Anskaffningskostnaden för maskiner och redskap till maskinstationerna återfinnas i tabell 2. Beloppen ha beräknats utifrån år 1947 gällande inköpspriser.

Tabell 2. Uppskattad anskaffningskostnad för maskiner och redskap. Kronor.

Maskiner eller redskap	A	B	C
Traktorer	18 000	36 000	54 000
Plogar	2 600	5 200	7 800
Tallriksskumplog	—	1 800	1 800
Sladdfjäderharvar	740	1 480	2 220
Tallriksharv	—	780	780
Kultivator	1 150	1 150	1 150
Gödsellastare	—	3 000	3 000
Stallgödselspridare	—	3 500	3 500
Slätterapparat	—	1 000	1 000
Självbindare	2 800	5 600	5 600
Skördetröskor	7 500	7 500	15 000
Tröskverk	—	6 300	6 300
Halmpress	—	3 800	3 800
Spannmålsfläkt med rör	—	850	850
Större kärra	—	2 500	2 500
Kärror för transport av redskap	2 000	3 000	5 000
Snöplog för traktor	900	900	900
Kapsåg med klyvmaskin	600	600	1 200
Summa	36 290	84 960	116 400
<i>Enligt alternativ II tillkommer:</i>			
Transportvagnar	2 500	5 000	7 500
Summa	38 790	89 960	123 900

Förutom kapital till anskaffning av maskiner erfordras kapital till byggnader för maskinernas förvaring och till driften. Därest för maskinernas förvaring användbara byggnader finnas i orten redan före stationens start, böra de givetvis komma till användning. Därigenom kan maskinstationens kapitalbehov nedbringas och kostnaden för maskinernas förvaring bör också bli lägre. I kalkylerna har emellertid räknats med det ogynnsammare fallet, att särskild för maskinernas förvaring avsedd byggnad måste uppföras. Det har därvid antagits, att en mindre avdelning av byggnaden vinterbonas och inredes till traktorgarage och reparationsverkstad. Den del av byggnaden, i vilken arbetsmaskiner och redskap skola förvaras, har antagits ha enkla brädväggar, och den del, där vagnar och kärror förvaras, öppna sidor. Byggnadskapitalet har för de tre avdelningarna beräknats efter respektive 90, 55 och 40 kronor per m² golvyta. Den erforderliga golvytan har för de tre stationerna beräknats till respektive cirka 135, 270 och 400 m².

Byggnadskapitalet uppgår enligt dessa förutsättningar till respektive 8 000, 16 000 och 24 000 kronor.

Behovet av kapital för förråd och krediter för utförda arbeten har uppskattats till respektive 4 500, 10 000 och 14 000 kronor.

Tabell 3. Totalt kapitalbehov. Kronor.

	A	B	C
Maskiner	36 290	84 960	116 400
Byggnader	8 000	16 000	24 000
Driftskapital.....	4 500	10 000	14 000
Summa	48 790	110 960	154 400
<i>Enligt alternativ II tillkommer:</i>			
Transportvagnar.....	2 500	5 000	7 500
Summa	51 290	115 960	161 900

Maskinstationernas totala kapitalbehov uppgår, som synes av tabell 3, till respektive 48 790, 110 960 och 154 400 kronor. I alternativ II tillkommer dessutom kapitalbehov för transportvagnar med respektive 2 500, 5 000 och 7 500 kronor.

Tabell 4. Egentlig arbetstid. Timmar per år.

A r b e t e	A	B	C
Plöjning	575	1 025	1 600
Tallriksskumplöjning.....	—	100	150
Sladdfjäderharvning	420	780	1 175
Tallriksharvning	—	100	120
Kultivering	75	100	110
Gödsellastning.....	—	160	230
Gödselspridning	—	240	240
Slätter	—	70	100
Sädesskörd med självbindare.....	80	150	180
Sädesskörd med skördetröska	120	140	230
Tröskning	—	325	420
Snöplogning	120	150	175
Vedkapning	100	150	200
Summa	1 490	3 490	4 930
<i>Enligt alternativ II tillkommer:</i>			
Transporter	615	1 185	1 760
Summa	2 105	4 675	6 690

Den årliga körtiden vid olika arbeten har erhållits, genom att för varje arbete beräknats den körtid per månad, som kan anses mest rimlig med hänsyn till maskinuppsättningen och verksamhetsområdets storlek. Genom summering av dessa månadssummor har körtiden per år för olika arbeten erhållits. Som framgår av tabell 4, uppgår den för samtliga arbeten till respektive 1 490, 3 490 och

4 930 timmar, vilket betyder respektive 745, 872 och 822 timmar per traktor. I alternativ II tillkommer för transporter en uppskattad körtid av respektive 615, 1 185 och 1 760 timmar per år eller respektive 308, 296 och 293 timmar per traktor och år. Transporterna, som avse körning av ved, timmer, grus, spannmål m. m., beräknas kunna utföras huvudsakligen under vintermånaderna.

Tabell 5. Tillämpade taxor. Kronor per timme egentlig arbetstid.

Taxorna innefatta ersättning för maskiner, redskap, bränsle, smörjolja och traktorförare. Särskild flyttning ersättning utgår icke.

A r b e t e	A, B, C
Plöjning	9:50
Tallriksskumplöjning	10:00
Sladdfjäderharvning	9:50
Tallriksharvning	10:00
Kultivering	10:00
Gödsellastning	11:00
Gödselspridning (2 spridare)	12:00
Slätter	10:50
Sädesskörd med självbindare	15:00
Sädesskörd med skördetröska	26:00
Tröskning (minsta deb. tid 2 tim.)	15:00
Snöplogning	9:50
Vedkapning med klyvning	8:50
Transporter	8:50

Vid bestämningen av taxor för de av maskinstationen utförda arbetena har hänsyn tagits dels till kostnaden för de maskiner och redskap, som användas vid respektive arbeten, dels till den tid, vid vilken arbetet utföres. För strängt säsongbundna arbeten tillämpas sålunda förhållandevis högre taxor än för arbeten, som äro mindre strängt säsongbundna. De vid beräkningen använda taxorna torde vara högre än de taxor, som vanligtvis tillämpats år 1947. Den väsentligaste anledningen därtill är, att i kalkylen räknats med högre arbetslöner än som gällde under våren och sommaren 1947. I taxorna ha beräknats ingå ersättning för traktor och redskap, flyttningar samt traktorförare. Särskild flyttning ersättning har således ej uttagits. (För tröskning har räknats med viss minimiavgift, nämligen tröskavgift för 2 timmar. Flyttningarna taga nämligen förhållandevis lång tid, när det gäller flyttning av tröskverk, och det synes därför nödvändigt införa en minimiavgift, eftersom särskild flyttning ersättning icke utgår.) I taxan för gödselspridning ingår, förutom traktor med förare, två stallgödselspridare.

Vissa maskinstationer ha tidigare medräknat en eller till och med två extra man vid en del arbeten, såsom vid sädesskörd och tröskning. Här har icke räknats med annan manuell arbetskraft än traktorföraren, eftersom man ej har anledning förmoda, att maskinstationerna i allmänhet skola kunna hålla mera än en man till varje traktor. Då ytterligare manuell arbetskraft erfordras, antages därför, att den anskaffas och hålles av lantbrukarna.

De för maskinstationerna beräknade årliga kostnaderna ha sammanställts till tabell 6. För varje maskin och redskap har en särskild kostnadsberäkning utförts. Därvid har avskrivningstiden bestämts med hänsyn till respektive maskins eller redskaps årliga användning. För maskiner och redskap, som användas kort tid årligen, har sålunda räknats med längre avskrivningstid än för maskiner och redskap, som användas lång tid årligen. I medeltal för samtliga maskiner och redskap utgör avskrivningen 8,6—8,8 % av maskinkapitalet.

Tabell 6. Beräknade kostnader. Kronor per år.
Alternativ I. Maskinstationer utan transportarbeten.

Kostnaden avser	A	B	C
Avskrivning å maskiner och redskap	3 141	7 403	10 328
Avskrivning å byggnader	800	1 600	2 400
Räntor	1 066	2 419	3 368
Reservdelar och reparationsarbeten	967	2 299	3 254
Bränsle och smörjolja	3 132	7 337	10 364
Arbetslöner	6 107	11 831	17 490
Allmänna omkostnader.....	670	1 240	1 760
Summa	15 883	34 129	48 964

Maskinhallen antages skola avskrivas på 10 år. Detta är visserligen mycket kort avskrivningstid för en byggnad, men den har likväl ansetts motiverad, dels på grund av att det gäller byggnader, som ofta torde komma att uppföras på ofri grund och vilkas användning är speciell, varför värdet kan anses strängt knutet till maskinstationens verksamhet, dels på grund av att det för närvarande är svårt att bedöma, hur utvecklingen kommer att gå. För den som under nuvarande förhållanden ämnar uppföra maskinhall för en maskinstation, torde det därför vara klokt att kalkylera med kort avskrivningstid.

Räntekostnaden har för enkelhetens skull beräknats efter 4 % å halva maskin- och byggnadskapitalet och 4 % å hela driftskapitalet.

Kostnaden för reservdelar och reparationsarbeten har beräknats med ledning av de av Jordbrukstekniska föreningen och Jordbrukstekniska institutet utförda undersökningarna rörande underhållskostnad för olika maskiner och redskap. I kalkylerna har emellertid räknats med, att erforderlig översyn av maskiner och redskap samt en väsentlig del av reparationsarbetena utföres av traktorförarna. Endast för sådana reparationsarbeten, som erfordra dyrare mekanisk utrustning, såsom omborring av motorer och svetsning, beräknas annan verkstad komma att anlitas. De i tabell 6 angivna siffrorna för reservdelar och reparationsarbeten avse således huvudsakligen kostnad för reservdelar.

För beräkningen av den i tabell 6 angivna kostnaden för bränsle och smörjolja gälla följande förutsättningar. Traktorerens belastning under den egentliga arbetstiden har antagits uppgå till i medeltal 70 % av motorns maximala effekt. Detta medeltal avser alla arbeten med undantag av transporter, för vilka räknats med en medelbelastning av 50 %. Bränsleförbrukningen per hästkrafttimme har antagits uppgå till 335 g fotogen vid 70 % belastning och till 410 g vid 50 % belastning. Fotogenpriset har satts till 0,18 kr/l (1 liter = 0,82 kg). Bränslekostnaden har med hjälp av dessa data beräknats till 1,44 kr per timme vid 70 % belastning och 1,26 kr per timme vid 50 % belastning. Smörjolfjeförbrukningen har antagits vara 0,2 l/tim. och oljepriset 1,40 kr/l. Kostnaden för smörjolja uppgår sålunda till 0,28 kronor per timme. Flyttningstiden har antagits uppgå till 25 % av den totala körtiden och bränsleförbrukningen under flyttningstiden till $\frac{2}{3}$ av bränsleförbrukningen under arbete.

Maskinstationernas personal utgöres av föreståndare och traktorförare. Föreståndaren har förutsatts skola mottaga beställningar av arbeten samt ha hand om inköp, bokföring och andra expeditionsarbeten men däremot icke tjänstgöra som traktorförare. Då ingen av maskinstationerna har tillräckligt stor verksamhet för att helt sysselsätta en man med driftledning, har det i kalkylerna räknats med att föreståndaren har arbetet som deltidarbete. Det har därvid antagits,

att föreståndaren brukar en mindre gård och att han därför kan disponera sin tid med relativt stor frihet. Som lön åt föreståndaren har räknats med respektive 1 000, 2 000 och 3 000 kronor per år.

Den i tabell 4 angivna körtiden avser egentlig arbetstid, d. v. s. den tid, för vilken maskinstationen får betalning. Vid beräkningen av behovet av traktorförare har antagits, att 35 % av traktorförarens totala arbetstid åtgår för flyttningar samt för förberedelse- och avslutningsarbeten, d. v. s. arbeten, för vilka maskinstationen icke får någon betalning. Detta kan anses vara en ganska hög procent för ineffektiv tid. Genom ett grundligt studium av de faktorer, som påverka den för flyttningar, förberedelse- och avslutningsarbeten erforderliga tiden, torde det också vara möjligt att nedbringa densamma. På annan plats i betänkandet föreslår kommittén åtgärder, avsedda att möjliggöra en dylik effektivisering av driften vid maskinstationer. Under nuvarande förhållanden har kommittén ansett det riktigast att icke räkna med gynnsammare förutsättningar än att 35 % av traktorförarnas totala arbetstid åtgår för sådana ändamål, som flyttningar, förberedelse- och avslutningsarbeten m. m. Maskinstationen erhåller enligt dessa förutsättningar betalning endast för 65 % av den tid, för vilken maskinstationen betalar traktorföraren.

Behovet av traktorförare för varje månad har beräknats med ledning av körtiden per månad. Det har vid denna beräkning visat sig, att var och en av maskinstationerna A och B bör kunna helt sysselsätta en och maskinstationen C två traktorförare. Det har därför räknats med att dessa traktorförare få heltidsanställning. För maskinstationen är det självfallet till fördel att kunna hålla åtminstone någon traktorförare heltidsanställd, och för traktorföraren innebär heltidsanställningen säkrare arbetsinkomst och tryggare tillvaro. Under vinterhalvåret finnas emellertid icke traktorarbeten i tillräcklig utsträckning för att helt sysselsätta ens de heltidsanställda förarna. Det har, som tidigare nämnts, räknats med att översyn och reparationer av stationens maskiner och redskap till stor del utföres av dess egen personal. En väsentlig del av denna översyn och dessa reparationer beräknas kunna ske under vinterhalvåret, varigenom en viss utjämning av arbetstillgången således erhålles. Trots detta skulle enligt beräkningen av arbetstillgången den heltidsanställda traktorföraren vid maskinstationen A och en av de heltidsanställda vid maskinstationen C icke kunna helt sysselsättas under månaderna januari, februari och mars. Om maskinstationen utrustar sin verkstad väl, borde reparationsarbeten för utomstående räkning kunna komma i fråga under vintern, varigenom en bättre utjämning av arbetstillgången skulle kunna erhållas. I kalkylerna har dock ej räknats härmed, utan i stället har antagits, att traktorförare, som icke kunna helt sysselsättas med traktorarbeten, sysselsättas även med andra arbeten, t. ex. skogsarbete. Vid maskinstationerna A och C har sålunda räknats med att traktorförarna sysselsättas med sådana andra arbeten under respektive 350 och 200 timmar. Det har vidare antagits, att maskinstationen erhåller ersättning för dessa arbeten med kronor 1:50 per timme, medan traktorföraren erhåller oavkortad lön från maskinstationen. Den arbetskraft, som erfordras utöver de heltidsanställda traktorförarna antages kunna anställas tillfälligt och alltså betalas enbart för den tid den utnyttjas. Den tid sådana mera tillfälligt anställda traktorförare behöva anlitas uppgår enligt beräkningen till respektive 347, 3 046 och 3 137 timmar per år.

De heltidsanställda traktorförarnas lön har antagits uppgå till 375 kronor per månad eller 4 500 kronor per år och de tillfälligt anställdas till kronor 1:75 per timme. Enligt lantarbetstidslagen skulle bortsett från övertidsarbete kunna uttagas högst 2 470 timmar per arbetare och år. Här har kalkylerats med ett uttag av cirka 2 300 timmar per år, varav en viss mindre del uttages som övertidsarbete under sådd och skörd. Den del, varmed arbetstiden understiger lagenlig

arbetstid, beräknas lämnas som extra ledighet vid helger och under mindre arbetsbråda perioder, medan den del, varmed lönen antages komma att överstiga avtalsenlig lön, beräknas utgöra övertidsersättning.

De allmänna omkostnaderna, som uppskattats till respektive 670, 1 240 och 1 760 kronor per år, utgöras av premier för försäkringar, utgifter för kontorsmateriel, telefon, post, facklitteratur, frakter och dylikt. Det antages, att traktorerna försäkrats mot maskinskada och brandskada. Kostnaden för dylik försäkring har antagits uppgå till 145 kronor per traktor och år. Övriga maskiner och redskap samt byggnader brandförsäkras till en premie av kronor 0:70 per 1 000 kronors försäkringsvärde.

Tabell 7. Beräknade inkomster. Kronor per år.

Alternativ I. Maskinstationer utan transportarbeten.

Inkomsten avser	A	B	C
Plöjning.....	5 463	9 738	15 200
Tallriksskumplöjning.....	—	1 000	1 500
Sladdfjäderharvning.....	3 990	7 410	11 163
Tallriksharvning.....	—	1 000	1 200
Kultivering.....	750	1 000	1 100
Gödsellastning.....	—	1 760	2 530
Gödselspridning.....	—	2 880	2 880
Slåtter.....	—	735	1 050
Sädesskörd med bindare.....	1 200	2 250	2 700
Sädesskörd med skördetröska.....	3 120	3 640	5 980
Tröskning.....	—	4 875	6 300
Snöplogning.....	1 140	1 425	1 663
Vedkapning.....	850	1 275	1 700
Extra arbeten för heltidsanställda traktorförare..	525	—	300
Summa	17 038	38 988	55 266

Tabell 7 är en sammanställning av maskinstationernas årliga inkomster. Dessa ha beräknats, genom att taxorna multiplicerats med den årliga körtiden för de olika arbetena, vartill för maskinstationerna A och C lagts det belopp, som beräknas inflyta, genom att traktorförarna under en viss kortare tid sysselsatts med andra arbeten.

Det ekonomiska resultatet enligt alternativ I framgår av tabell 8.

Tabell 8. Ekonomiskt resultat.

Alternativ I. Maskinstationer utan transporter.

	A	B	C
Inkomster.....	17 038	38 988	55 266
Kostnader.....	15 883	34 129	48 964
Överskott.....	1 155	4 859	6 302

Alternativ II avser, som tidigare nämnts, att belysa transportarbetenas ekonomiska betydelse för maskinhållningen. Det bygger på samma förutsättningar som alternativ I med undantag för ändringar, som föranletts av antagandet, att

maskinstationerna också utföra landsvägstransporter av spannmål, grus, ved, timmer m. m. Genom anskaffandet av transportvagnar ökas sålunda stationernas kapitalbehov för maskinanskaffning med respektive 2 500, 5 000 och 7 500 kronor. Den tid, under vilken transporter utföras, har antagits uppgå till respektive 615, 1 185 och 1 760 timmar per år.

Kostnaden är enligt alternativ II högre än enligt alternativ I på grund av större förslitning av traktorerna, förslitning av vagnar, ökad bränsle- och smörj-oljeförbrukning samt ökade arbetskostnader. Föreståndarens lön har höjts med respektive 200, 350 och 500 kronor per år. Liksom i alternativ I har antagits, att stationerna hålla respektive 1, 1 och 2 heltidsanställda traktorförare samt tim-

Tabell 9. Beräknade kostnader. Kronor per år.
Alternativ II. Maskinstationer med transportarbeten.

Kostnaden avser	A	B	C
Avskrivning av maskiner	3 620	8 487	11 852
Avskrivning å byggnader	800	1 600	2 400
Räntor	1 116	2 519	3 518
Reservdelar och reparationsarbeten	1 211	2 770	3 954
Bränsle och smörjolja	4 079	9 162	13 074
Arbetslöner	6 824	14 671	20 862
Allmänna omkostnader	715	1 320	1 880
Summa	18 365	40 529	57 540

avlönade traktorförare i mån av behov. Genom bättre fördelning av arbetstillgången under årets olika tider kunna de heltidsanställda traktorförarna utnyttjas bättre än enligt alternativ I. Den arbetstid, för vilken stationerna måste anställa extra traktorförare, beräknas därigenom öka med endast respektive 295, 1 423 och 1 641 timmar per år. Arbetslönerna för traktorförarna beräknas därigenom öka med respektive 517, 2 490 och 2 872 kronor.

Transporterna torde lämpligen bära utföras mot ackordstaxor. I kalkylen räknas emellertid för enkelhetens skull med timtaxa, vilken antages uppgå till i medeltal 8,50 kronor per timme. Inkomsterna ökas i förhållande till alternativ I med respektive 5 228, 10 073 och 14 960 kronor. Härifrån avgår emellertid för stationerna A och C de belopp, som enligt alternativ I influtit, genom att traktorförarna sysselsatts även med andra arbeten, d. v. s. 525 och 300 kronor. De årliga inkomsterna enligt alternativ II komma därigenom att uppgå till respektive 21 741, 49 061 och 69 926 kronor. Det ekonomiska resultatet framgår av tabell 10.

Enligt alternativ II utvisa stationerna sålunda överskott på respektive 3 376, 8 532 och 12 386 kronor, vilket jämfört med alternativ I innebär ökning med

Tabell 10. Ekonomiskt resultat. Kronor per år.
Alternativ II. Maskinstationer med transportarbeten.

	A	B	C
Inkomster	21 741	49 061	69 926
Utgifter	18 365	40 529	57 540
Överskott	3 376	8 532	12 386

respektive 2 221, 3 673 och 6 084 kronor. Transporterna ha sålunda väsentligt förbättrat maskinstationernas ekonomiska resultat. Procentuellt sett är ökningen ojämförligt störst vid den minsta stationen, men den är avsevärd även vid de båda större stationerna. Ökningen av överskottet möjliggör en sänkning av taxorna med i medeltal ungefär 1 krona per timme, eller att motsvarande belopp lämnas som återbäring. Efter en dylik justering skulle det kvarstående överskottet vara något högre vid stationen A och något lägre vid stationerna B och C än i alternativ I.

Det är givet, att förutsättningarna för här refererade kalkyler skulle kunna varieras ytterligare och nya alternativ upprättas. Sålunda skulle maskinstationerna kunna utrustas med en eller flera specialmaskiner, exempelvis för stenröjning eller för grävning av täckdiken och avlopp, och en beräkning göras, hur detta inverkar på stationernas bärighet. Tillräckliga erfarenheter saknas emellertid för att med något så när säkerhet beräkna kostnader, avverkning m. m. för dessa maskiner, vilket gör, att resultaten lätt kunna bli missvisande. Kommittén har därför avstått från att göra upp någon dylik kalkyl.

Kalkyler rörande lantbrukarens kapitalinvestering och kostnader, då han anlitar maskinstation för en del arbeten.

Den lantbrukare, som anlitar en av enskild person eller firma ägd maskinstation, behöver icke göra någon kapitalinvestering i maskinstationen för att få anlita den. I sådana fall, då maskinstationen äges och drives av en av lantbrukarna bildad ekonomisk förening måste lantbrukaren däremot tillskjuta ett visst mindre belopp. Av skäl, som utförligt behandlas på annan plats i betänkandet, anser kommittén, att maskinhållningen i stor utsträckning kommer att få ordnas genom särskilda för maskinhållningen bildade ekonomiska föreningar. Vid

Tabell 11. Den enskilde lantbrukarens kapitalinvestering vid start av föreningsägd maskinstation.

Maskinstation	Verksamhetsområde ha åker	Kapitalbehov Kr per ha åker
A	150	325
	200	244
	250	195
B	300	370
	400	277
	500	222
C	450	343
	600	257
	750	206

bedömandet av maskinhållningens förutsättningar är det därför av intresse att känna till hur stort belopp lantbrukaren behöver tillskjuta vid start av en föreningsägd station. Det är givetvis också av stort intresse att känna till hur stor kostnad lantbrukaren får vidkännas för det av maskinstationen utförda arbetet. I det följande refereras några kalkyler, som belysa dessa frågor.

Det belopp, som en jordbrukare behöver tillskjuta vid starten av en maskinstation beror av dels maskinstationens och verksamhetsområdets storlek, dels

gårdens storlek eller — om annan grund för andelsfördelningen väljes — i vilken utsträckning jordbrukaren utnyttjar stationen. En siffermässig belysning synes knappast möjlig, för såvitt man icke bortser från de individuella olikheterna mellan olika gårdar. Här har därför förutsatts, att det för maskinstationens start erforderliga kapitalet fördelas likformigt på det av stationen betjänade antalet hektar åker. Tabell 11 illustrerar, hur stort kapitalbehovet uttryckt i kronor per hektar åker under denna förutsättning är för maskinstationerna A, B och C vid varierande storlek å verksamhetsområdet. Det är givet, att kapitalbehovet per hektar sjunker med stigande verksamhetsområde. Detta framgår också av tabellen. För en jordbrukare med exempelvis 10 hektar åker innebär sålunda anslutning till maskinstationen A, då denna station betjänar sammanlagt respektive 150, 200 och 250 hektar åker, en kapitalinvestering av respektive 3 250, 2 440 och 1 950 kronor.

Lantbrukarens kostnad för det av maskinstationen utförda arbetet påverkas förutom av taxorna av i vilken utsträckning lantbrukaren anlitar maskinstationen. Den jord, som årligen besås och som således skall bearbetas, varierar i landets olika delar. I kalkylen räknas med mellansvenska förhållanden. Med hjälp av tillgängliga uppgifter rörande den procentuella fördelningen av de olika växtslagen har en beräkning gjorts dels av den areal på olika stora gårdar, som årligen skall plöjas och harvas, dels av den areal, som besås med säd, för vars skörd självbindare kan användas. Resultaten av denna beräkning återfinnas i tabell 12.

Tabell 12. Beräknad areal som årligen plöjes och harvas samt sädesareal, som kan skördas med självbindare på olika stora gårdar. Hektar.

A r b e t e	Gårdens storlek, hektar åker			
	5	10	15	30
Plöjning	3·4	6·6	10·1	20·6
Harvning.....	3·4	6·6	10·1	20·6
Sädesskörd	2·6	4·6	7·1	13·7

Hur lång tid maskinstationen kommer att årligen anlitas beror av dels hur stor del av arbetet stationen skall utföra, dels avverkningen per timme. I kalkylen har för enkelhetens skull räknats med att maskinstationen utför *all* plöjning, harvning och sädesskörd, ehuru detta i praktiken sällan är fallet. Avverkningen per timme är beroende av sådana faktorer som fältens storlek och form, jordarten, sädens beskaffenhet m. fl. På små och oregelbundna fält blir avverk-

Tabell 13. Uppskattad avverkning, då maskinstationen utför arbetet. Hektar per timme egentlig arbetstid.

A r b e t e	Gårdens storlek, hektar åker			
	5	10	15	30
Plöjning	0·18	0·19	0·20	0·23
Harvning.....	0·70	0·75	0·80	0·90
Sädesskörd	0·50	0·55	0·60	0·65

ningen per timme mindre än på stora och regelbundna. Större gårdar ha i allmänhet större sammanhängande fält än små gårdar, och det är därför riktigt att i en kalkyl räkna med stigande avverkning per timme vid stigande gårdsstorlek.

Vid beräkningen av lantbrukarens kostnad, då han anlitar maskinstation för plöjning, harvning och sädesskörd, har till utgångspunkt tagits de i tabell 13 angivna avverkningssiffrorna. Det har vidare, som nyss nämnts, antagits, att maskinstationen utför *all* plöjning, harvning och sädesskörd. Enligt dessa förutsättningar uppgår den årliga körtiden på gårdar med respektive 5, 10, 15 och 30 hektar åker till de i tabell 14 angivna siffrorna.

Tabell 14. Egentlig arbetstid, då maskinstationen utför all plöjning, harvning och sädesskörd på gårdar med resp. 5, 10, 15 och 30 ha åker. Timmar per år.

A r b e t e	Gårdens storlek, hektar åker			
	5	10	15	30
Plöjning	19	35	51	90
Harvning	12	22	32	57
Sädesskörd	5	8	12	21
Summa	36	65	95	168

Genom att multiplicera den årliga körtiden med de av maskinstationen för respektive arbeten tillämpade taxorna erhålles lantbrukarens årliga kostnad, vilken återgives i tabell 15.

Tabell 15. Beräknad kostnad, då maskinstationen utför all plöjning, harvning och sädesskörd. Kronor per år.

A r b e t e	Gårdens storlek, hektar åker			
	5	10	15	30
Plöjning	181	333	485	855
Harvning	114	209	304	542
Sädesskörd	75	120	180	315
Summa	370	662	969	1 712

Räknas med en maskinstation, som utför transportarbeten och som därför kan hålla lägre taxor, blir kostnaden givetvis lägre. Vid i medeltal 1 krona per timme lägre taxor blir den årliga kostnaden sålunda respektive 334, 597, 874 och 1 544 kronor.

Kalkyler rörande lantbrukarens kostnad, då han inköper och använder egen traktor med plog, harv och självbindare.

Vid bedömandet av maskinhållningens förutsättningar är det, som inledningsvis anförts, icke så mycket fråga om den absoluta kostnaden för maskinanvändningen utan i stället den relativa, d. v. s. kostnaden vid anlitan av maskinstation i förhållande till kostnaden, då arbetet utföres på annat sätt, exempelvis med egna

maskiner. För jämförelse med de i närmast föregående avsnitt refererade siffrorna rörande den enskilde lantbrukarens kapitalinvestering och kostnad, då han anlitar maskinstation för en del arbeten, äro sålunda uppgifter rörande lantbrukarens kostnad, då han håller egna maskiner och utför arbetena med dem, av mycket stort intresse.

Då man söker åstadkomma dylika uppgifter, inställa sig emellertid betydande svårigheter. Genom den kapitalinvestering, som å ena sidan kräves av den enskilde lantbrukaren vid anslutning till en maskinstation, får lantbrukaren tillgång till stationens hela maskinpark. Hur stort värde denna möjlighet har för lantbrukaren, sammanhänger givetvis med i vilken utsträckning han använder de olika maskinerna. Därest en enskild mindre jordbrukare å andra sidan anskaffar och håller maskiner enbart för eget bruk, kan det icke bli fråga om att anskaffa alla de olika slag av maskiner och redskap, som maskinstationen håller. Att för dessa båda alternativ beräkna med varandra *direkt jämförbara* siffror för erforderlig kapitalinvestering saknar därför praktisk betydelse.

Önskar man likväl göra en jämförelse mellan lantbrukarens kapitalinvestering och kostnad i å ena sidan det fallet, att han anlitar en maskinstation och å andra sidan det, att han anskaffar och håller maskiner för enbart eget bruk, uppställer sig således frågan, vilka maskiner jämförelsen bör gälla. Närmast till hands ligger en jämförelse för erforderlig kapitalinvestering och kostnad för olika slag av traktorarbeten. Kommittén har valt att begränsa beräkningen av lantbrukarens kapitalbehov och kostnad, då han håller egna maskiner, till att gälla de maskiner och redskap, som erfordras för att utföra de vanligaste jordbearbetningsarbetena, d. v. s. plöjning och harvning samt sädesskörd med traktor. Beräkningen gäller alltså traktor med plog, harv och självbindare.

En lantbrukare, som inköper maskiner och redskap för eget bruk, bör givetvis anpassa maskinernas och redskapens storlek efter gårdens storlek. Här refererade kalkyler gälla gårdar med respektive 10, 15 och 30 hektar åker. Det har därvid räknats med att 10- och 15-hektarsgårdarna hålla en traktor med 18—20 hk motorstyrka, medan 30-hektarsgården håller en traktor med 28—30 hk motorstyrka. Redskapen ha anpassats efter traktorns storlek. Sålunda har räknats med enskärig plog på 10- och 15-hektarsgårdarna och med tvåskärig på 30-hektarsgården.

Tabell 16. Beräknad kapitalinvestering vid inköp av traktor med plog och harv samt självbindare på gårdar med 10, 15 och 30 ha åker. Kronor.

Maskin eller redskap	Gårdens storlek, hektar åker		
	10	15	30
Traktor	6 500	6 500	9 000
Traktorplog	600	600	1 300
Svenskharv	240	240	370
Självbindare 5'	1 820	1 820	1 820
Summa	9 160	9 160	12 490
Kronor per hektar åker	916	611	416

För samtliga gårdar har räknats med 5 fots självbindare, avsedd för hästar, men körd med traktorn. Erforderlig kapitalinvestering, beräknad enligt 1947 års priser, framgår av tabell 16. Längst ned i tabellen anges kapitalbehovet per hektar åker. Detta faller, som synes, ganska starkt med stigande gårdsstorlek.

Den årliga kostnaden för maskinerna och redskapen är beroende av bland annat den årliga användningstiden, vilken i sin tur påverkas av växtodlingens inriktning, avverkningen per timme m. fl. faktorer. I fråga om växtodlingens inriktning har liksom i tidigare refererade kalkyler räknats med mellansvenska förhållanden. Avverkningen per timme har bestämts med hänsyn dels till traktorns och redskapens storlek, dels med hänsyn till gårdens storlek. De vid beräkningen använda avverkningssiffrorna återfinnas i tabell 17.

Tabell 17. Uppskattad avverkning, då lantbrukaren utför arbetet med egen traktor. Hektar per timme egentlig arbetstid.

A r b e t e	Gårdens storlek, hektar åker		
	10	15	30
Plöjning.....	0·12	0·12	0·18
Harvning.....	0·60	0·60	0·80
Sädesskörd.....	0·45	0·45	0·50

Jämföras i tabell 17 avverkningssiffrorna för 30-hektarsgården med motsvarande siffror, då maskinstationen utför arbetet, finner man, att avverkningssiffrorna i tabell 17 äro något lägre, trots att 30-hektarsgården antagits använda samma traktorstorlek som maskinstationen. Anledningen därtill är den, att det räknats med att maskinstationens traktorförare böra kunna uppnå något högre genomsnittlig avverkning per timme än vad den enskilde lantbrukaren i allmänhet gör.

Liksom i det fall, då maskinstation anlitas, har här räknats med att *all* plöjning, harvning och sädesskörd utföres med traktor. Antalet timmar, som traktorn därvid beräknas komma att användas för de olika arbetena, framgår av tabell 18.

Tabell 18. Beräknad årlig körtid, då gården utför arbetet med egen traktor. Timmar egentlig arbetstid.

A r b e t e	Gårdens storlek, hektar åker		
	10	15	30
Plöjning.....	55	84	114
Harvning.....	28	42	64
Sädesskörd.....	10	16	27
Summa	93	142	205

Tabell 19 är en sammanställning av de avskrivningstider för maskiner och redskap, som använts vid beräkningarna. Som synes, är avskrivningstiden genomgående ganska lång. Det torde emellertid vara nödvändigt att vid den korta årliga användningstid det här är fråga om räkna med relativt lång avskrivningstid. Det totala antal timmar, som kan uttagas per maskin och redskap blir likväl ganska litet. Varaktigheten hos de flesta maskiner och redskap, som numera tillverkas, torde också vara så lång att avskrivningstiderna kunna försvaras. Viss risk föreligger dock för att maskinerna kunna bli föråldrade, innan de äro av-

skrivna, och den långa avskrivningstiden bör därför betecknas som en betydande olägenhet.

Vid beräkning av kostnaden för det fall, då lantbrukaren håller egna maskiner, har en uppdelning gjorts mellan

- a) penningutlägg och
- b) total kostnad.

Tabell 19. Avskrivningstid, använd vid beräkning av kostnaden, då gården använder egna maskiner och redskap. År.

Maskin eller redskap	Gårdens storlek, hektar åker		
	10	15	30
Traktor	20	20	17
Traktorplog	17	16	13
Svenskharv	23	22	20
Självbindare	26	25	22

Med *penningutlägg* avses de kostnader, för vilka lantbrukaren måste ge ut pengar, d. v. s. avskrivning, ränta, underhåll, bränsle och smörjolja samt förvaring av traktorn. Det har nämligen räknats med att särskild förvaringslokal måste uppföras för traktorn, medan övriga maskiner och redskap lättare kunna förvaras i förut befintliga utrymmen.

Med *total kostnad* avses penningutlägget ökat med kostnaden för maskinernas förvaring (med undantag för traktorn, vars förvaringskostnad enligt ovan inräknats i penningutlägget) och för det manuella arbete, som är förenat med maskinarbetet. Det har antagits, att arbetet utföres av lantbrukaren och hans familj och att det därför icke medför något direkt penningutlägg.

Vid beräkning av kostnaden för bränsle och traktorförare har räknats med att 15 % av traktorförarens arbetstid åtgår för tomkörningar samt förberedelse- och avslutningsarbeten.

Tabell 20. Beräknad kostnad, då gården håller egna maskiner. Kronor per år.

Kostnaden avser	Gårdens storlek, hektar åker		
	10	15	30
<i>a) Penningutlägg:</i>			
Avskrivning	441	446	731
Räntor	183	183	183
Underhåll	75	115	182
Försäkringar	72	72	90
Förvaring av traktorn	50	50	50
Bränsle och smörjolja	137	209	370
Summa	958	1 075	1 606
<i>b) Total kostnad:</i>			
Förvaring av plog, harv och självbindare	41	41	43
Arbetslön: traktorförare	161	242	353
Summa	1 160	1 358	2 002

Såsom framgår av tabell 20, är det beräknade årliga penningutlägget för traktor med redskap och självbindare, då traktorn användes för *all* plöjning, harvning och sädesskörd, på gårdar med 10, 15 och 30 hektar åker, respektive 958, 1 075 och 1 606 kronor. Den totala kostnaden har beräknats till respektive 1 160, 1 358 och 2 002 kronor.

Lantbrukarens kapitalinsats och årliga kostnad, då han inköper och använder egna maskiner, jämförd med kapitalinsatsen och kostnaden, då han anlitar maskinstation.

Då lantbrukaren anskaffar traktor med plog, harv och självbindare för eget bruk, uppgår enligt tabell 16 kapitalinsatsen för gårdar med respektive 10, 15 och 30 hektar åker till respektive 916, 611 och 416 kronor per hektar. Vid anslutning till en maskinstation varierar kapitalinsatsen dels med hänsyn till maskinstationens utrustning, dels med hänsyn till hur stort område stationen kan betjäna. Sålunda kan lantbrukarens kapitalinsats vid anslutning till maskinstationerna A, B och C med hänsyn till nyssnämnda omständigheter variera mellan 195 och 370 kronor per hektar åker (jfr tabell 11).

Det bör i detta sammanhang uppmärksammas, att lantbrukaren genom anslutning till maskinstationen får tillgång till större och till flera olika slag av maskiner och redskap än vad som skulle bli fallet, om han för eget bruk anskaffade traktor med plog, harv och självbindare. Det är sålunda tydligt, att en brukare av en mindre gård kan genom att ansluta sig till en maskinstation få tillgång till en väl utrustad maskinpark med lägre kapitalinsats än den som erfordras för att för eget bruk anskaffa en mindre traktor med ett par redskap och en självbindare.

Vid en jämförelse mellan den i det föregående beräknade *kostnaden*, då lantbrukaren å ena sidan inköper och använder egen traktor och å andra sidan anlitar maskinstation för all plöjning, harvning och sädesskörd, erhålles följande resultat:

	Gårdens storlek		
	10 ha	15 ha	30 ha
I. Lantbrukarens egna maskiner:			
a) Penningutlägg.....	958	1 075	1 606
b) Total kostnad.....	1 160	1 358	2 002
II. Maskinstation anlitas:			
Total kostnad	662	969	1 712
Skillnad mellan			
I a och II	+ 296	+ 106	— 106
I b » II	+ 498	+ 389	+ 290

Enligt dessa siffror skulle det sålunda vara ekonomiskt lönande för gårdar med 15 hektar åker eller därunder att anlita maskinstation framför att hålla egen traktor med redskap, även om lantbrukaren icke kan för annat produktivt ändamål utnyttja den frigjorda arbetskraften. För gårdar med över 15 hektar åker torde någon svårighet att produktivt utnyttja den arbetskraft, som frigöres, genom att en maskinstation anlitas, knappast föreligga, och under sådana förhållanden är det också ekonomiskt fördelaktigt för gårdar med upp till 30 hektar åker att anlita maskinstation framför att hålla egen traktor.

Göres jämförelsen med en maskinstation, som har möjlighet att utnyttja sina traktorer även under vintern, exempelvis för transportarbeten, och som därför kan tillämpa lägre taxor, kommer det givetvis att bli ännu gynnsammare för lantbrukaren att anlita maskinstation.

Ovanstående beräkning förutsätter att *all* plöjning, harvning och sädesskörd utföres med traktor. Detta är dock, som tidigare framhållits, sällan fallet, då maskinstation anlitas. Flertalet lantbrukare kunna icke helt undvara hästar, även om traktor anskaffas eller maskinstation anlitas. Då lantbrukaren har egen traktor, förekommer det ofta, att han kör med traktorn och låter hästarna stå outnyttjade. Anlitar lantbrukaren maskinstation, söker han däremot utnyttja hästarna så mycket som möjligt för att därigenom nedbringa kostnaden för maskinarbetet. Denna blir därför, då maskinstation anlitas, i regel lägre, än den som angives i tabell 15. För att i någon mån illustrera, hur mycket lägre kostnaden blir, om en del av arbetet utföres med hästar, har en särskild beräkning utförts. För enkelhetens skull har därvid antagits, att lantbrukarna utfört respektive $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{3}$ och $\frac{1}{4}$ av harvningen med egna hästar utan att kostnaden för hästarna därigenom ökats. Detta sistnämnda antagande förutsätter givetvis, att hästarna tidigare icke fullt utnyttjats. Under denna förutsättning består nämligen kostnadsökningen för hästarna huvudsakligen i den eventuella ökning av foderkostnaden, som kan komma att uppstå. Till denna kostnadsökning har ingen hänsyn tagits i kalkylerna. Det fel, som därvid uppstått, torde dock icke ha nämnvärd inverkan på den totala kostnaden. Resultaten av beräkningen återfinnas i följande sammanställning:

	Gårdens storlek		
	10 ha	15 ha	30 ha
Av harvningen utföres med hästar	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{4}$
<i>Kostnad för maskinarbetet:</i>			
I. Lantbrukarens egna maskiner:			
a) Penningutlägg	928	1 045	1 566
b) Total kostnad	1 106	1 304	1 934
II. Maskinstation anlitas:			
Total kostnad	557	864	1 579
Skillnad mellan			
I a och II	+ 371	+ 181	— 13
I b » II	+ 549	+ 440	+ 355

Jämföras siffrorna med motsvarande siffror, då traktor användes för *all* harvning, finner man, att den vinst, som lantbrukaren enligt ovanstående beräkning gör genom att anlita maskinstationen, är något större än motsvarande vinst, då maskinstation anlitas för all harvning.

Därest lantbrukaren kan produktivt utnyttja traktorn även för andra arbeten, exempelvis transporter, sjunker timkostnaden. För att illustrera hur mycket detta betyder, har en särskild beräkning utförts. Vid denna beräkning har förutsatts, att traktorn användes icke blott för plöjning, harvning och sädesskörd utan även för andra ändamål. Antalet timmar per år, som traktorn antagits användas för dessa andra ändamål, är respektive 35, 50 och 100. Kostnaden, då egen traktor användes, ökas genom större förslitning av traktorn, ökad bränsleförbrukning och ökade arbetskostnader. Därjämte har räknats med högre kostnad för gummihjulsvagn, än om transporterarna utföras med hästar. Vid beräkningen av kostnaden, då maskinstation anlitas, har det ansetts rimligt att räkna med de taxor, som skulle kunna tillämpas, om även maskinstationen har möjligheter att utföra transporter och sålunda sysselsätta traktorerna längre tid årligen än vad som är möjligt, då de användas enbart för jordbruksarbeten. Det har därför räknats med 1 krona per timme lägre taxor än i tidigare exempel. Resultaten av beräkningen återfinnas i följande sammanställning:

	Gårdens storlek		
	10 ha	15 ha	30 ha
I. Lantbrukarens egna maskiner:			
a) Penningutlägg	1 083	1 244	1 941
b) Total kostnad	1 338	1 602	2 487
II. Maskinstation anlitas (samtliga arbeten)			
Total kostnad	822	1 197	2 294
Skillnad mellan			
I a och II	+ 261	+ 47	— 353
I b » II	+ 516	+ 405	+ 193

För gårdar med upp till 15 hektar åker är det även enligt denna beräkning ekonomiskt lönande att anlita maskinstation oavsett om den arbetskraft, som frigöres genom att maskinstation anlitas, kan produktivt utnyttjas eller ej. För gårdar med över 15 hektar åker bör man, som tidigare framhållits, kunna räkna med att lantbrukaren kan produktivt utnyttja den frigjorda arbetskraften, varför det även i detta fall är mera ekonomiskt för gårdar med upp till 30 hektar åker att anlita maskinstation för traktorarbeten än att hålla egen traktor.

.....	för	hektar åker	kronor
.....	»	»	»
.....	»	»	»
.....	»	»	»

dels ock hos

upptagit ett lån på, kronor, löpande med ränta och förfallande till betalning i enlighet med upprättad amorteringsplan, allt på sätt som framgår av lånehandlingen. Därest någon av oss skulle nödgas att helt eller delvis inbetala lånet jämte ränta därpå på grund av att detsamma icke gäldas medelst i § 5 angivna avgifter, svara vi oss emellan för vad sålunda inbetalats såsom för egen skuld tills full betalning sker efter vad på envar av oss belöper i förhållande till nyss angivna åkerareal.

Skulle någon icke fullgöra sin inbetalning, äro övriga bolagsmän förpliktade utgiva vad som sålunda brister, allt i förhållande till angivna åkerareal.

§ 2.

Envar av oss äger del i maskin^{en}_{erna} i förhållande till den i § 1 angivna åkerarealen.

§ 3.

Vid maskin^{ens}_{ernas} förvärfvande och sedermera vid ingången av varje kalenderår skall särskild person utses för att såsom föreståndare handhåva de uppgifter, som enligt detta avtal ankomma på denne, och med uppdrag tillika att uppbära och förvalta influtna avgifter, verkställa nödiga utbetalningar, föra erforderliga räkenskaper, tillse att maskin^{en}_{erna} väl vårdas under tid, då de icke innehav^{es}_{as} för begagnande, samt i övrigt företräda i den genom detta avtal stiftade gemenskapen.

Ersättning till föreståndaren bestämmes av oss för ett år i sänder samtidigt med val av föreståndare.

Vid val av föreståndare samt vid övriga beslut enligt detta avtal har envar bolagsman en röst. Är annat icke särskilt angivet i avtalet, gäller den mening som beslut, varom de flesta ena sig, och vid lika röstetal den mening, som biträdes av den för sammanträdet valde ordföranden.

§ 4.

Envar bolagsman äger att mot erläggande av de avgifter, varom i § 5 förmåles, samt med skyldighet att iakttaga tillbörlig aktsamhet nyttja ovannämnda maskin.....

Sådana med maskin^{ens}_{ernas} begagnande förbundna kostnader, vilka icke ingå i de i § 5 nämnda avgifterna, skola bestridas av den, som använder maskin^{en}_{erna}.

Maskin^{en}_{erna} skoll av oss nyttjas i den ordningsföljd och under den tid, som bestämmes genom särskild oss emellan för varje år träffad enhällig överenskommelse. Skulle dylik icke kunna uppnås bestämmer föreståndaren ordningsföljd och användningstid.

Under den tid, bolagsman innehar maskin^{en}_{erna}, är han ansvarig för de skador, som uppsåtligen eller av vårdslöshet tillfogas maskin^{en}_{erna} av honom, hans husfolk eller i hans arbete antagen person.¹⁾

§ 5.

De avgifter, som bolagsman jämlikt § 4 skall erlægga för nyttjande av maskin^{en}_{erna}, skola varje år på förhand fastställas av föreståndaren under iakttagande att medelst de influtna avgifterna skola täckas

1) ränta och amortering på det i § 1 angivna lånet,

2) kostnader, som uppkomma vid maskin^{ens}_{ernas} begagnande, såsom för bränn- och smörjoljor samt andra förnödenheter ävensom ersättning till skötare, allt i den mån dylika kostnader icke skola direkt bestridas av den, som använder maskin^{en}_{erna},

¹⁾ De närmare föreskrifter, som kunna finnas nödiga rörande maskins skötsel, reparation, förvaring och dylikt, böra, därest bolagsmännen så finna erforderligt, intagas i särskilda ordningsföreskrifter.

3) kostnader för maskin^{ens} reparation och underhåll samt för ^{dess} förvaring under den tid, då ^{den} icke innehav^{es} för begagnande,

4) försäkringspremier för maskin^{en},
erna,

5) ersättning till föreståndaren;
och skall till grund för avgifternas beräkning läggas ¹⁾

Om användningen av maskin^{en} skall den, som innehar denna för begagnande, omedelbart efter varje användning göra anteckningar i en maskin^{en} åtföljande journal.
Avgifterna skola betalas senast dagar efter arbetets avslutande.

§ 6.

Genom beslut för ett år i sänder må vi bestämma att maskin^{en} under tid, då ^{den} icke nyttjas av bolagsman, må upplåtas till nyttjande av annan under villkor och mot avgift, som därvid av oss för samma tid fastställas.

§ 7.

Skulle under ett år influtna avgifter icke åtgå till bestridande av under samma år uppkomna utgifter, skall överskottet överföras till påföljande år och anses som intäkt under detta år.

Skulle underskott uppstå, äro vi förpliktade att omedelbart efter emottagen anmaning från föreståndaren inbetala för täckande av underskottet erforderligt belopp, och svara vi här för såsom för egen skuld tills full betalning sker efter vad på envar av oss belöper i förhållande till den i § 1 angivna åkerarealen. Skulle någon icke fullgöra sin inbetalning äro de övriga förpliktade utgiva vad som sålunda brister, allt i förhållande till nämnda åkerareal.

§ 8.

Räkenskaperna skola av föreståndaren avslutas före utgången av månad varje år och föreläggas oss för granskning. Om godkännande av räkenskaperna skall anteckning göras i desamma.

§ 9.

Önskar någon av oss eller hans rättsinnehavare överlåta sin rätt enligt detta avtal å annan, vare han skyldig att först skriftligen erbjuda de övriga av oss att få förvärva hans rätt, därvid om överenskommelse om villkoren icke kan träffas, dessa skola fastställas av skiljemän enligt lagen om skiljemän. Skulle erbjudandet icke godtagas inom en månad, äger han överlåta sin rätt enligt detta avtal å annan, under förutsättning att denne åtager sig de förpliktelser, som enligt avtalet åvila överlåtaren.

Överlåtelse av rätt enligt detta avtal medför icke inskränkning i de skyldigheter, som kunna åvila överlåtaren mot den i § 1 angivne långivaren, med mindre denne sådant medgiver.

§ 10.

Den i detta avtal stadgade gemenskapen må icke upphöra därest icke minst tre fjärdedelar av antalet bolagsmän så besluta; och ^{skall} i ty fall maskin^{en} försäljas på sätt, varom vi enhälligt överenskomma. Kan enhällig överenskommelse om försäljningssättet eller försäljningssumman icke åvägbringas, skola maskinerna försäljas på offentlig auktion.

¹⁾ Beräkningsgrund kan exempelvis vara, att maskin under ett år beräknas bliva använd visst antal timmar eller ock avverka viss areal eller kvantitet. Om sådan beräkningsgrund skall enhällig överenskommelse träffas.

§ 11.

Finnas, sedan gemenskapen genom maskin^{ens} försäljning eller utrangering bringats att upphöra, medel tillgängliga, skola dessa, sedan samtliga kostnader guldits, fördelas oss emellan i förhållande till den i § 1 angivna åkerarealen.

§ 12.

Av detta avtal har envar av oss erhållit ett exemplar. Därest bolagsmans rätt enligt detta avtal övergår å annan, skall denne erhålla ett exemplar av avtalet, undertecknat av de i gemenskapen kvarvarande samt själv underteckna dessas avtalsexemplar.

..... den 19.....

(Namnunderskrifter)

Normalstadgar för maskinstation, förening u. p. a.

§ 1.

Föreningens firma är Maskinstation, förening u. p. a.

§ 2.

Föreningen har till ändamål att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom att anskaffa lämpliga maskiner och redskap och med dessa åt medlemmar utföra maskinarbete samt bedriva annan därmed förenlig verksamhet.

§ 3.

Föreningens styrelse har sitt säte i

§ 4.

Till medlem i föreningen kan på egenhändigt undertecknad ansökan antagas envar jordbrukare inom, som förbinder sig att följa föreningens stadgar samt skäligen kan antagas komma att såsom medlem främja föreningens verksamhet.

Fråga om inträde avgöres av styrelsen. Inträdesansökan må icke bifallas om föreningen därigenom skulle förlora möjligheten att erhålla statsbidrag i samband med upptaget maskinlån.

§ 5.

1.) Insatserna skola lyda på kronor.

Varje medlem skall delta i föreningen med minst en insats.

Medlem skall därutöver delta i föreningen med en insats för varje påbörjat 100-tal kronor, som han i genomsnitt per år erlagt till föreningen såsom ersättning för åt honom av föreningen utfört arbete under senast förflutna treårsperiod. Vid ökning av det sålunda beräknade ersättningsbeloppet skall medlem delta med motsvarande ökat antal insatser. Vid minskning nedsättes icke antalet insatser. Under den första treårsperioden deltar medlem i föreningen med det antal insatser, som styrelsen bestämmer med hänsyn till medlemmens beräknade årliga behov av arbete från föreningen.

2.) Insatsbeloppet erlägges till 25 % kontant och till 75 % genom överlämnande av en av medlemmen utfärdad revers, ställd till föreningen eller order samt löpande med tre månaders ömsesidig uppsägningstid och utan ränta. Reverserna få av föreningen användas endast såsom säkerhet för av föreningen upptagna lån. Reverserna amorteras enligt styrelsens beslut genom innehållande av medlemmarna tillkommande återbäring.

§ 6.

Medlem är berättigad att genom föreningen få maskinarbete utfört i enlighet med av föreningsstämman eller styrelsen utfärdade bestämmelser samt mot erläggande av ersättning, som omförmäles i § 7.

Den ordningsföljd, efter vilken ett visst maskinarbete skall utföras, bestäms av styrelsen eller den styrelsen därtill förordnar.

Alternativ bestämmelse: Låter medlem utföra det arbete, för vilket föreningens maskiner äro avsedda, genom att anlita annan maskinhållare än föreningen, äger föreningen uttaga % av den ersättning, som skolat utgå enligt § 7, om medlemmen anlitat föreningen.

§ 7.

Styrelsen fastställer den ersättning, som skall utgå för utfört maskinarbete. Ersättningen skall härvid beräknas så, att föreningens löpande driftsutgifter täckas, varvid hänsyn även skall tagas till behovet av försäkringar och avskrivningar m. m.

§ 8.

Medlems uppsägning till utträde ur föreningen skall vara försedd med hans egenhändiga namnunderskrift. Dylik uppsägning får icke ske förrän fem år¹ flutit efter inträdet.

§ 9.

Medlem, som utträtt ur föreningen, äger endast i den utsträckning, som avses i 44 § 2 st. lagen om ekonomiska föreningar, utfå inbetalade insatser, reverser å oguldna insatser eller annan del av föreningens tillgångar, dock att vad i 15 § sagda lag stadgas skall gälla, då utträdet föranletts av att medlemmen i samband med överlåtelse av fastighet eller frånträdande av arrende upphört att bedriva jordbruk inom föreningens verksamhetsområde samt överlåtelse av insatser enligt 11 § dessa stadgar icke kommit till stånd.

§ 10.

Bryter medlem mot dessa stadgar eller skadar han uppenbarligen på annat sätt föreningen eller motarbetar han dess intressen och rättar sig medlemmen icke efter av styrelsen meddelad varning, äger styrelsen utesluta honom ur föreningen.

Medlem, som ej åtnöjes med styrelsens beslut om uteslutning, äger hänskjuta frågan till föreningsstämmans avgörande, därest anmälan därom göres till styrelsen inom tre månader efter det meddelande om uteslutningen avsänts till medlemmen.

Utesluten medlem äger ej utfå inbetalt insatsbelopp eller någon del av föreningens tillgångar.

§ 11.

Medlem, som överlåter inom föreningens verksamhetsområde belägen fastighet, eller frånträder arrende av dylik fastighet, äger å efterträdaren överlåta mot ifrågavarande fastighet svarande insatser. Anmälan härom, undertecknad av såväl av- som tillträdaren, skall, vid risk att överlåtelse av insatser eljest icke godkännes, inlämnas till styrelsen senast två månader efter överlåtelsen av fastigheten.

Avliden medlems make eller arvinge är berättigad att efter anmälan i den avlidnes ställe inträda såsom medlem i föreningen.

Medlemskapet anses hava övergått å efterträdare, så snart föreskriven anmälan inkommit till styrelsen. I samband härmed skall den nye medlemmen avlämna revers enligt § 5 å belopp, motsvarande företrädarens oguldna insatsbelopp, samt den av företrädaren avlämnade reversen återlämnas till företrädaren eller hans rättsinnehavare.

§ 12.

Där medlem uteslutits eller, på annat sätt än i § 11 avses, utträtt ur föreningen, anses avgången äga rum vid den tid för räkenskapsavslutning, som infaller näst efter sex månader, sedan medlemmen uppsagt sig till utträde eller uteslutits.

¹ Detta förutsätter Kungl. Maj:ts i varje särskilt fall lämnade medgivande. Utan dylikt medgivande får medlem bindas i högst 2 år.

§ 13.

Ordinarie föreningsstämma hålles årligen före månads utgång. Extra stämma hålles, då styrelsen så anser nödigt eller då revisorerna eller minst $\frac{1}{10}$ av samtliga röstberättigade i föreningen därom gjort skriftlig framställning till styrelsen med angivande av de ärenden, som skola behandlas.

Föreningsstämma öppnas av styrelsens ordförande, varefter de närvarande genom enkel omröstning utse stämmans ordförande, protokollförare och justeringsmän.

§ 14.

Vid ordinarie föreningsstämma skola följande ärenden förekomma:

- 1) fastställande av röstlängd,
- 2) val av ordförande,
- 3) val av protokollförare,
- 4) val av justeringsmän,
- 5) fråga om stämman utlysts i behörig ordning,
- 6) styrelsens förvaltningsberättelse för det gångna året,
- 7) revisorernas berättelse,
- 8) fråga om ansvarsfrihet för styrelsen,
- 9) fastställande av balansräkning,
- 10) användning av förefintligt överskott eller täckande av eventuellt underskott,
- 11) bestämmande av arvode för styrelse och revisorer,
- 12) val av ledamöter och suppleanter i styrelsen,
- 13) val av revisorer och suppleanter för dessa,
- 14) i kallelsen eljest upptagna ärenden.

§ 15.

Å ordinarie föreningsstämma må allenast sådana ärenden behandlas, som upptagits i kallelsen eller eljest enligt dessa stadgar skola förekomma å stämman, samt, såframt minst $\frac{3}{4}$ av de närvarande därtill giva sitt samtycke, sådana andra ärenden, som ej avse ändring av stadgarna, ny eller förhöjd avgifts utkrävande, föreningens trädande i likvidation, försäljning eller inteckning av föreningens fasta egendom eller föreningens upptagande av lån.

Från medlemmar gjorda framställningar om ärendens upptagande till behandling å ordinarie eller extra stämma skola vara försedda med motivering samt i fråga om ordinarie stämma ingivna till styrelsen före månads utgång.

Å extra föreningsstämma må ej behandlas andra ärenden än sådana, som upptagits i kallelsen.

§ 16.

Kallelse till föreningsstämma utfärdas av styrelsen senast 14 dagar före ordinarie stämmas hållande och senast åtta dagar före extra stämmas hållande genom skriftligt meddelande till varje medlem. Övriga meddelanden till medlemmarna kunna ske skriftligt eller muntligt.

I kallelse till ordinarie föreningsstämma skola samtliga de ärenden upptagas, som skola behandlas å stämman och som icke äro angivna i § 14, 1)—13).

I kallelse till extra föreningsstämma skola samtliga de ärenden upptagas, som skola förekomma å stämman.

§ 17.

Vid föreningsstämma äger varje medlem, som då fullgjort vad honom såsom sådan åligger, en röst.

Ingen äger på grund av fullmakt företräda mer än en medlem.

Röstning sker öppet, där ingen påkallar slutet sådan. Vid lika röstetal avgöres val genom lottning; i andra frågor gäller som beslut den mening, som biträdes av ordföranden.

§ 18.

Styrelsen består av ordinarie ledamöter med samma antal personliga suppleanter. Ledamöter och suppleanter väljas för tiden från ordinarie föreningsstämma ena året till och med ordinarie föreningsstämma andra året därefter; dock att då val första gången skett, halva antalet ledamöter och halva antalet suppleanter eller, om antalet är udda, närmast lägre antal genom lottning uttagas att avgå från nästa ordinarie föreningsstämma.

Avgående ledamot eller suppleant kan återväljas.

Avgår styrelseledamot eller suppleant, innan hans mandattid utgått, skall vid nästa föreningsstämma fyllnadsval företagas för återstoden av mandattiden.

§ 19.

Styrelsen, som inom sig utser ordförande, handhar enligt gällande lag och dessa stadgar föreningens angelägenheter samt antager och avskedar all för dess rörelse nödig personal och fastställer dennas anställningsvillkor.

Styrelsesammanträde hålles, då ordföranden eller minst två styrelseledamöter så anse behövt.

Vid styrelsesammanträde föres protokoll, som senast vid nästa sammanträde justeras av den eller dem, som därtill utsetts.

Styrelsen är beslutför, då minst halva antalet ledamöter äro närvarande. Styrelsens beslut fattas med enkel röstövertikt. Vid lika röstetal gäller den mening, som biträdes av ordföranden.

Styrelsen äger såsom pant för föreningens förbindelser ställa de av medlemmarna till föreningen jämlikt § 5 överlämnade reverserna.

§ 20.

Föreningens firma tecknas av den eller dem, som styrelsen därtill utsett.

§ 21.

Föreningens räkenskaper skola avslutas senast den varje år samt skola, jämte styrelsens förvaltningsberättelse, vara för revisorerna tillgängliga senast den I förvaltningsberättelsen skola införas såväl vinst- och förlusträkning som balansräkning, den senare med uppgift om dels samtliga borgens- och övriga ansvarsförbindelser, som föreningen iklätt sig, dels ock samtliga av föreningen ställda panter.

Vid räkenskapernas avslutande skall tillses:

- 1) att betryggande avskrivningar blivit gjorda å föreningens egendom;
- 2) att föreskrivna fondavsättningar skett;
- 3) att osäkra fordringar upptagits endast till de belopp, varmed de beräknas inflyta;
- 4) att värdelösa fordringar avskrivits;
- 5) att föreningens tillgångar ej upptagits över sitt anskaffningsvärde och icke heller över sitt verkliga värde;
- 6) att insatskapital, reservfond och andra fonder upptagits var för sig bland skulderna i balansräkningen.

§ 22.

För granskning av föreningens räkenskaper och styrelsens förvaltning väljas årligen två revisorer och två suppleanter för dessa.

Till Svenska lantmännens riksförbund direkt ansluten ekonomisk förening, som tecknat borgen för föreningens lån från jordbrukets maskinlånefond, äger härutöver utse en revisor i föreningen jämte suppleant. Samma rätt tillkommer maskincentralförening, som tecknat dylik borgen.

Revisorerna åligger bl. a.:

att under årets lopp följa föreningens verksamhet;

att tillse, att styrelsens beslut icke strida mot lag eller föreningens stadgar eller av föreningsstämman lämnade föreskrifter och att föreningens tillgångar ej upptagits till högre värde än som angives i § 21,

att efter avslutad revision avlämna till föreningen ställd revisionsberättelse, vari ansvarsfrihet för styrelsen skall till- eller avstyrkas och uttalande göras angående den i förvaltningsberättelsen intagna vinst- och förlusträkningen och balansräkningen samt styrelsens förslag om användningen av föreningens vinst.

Revisionsberättelsen skall vara avlämnad till styrelsen senast den

Över av revisorerna gjorda anmärkningar åligger det styrelsen att avgiva skriftlig förklaring,

§ 23.

Om räkenskaperna vid årets slut visa överskott, skall, intill dess reservfonden uppgår till 20 % av det tecknade insatsbeloppet, av överskottet dit avsättas minst 20 %, varefter föreningsstämman äger besluta, huruvida ytterligare medel skola föras till reservfonden.

§ 24.

För föreningens förbindelser svara allenast dess tillgångar, vari inräknas förfallna men ej guldna insatser.

§ 25.

Om tillgångar finnas, sedan föreningen trätt i likvidation och dess förbindelser lagligen avvecklats, skola, i den mån medlen därtill förslå, av medlemmarna guldna insatser återbetalas. Uppstår härefter överskott, skall detsamma fördelas mellan medlemmarna i förhållande till av dem under de senaste fem åren till föreningen inbetalade avgifter jämlikt § 7.

§ 26.

Twist mellan föreningen å ena, samt styrelsen, ledamot av denna eller medlem, å andra sidan, skall avgöras enligt lagen om skiljemän.

§ 27.

I övrigt ländes till efterrättelse vad som föreskrives i lagen om ekonomiska föreningar.

Normalstadgar för maskincentral, förening u. p. a.

§ 1.

Föreningens firma är Maskincentral, förening u. p. a.

§ 2.

Föreningen har till ändamål att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom att anskaffa lämpliga maskiner och redskap och mot ersättning tillhandahålla dessa åt jordbrukareorganisationer och enskilda jordbrukare inom föreningens verksamhetsområde samt bedriva annan därmed förenlig verksamhet. Föreningen skall därjämte verka för en planmässig och ändamålsenlig utveckling av formerna för gemensam maskinhållning inom jordbruket.

§ 3.

Föreningens styrelse har sitt säte i

§ 4.

Till medlemmar i föreningen kunna antagas ekonomiska föreningar, vilka äro medlemmar av riksorganisation, ansluten till Sveriges lantbruksförbund. Skulle antalet sålunda till medlemmar antagna föreningar icke uppgå till i lagen om ekonomiska föreningar angivet minimiantal, kunna i föreningen som medlemmar intagas enskilda personer till sådant antal, att föreningslagens föreskrifter uppfyllas.

Ansökan om inträde göres skriftligen till styrelsen.

§ 5.

Insatserna skola lyda på kronor.

Varje medlem skall delta i föreningen med minst en insats.

Ekonomisk förening, som är medlem, skall därutöver delta i föreningen med en insats för varje påbörjattal kronor genomsnittligt omsättningsvärde med producenter under närmast föregående tre räkenskapsår. Vid minskning av det genomsnittliga omsättningsvärdet nedsättes icke antalet insatser.

Med genomsnittligt omsättningsvärde med producenter förstås

- a) för medlemmar, vilkas verksamhet avser avsättning av produkter och anskaffning av annat än kapital,

summan av de likvider, som utbetalats för levererade produkter från jordbruk och skogsbruk med binärningar till jordbrukare, skogsägare och likställda samt icke anslutna affärsföretag;
- b) för medlemmar, vilkas verksamhet avser anskaffning av kapital,

en procent av de lån, som vid årets slut voro utestående till låntagare inom jordbruk och skogsbruk med binärningar, inberäknat andra jordbruksekonomiska företag än kreditföreningar.

En insats betalas kontant vid inträdet.

Återstående insatser betalas kontant eller genom överlämnande av en av medlemmen utfärdad revers, ställd till föreningen eller order och löpande med tre månaders ömsesidig uppsägningstid och utan ränta. Reverserna få av föreningen användas endast såsom säkerhet för av föreningen upptagna lån. Rever-

serna amorteras enligt styrelsens beslut genom innehållande av medlemmarna tillkommande återbäring.

§ 6.

Medlems uppsägning till utträde ur föreningen skall vara försedd med hans egenhändiga namnunderskrift eller behörig firmateckning. Dylik uppsägning får icke ske förrän fem år¹ förflutit efter inträdet.

§ 7.

Medlem, som utträtt ur föreningen, äger endast i den utsträckning, som avses i 44 § 2 st. lagen om ekonomiska föreningar, utfå inbetalade insatser, reverser å oguldna insatser eller annan del av föreningens tillgångar.

§ 8.

Bryter medlem mot dessa stadgar eller skadar han uppenbarligen på annat sätt föreningen eller motarbetar han dess intressen och rättar sig medlemmen icke efter av styrelsen meddelad varning, äger styrelsen utesluta honom ur föreningen.

Utesluten medlem äger ej utfå inbetalt insatsbelopp eller någon del av föreningens tillgångar.

§ 9.

Där medlem utträtt eller uteslutits ur föreningen, anses avgången äga rum vid den tid för räkenskapsavslutning, som infaller näst efter sex månader, sedan medlemmen uppsagt sig till utträde eller uteslutits.

§ 10.

Ordinarie föreningsstämma hålles årligen före månads utgång. Extra stämma hålles, då styrelsen så anser nödigt eller då revisorerna eller minst $\frac{1}{10}$ av samtliga röstberättigade i föreningen därom gjort skriftlig framställning till styrelsen med angivande av de ärenden, som skola behandlas.

Föreningsstämma öppnas av styrelsens ordförande, varefter de närvarande genom enkel omröstning utse stämmans ordförande, protokollförare och justeringsmän.

§ 11.

Vid ordinare föreningsstämma skola följande ärenden förekomma:

- 1) fastställande av röstlängd,
- 2) val av ordförande,
- 3) val av protokollförare,
- 4) val av justeringsmän,
- 5) fråga om stämman utlysts i behörig ordning,
- 6) styrelsens förvaltningsberättelse för det gångna året,
- 7) revisorernas berättelse,
- 8) fråga om ansvarsfrihet för styrelsen,
- 9) fastställande av balansräkning,
- 10) användning av förefintligt överskott eller täckande av eventuellt underskott,
- 11) bestämmande av arvode för styrelse och revisorer,

¹ Detta förutsätter Kungl. Maj:ts i varje särskilt fall lämnade medgivande. Utan dylikt medgivande får medlem bindas i högst två år.

- 12) val av ledamöter och suppleanter i styrelsen,
- 13) val av revisorer och suppleanter för dessa,
- 14) i kallelsen eljest upptagna ärenden.

§ 12.

Å ordinarie föreningsstämma må allenast sådana ärenden behandlas, som upptagits i kallelsen eller eljest enligt dessa stadgar skola förekomma å stämman, samt, såframt minst $\frac{3}{4}$ av de närvarande därtill giva sitt samtycke, sådana andra ärenden, som ej avse ändring av stadgarna, ny eller förhöjd avgifts utkrävande, föreningens trädande i likvidation, försäljning eller inteckning av föreningens fasta egendom eller föreningens upptagande av lån.

Från medlemmar gjorda framställningar om ärendens upptagande till behandling å ordinarie eller extra stämma skola vara försedda med motivering samt i fråga om ordinarie stämma ingivna till styrelsen före månads utgång.

Å extra föreningsstämma må ej behandlas andra ärenden än sådana, som upptagits i kallelsen.

§ 13.

Kallelse till föreningsstämma utfärdas av styrelsen senast 14 dagar före ordinarie stämmas hållande och senast åtta dagar före extra stämmas hållande genom skriftligt meddelande till varje medlem. Övriga meddelanden till medlemmarna kunna ske skriftligt eller muntligt.

I kallelse till ordinarie föreningsstämma skola samtliga de ärenden upptagas, som skola behandlas å stämman och som icke äro angivna i § 11, 1)—13).

I kallelse till extra föreningsstämma skola samtliga de ärenden upptagas, som skola förekomma å stämman.

§ 14.

Till föreningsstämma äger varje såsom medlem ansluten förening sända ett ombud och därutöver ett för varje påbörjattal av medlemsföreningens medlemsantal.

Varje såsom medlem ansluten fysisk person och varje ombud äger en röst.

Röstning sker öppet, där ingen påkallar sluten sådan. Vid lika röstetal avgöres val genom lottning; i andra frågor gäller som beslut den mening, som biträdes av ordföranden.

§ 15.

Styrelsen består av ordinarie ledamöter med samma antal personliga suppleanter. Ledamöter och suppleanter väljas för tiden från ordinarie föreningsstämma ena året till och med ordinarie föreningsstämma andra året därefter; dock att då val första gången skett, halva antalet ledamöter och halva antalet suppleanter eller, om antalet är udda, närmast lägre antal genom lottning uttages att avgå från nästa ordinarie föreningsstämma.

Avgår styrelseledamot eller suppleant, innan hans mandattid utgått, skall vid nästa föreningsstämma fyllnadsväl företagas för återstoden av mandattiden.

§ 16.

Styrelsen, som inom sig utser ordförande, handhar enligt gällande lag och dessa stadgar föreningens angelägenheter samt antager och avskedar all för dess rörelse nödig personal och fastställer dennas anställningsvillkor.

Styrelsesammanträde hålles, då ordföranden eller minst två styrelseledamöter så anse behöfligt.

Vid styrelsesammanträde föres protokoll, som senast vid nästa sammanträde justeras av den eller dem, som därtill utsetts.

Styrelsen är beslutförför, då minst halva antalet ledamöter äro närvarande. Styrelsens beslut fattas med enkel röstövertikt. Vid lika röstetal gäller den mening, som biträdes av ordföranden.

Styrelsen äger såsom pant för föreningens förbindelser ställa de av medlemmarna till föreningen jämlikt § 5 överlämnade reverserna.

§ 17.

Föreningens firma tecknas av den eller dem, som styrelsen därtill utsett.

§ 18.

Föreningens räkenskaper skola avslutas senast den varje år samt skola, jämte styrelsens förvaltningsberättelse, vara för revisorerna tillgängliga senast den I förvaltningsberättelsen skola införas såväl vinst- och förlusträkning som balansräkning, den senare med uppgift om dels samtliga borgens- och övriga ansvarsförbindelser, som föreningen iklätt sig, dels ock samtliga av föreningen ställda panter.

Vid räkenskapernas avslutande skall tillses:

- 1) att betryggande avskrivningar blivit gjorda å föreningens egendom;
- 2) att föreskrivna fondavsättningar skett;
- 3) att osäkra fordringar upptagits endast till de belopp, varmed de beräknas inflyta;
- 4) att värdelösa fordringar avskrivits;
- 5) att föreningens tillgångar ej upptagits över sitt anskaffningsvärde och icke heller över sitt verkliga värde;
- 6) att insatskapital, reservfond och andra fonder upptagits var för sig bland skulderna i balansräkningen.

§ 19.

För granskning av föreningens räkenskaper och styrelsens förvaltning väljas årligen två revisorer och två suppleanter för dessa.

Revisorerna åligger bl. a.:

- att under årets lopp följa föreningens verksamhet;
- att tillse, att styrelsens beslut icke strida mot lag eller föreningens stadgar eller av föreningsstämman lämnade föreskrifter och att föreningens tillgångar ej upptagits till högre värde än som anges i § 18;

att efter avslutad revision avlämna till föreningen ställd revisionsberättelse, vari ansvarsfrihet för styrelsen skall till- eller avstyrkas och uttalande göras angående den i förvaltningsberättelsen intagna vinst- och förlusträkningen och balansräkningen samt styrelsens förslag om användningen av föreningens vinst.

Revisionsberättelsen skall vara avlämnad till styrelsen senast den

Över av revisorerna gjorda anmärkningar åligger det styrelsen att avgiva skriftlig förklaring.

§ 20.

Om räkenskaperna vid årets slut visa överskott, skall, intill dess reservfonden uppgår till 20 % av det tecknade insatsbeloppet, av överskottet dit avsättas minst 20 %, varefter föreningsstämman äger besluta, huruvida ytterligare medel skola föras till reservfonden.

§ 21.

För föreningens förbindelser svara allenast dess tillgångar, vari inräknas förfallna men ej guldna insatser.

§ 22.

Om tillgångar finnas, sedan föreningen trätt i likvidation och dess förbindelser lagligen avvecklats, skola, i den mån medlen därtill förslå, av medlemmarna guldna insatser återbetalas. Uppstår härefter överskott, skall detsamma fördelas mellan medlemmarna i förhållande till deras insatser.

§ 23.

Tvist mellan föreningen å ena, samt styrelsen, ledamot av denna eller medlem, å andra sidan, skall avgöras enligt lagen om skiljemän.

§ 24.

I övrigt ländes till efterrättelse vad som föreskrives i lagen om ekonomiska föreningar.

Normalkontrakt mellan {maskincentral centralförening och maskinstationsförening.

Mellan {NN maskincentral, förening u. p. a., och NN maskinstation, förening
u. p. a., har denna dag följande avtal träffats:

1. {Maskincentralen
Centralföreningen och maskinstationsföreningen skola i samverkan arbeta för en planmässig och ändamålsenlig utveckling av formerna för maskinhållningen inom sina verksamhetsområden.

2. {Maskincentralen
Centralföreningen förbinder sig att teckna borgen för maskinstationsföreningens lån från Jordbrukets maskinlånefond intill ett belopp av kronor och på de villkor i övrigt, som föreskrivas i KF..... ang. lån och bidrag till jordbrukets maskinhållning. Lånet skall av maskinstationsföreningen användas för anskaffning av följande maskiner:

3. Fråga om nyanskaffning av maskiner för maskinstationsföreningen skall underställas {maskincentralens
centralföreningens prövning.

4. Maskinstationsföreningen förbinder sig att endast i samråd med {maskincentralens
centralföreningens styrelse till- eller avsätta föreståndare för maskinstationsföreningens verksamhet. {Maskincentralen
Centralföreningen äger utse en revisor jämte suppleant i maskinstationsföreningen.

5. Meningsskiljaktigheter och tvister mellan {maskincentralen
centralföreningen och maskinstationsföreningen rörande tillämpningen av detta avtal skola, med uteslutande av domstolsförfarande, hänskjutas till avgörande av skiljemän enligt gällande lag.

6. Detta avtal gäller för en tid av tio år och förlänges därefter med fem år i sänder, såvida det icke av någondera parten uppsäges senast ett år före avtalstidens utgång.

I ett avtal av denna typ torde i förekommande fall även böra intagas bestämmelser rörande andra mellanhavanden mellan kontrahenterna av beskaffenhet att böra regleras i avtal, exempelvis överenskommelse om {maskincentralens
centralföreningens upplåtande av lokaler eller tillhandahållande av drivmedel och andra förnödenheter åt maskinstationsföreningen eller dennas utförande av vissa transporter åt {maskincentralen
centralföreningen.

PM med skattemässiga synpunkter på bildandet av maskinstations- och maskincentralsföreningar.

I syfte att främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom att anskaffa lämpliga maskiner och redskap och mot ersättning tillhandahålla dessa åt jordbrukarorganisationer och enskilda jordbrukare inom respektive organisationers verksamhetsområden liksom för att verka för en planmässig och ändamålsenlig utveckling av formerna för maskinhållning inom jordbruket har man för avsikt att bygga upp ekonomiska organisationer.

För att komma i åtnjutande av de bästa taxeringsmässiga förutsättningarna, så böra dessa organisationer, organiserade i den ekonomiska föreningens form, göras kooperativa, vilket innebär att föreningen skall vara öppen, d. v. s. antaga som medlem var och en som bedriver jordbruk inom föreningens verksamhetsområde, tillhör dess angivna verksamhetskrets, förbinder sig att följa föreningens stadgar och beslut och som därjämte skäligen kan antagas komma att som medlem bidra till förverkligandet av föreningens i stadgarna angivna syfte. En förening är kooperativ beträffande öppenheten, även om styrelsen eller annat föreningsorgan äger rätt att pröva inträdesansökningar och avvisa sådana sökande, som icke besitta nyssnämnda kvalifikationer för ett medlemskap. Säljer föreningen även till utomstående, kan den som regel icke utan att förlora sin öppna karaktär avvisa någon som medlem, som kan ådagalägga, att han plägar köpa förnödenheter eller tjänster inom föreningen. Anses en person olämplig som medlem, så måste man, för att föreningen skall anses fortfarande vara öppen, i ekonomiskt hänseende jämställa honom med medlem, d. v. s. giva honom samma ekonomiska förmåner som medlemmar. Lämnar föreningen efterlikvid eller återbäring till enbart medlemmar, som är regel i berörda kategori föreningar, måste sålunda samma förmån beredas avvisad sökande av medlemskap.

För att en förening skall anses vara kooperativ, fordras därjämte att i den samma tillämpas lika rösträtt, d. v. s. en man en röst. Detta gäller dock bara moderorganisationen, alltså den primära organisationen. Kooperativa föreningars centralorganisationer hava kooperativ karaktär, blott rösträtten i samtliga moderorganisationer utövas efter deras medlemsantal.

Genom att föreningarna erhålla kooperativ karaktär vinnas avsevärda skatteförmåner, i det att föreningarna kunna genom enkel beskattning, åvilande producenter, lösa kapitalanskaffningsfrågorna och även reglera vinsterna på ett enkelt sätt i samband med boksluten liksom också kompensera medlemmarna framför icke-medlemmar såsom kunder för medlemmarnas insatser i organisationen för initiativ och risker. En kooperativ förening äger nämligen njuta avdrag vid inkomsttaxering för utdelning, således vinstdisposition, om denna utdelning utgår av vinsten å den kooperativa verksamheten som pristillägg (efterlikvid) eller rabatt (återbäring) och det till och med om utdelningen endast utgår till medlemmar. Avdragsrätten föreligger när än beslutet om utdelning fattats. En icke-kooperativ förening erhåller avdrag av samma slag endast för såvitt utfästelse om förmånen lämnats i förväg som ett ökat pris på varan eller reducerat försäljningspris på förnödenheten eller tjänsten. I intetdera fallet erhålles avdrag för utdelning i förhållande till insatserna, vilken utdelning medvetet skall underkastas dubbelbeskattning, således först hos föreningen sedan hos medlemmen. Det blir under sådana förhållanden i en kooperativ förening också onödigt att förränta insatskapitalet, varigenom den dubbelbeskattning kan undvikas, som sådan förräntning medför. Förräntningen kan i dessa fall i regel utan större orättvisa inläggas i efterlikviden eller återbäringen.

För anskaffning av nödvändigt kapital i den lokala organisationen, maskinföreningen, kräves insatser från medlemmarnas sida, lån och kapitalbildning inom föreningen. Vid avvägningen mellan dessa olika sätt att anskaffa kapital får man taga hänsyn till svårigheten för producenterna-medlemmarna att vid inträdet prestera det kapital, som vore vid detta tillfälle önskvärt. Man torde därför få tänka sig, att det ideala insatskapitalet betalas vid inträdet endast till en mindre del, förslagsvis 33 %, och att återstående betalas genom överlämnande av en till föreningen eller order ställd revers, löpande med 3 månaders ömsesidig uppsägningstid. Denna revers bör sedan kunna avbetalas genom innehållande av medlem tillkommande återbäring på hyresavgiften vid utnyttjandet av föreningens maskiner och tjänster. Dessa reverser kunna omedelbart möjliggöra för föreningen att erhålla relativt billiga lån med reverserna som säkerhet. Det bör anmärkas, att dessa reversers lånevärde torde betydligt understiga deras nominella värde. Genom att återbäringen användes för amortering av dessa reverser, vinner man en kapitalbildning med enbart enkelbeskattning och med de lägre procentsatser, som i regel gälla för producenterna-medlemmarna jämfört med föreningen själv. Insatskapitalet bör sättas till sådan höjd, att även de återbärningar, som enligt nedan måste utgå de nionde och tionde verksamhetsåren rymmas däri. Denna konstruktion med relativt högt insatskapital med delvis reverslikvid medför möjlighet för föreningen att vid en fortgående penningvärdeförsämring innehålla ytterligare medel, som givits som återbäring och som behövs för det ökade kapitalbehovet. Vid deflation kan en minskning av återbäringen och kontant utbetalning av densamma reglera kapitalöverskott.

Det är ju angeläget att föreningen så fort ske kan skaffa sig eget kapital genom skapandet av fonder av olika slag, i första hand reservfond, sedan också dispositionsfonder m. m. Denna kapitalbildning är dock ganska dyrbar, då den i regel kommer att kräva icke långt från den dubbla avsättningen för att en viss kapitalbildning skall ernås på denna väg, då skatterna på avsättningarna i framtiden torde kräva nästan lika stort belopp, som det därefter återstående, avsatta beloppet. En avsättning till reservfonden på t. ex. 10 000 kronor kostar med nuvarande bestämmelser och enligt lag, som träder i kraft 1 januari 1948, och med utgångspunkt från en sammanlagd skattebörda i stats- och kommunalskatter för föreningen av 43 % (32% statsskatt och 11 % kommunalskatt inklusive landstingsmedel) föreningen i realiteten nära 17 000 kronor, då skatterna gå till nära 7 000 kronor.

Det är givetvis angeläget, att föreningarna skapa eget kapital så fort som möjligt och till så stora belopp som möjligt men bör alltid en viss avvägning ske och helst alla utvägar till kapitalbildning användas samtidigt.

Det är avsett, att föreningarna med ovanstående syfte (maskinföreningarna) skola kunna erhålla statslån till 80 % av beloppet för anläggnings- och anskaffningskostnaderna för nödvändiga tillgångar för stadigvarande bruk, byggnader och maskiner, vilka statslån, om föreningen fullgjort för dessas erhållande fastställda krav, endast skola återbetalas till 75 %, medan resten 25 % erhålles i bidrag, i varje fall vid första nyuppsättningen och upptagandet av statslån. Vid därefter gjorda återanskaffningar skulle icke erhållas bidrag. Bidrag avses dock kunna erhållas vid visad bestående utvidgning av anläggningstillgångarna. Detta bidrag är sålunda en engångssubvention, avsett att bidraga till startkostnaderna.

I förutsättningarna ingår, att det kräves ett visst rörelsekapital och torde detta i första hand böra täckas med insatskapital.

Vid föreningens start och tiden omedelbart därefter kommer föreningen sålunda att redovisa som tillgångar eventuella fastigheter, maskiner och andra redskap på tillgångssidan, där också redovisas kassa, fordringar m. fl. tillgångar och fordran på medlemmarna för oguldna insatser, reverserna. På skuldsidan

finnes hela det tecknade insatskapitalet, statslånet i sin helhet och övriga lån. Ur taxeringssynpunkt böra föreningarna sedan begära fri avskrivning beträffande maskiner och inventarier och avskrivning enligt plan på anskaffningsvärdet med högsta möjliga avskrivningsprocent beträffande fastigheter. Hyresavgifterna skola ju, som framgår av stadgarna, sättas till sådan höjd, att de tillåta amortering på statslån och andra lån, vilket innebär att däremot svarande tillgångar skola räkningsmässigt och taxeringsmässigt avskrivas. I förstane har ju föreningen därvid tillgång till ett stort avskrivningsunderlag beträffande maskiner och inventarier, varå fri avskrivning erhålles, d. v. s. den högsta avskrivning som föreningen vid varje tillfälle bedömer sig kunna verkställa utan att redovisa taxeringsmässig förlust. Det härigenom frigjorda kapitalet användes för amortering av lån, skapande av likvida tillgångar. När statslånen äro amorterade med de första 60 % av anläggningstillgångarnas värde, har föreningen att begära statsbidrag för de återstående 20 %, d. v. s. avkortning av resten av lånet. I denna situation får föreningen utnyttja största möjliga avskrivningen på maskiner och inventarier, så långt restvärdet räcker. Det förutsattes att föreningen jämsides med denna fria avskrivning på maskiner och redskap erhållit relativt höga avskrivningar på byggnader. Föreningen torde ofta icke erhålla så snabb avskrivning ur taxeringssynpunkt på dessa senare tillgångar, att dessa äro slutavskrivna vid slutet av amorteringsperioden för statslånet, utan kommer vid denna tidpunkt att finnas ett restbelopp kvar å byggnader. Det är då angeläget, att föreningen kan innehålla de vinster, som då framkomma, i form av amorteringar på medlemsreverserna genom innehållande utav återbäringarna, som ovan antytts.

Det torde dock vara lämpligast och rättvisast, att föreningen redan från början lämnar återbäring å hyresavgifter till ett belopp, som svarar mot skillnaden mellan verkställd amortering å lån, upptaget för byggnaderna, och de taxerings- och bokföringsmässiga — som böra överensstämma — avskrivningarna. Härvid fogas en plan över de bokföringsmässiga transaktionerna enligt dessa riktlinjer (se s. 147). Däri antages, att det kräves ett rörelsekapital på 14 000 kronor vid varje tillfälle, att medlemmarna vid inträdet kontant erlagt 33 % av insatsbeloppet och resten med revers. I återbäring lämnas 1 096 kronor per år de första sju åren, 9 000 kronor de åttonde, nionde och tionde åren eller skillnaden mellan amorteringen å fastighetslånet 2 000 kronor per år och taxerings- och bokföringsmässiga avskrivningar, beräknad efter 3 % på anskaffningsvärdet 20 000 kronor eller 600 kronor per år och därjämte den bokförings- och taxeringsmässiga vinst eller reducerade förlust, som uppstår vid avkortningen av statslånet. Denna lösning medför för producenterna en jämnare skattebelastning för kapitalbildningen i föreningen. Föreningen har under hela 10-årsperioden och till och med tiden därefter icke redovisat någon skattepliktig inkomst. I planen har intagits ett nyinköp av maskiner och redskap det elfte året och framgår det, att även om föreningen därför behöver anlita statslån, så kan föreningen amortera nya lånet betydligt snabbare än det tidigare. Under hela perioden har hyresavgiften kunnat hållas konstant beträffande kostnaderna för anläggningsskapitalet 13 336 kronor per år. De enda ojämnheter, som inträffat, ligga däri att 8:de, 9:de och 10:de årets producenter fått ikläda sig större skattekonsekvenser för under dessa år utfallna återbäringarna, som ju icke utbetalats kontant. Möjligtvis kan man här tänka sig en kontant utbetalning av återbäring så långt, att genomsnittliga skattekostnader hos producenterna därmed skulle kunna bestridas, exempelvis 20 % av gottskrivet belopp.

När maskinparken är utsliten eller av andra skäl behöver utbytas, kommer förfaringsättet att bliva i stort sett detsamma som ovan angivits. Det torde dock vara så, att maskinparken kommer att utbytas successivt och icke på en gång. Det torde dock vara angeläget för föreningen att vid detta utbyte av maskiner och andra redskap ha tillgång till eget kapital.

	År 1 1 jan.	År 1 31 dec.	År 2 31 dec.	År 3 31 dec.	År 4 31 dec.
Fastighet:					
byggnad	20 000	19 400	18 800	18 200	17 600
byggnadstomt ..	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000
Maskiner o. redskap	116 400	104 760	93 120	81 480	69 840
Kassa, insatser i främmande företag, fordringar ..	14 000	14 000	14 000	14 000	14 000
Fordran å medlemmar för oguldna insatser (reverser)	42 080	40 984	39 888	38 792	37 696
Tecknat insatskapital	63 120	63 120	63 120	63 120	63 120
Statslån	112 320	101 088	89 856	78 624	67 392
Övriga lån (med reverserna som säkerhet)	21 040	18 936	16 832	14 728	12 624
Summa	196 480 196 480	183 144 183 144	169 808 169 808	156 472 156 472	143 136 143 136
Återbäring varje år	= 1 096	= 1 096	= 1 096	= 1 096	= 1 096

	År 5 31 dec.	År 6 31 dec.	År 7 31 dec.	År 8 31 dec.	År 9 31 dec.
Fastighet:					
byggnad	17 000	16 400	15 800	10 544	10 088
byggnadstomt ..	4 000	4 000	4 000	4 000	4 000
Maskiner o. redskap	58 200	46 560	34 920	7 760	3 880
Kassa, insatser i främmande företag, fordringar ..	14 000	14 000	14 000	{ ¹ 5 616 14 000	¹ 16 848 14 000
Fordran å medlemmar för oguldna insatser (reverser)	36 600	35 504	34 408	25 408	16 408
Tecknat insatskapital	63 120	63 120	63 120	63 120	63 120
Statslån	56 160	44 928	33 696	—	—
Övriga lån (med reverserna som säkerhet)	10 520	8 416	6 312	4 208	2 104
Summa	129 800 129 800	116 464 116 464	103 128 103 128	67 328 67 328	65 224 65 224
Återbäring varje år	= 1 096	= 1 096	= 1 096	{ = 9 000 (1 096 + 7 904)}	= 9 000

	År 10 31 dec.	År 11 31 dec.	År 12 31 dec.	År 13 31 dec.
Fastighet:				
byggnad	9 632	9 176	8 720	8 264
byggnadstomt ..	4 000	4 000	4 000	4 000
Maskiner o. redskap	—	² 104 616	92 832	81 048
Kassa, insatser i främmande företag, fordringar ..	{ 28 080 14 000	³ 8 824 14 000	³ 12 848 14 000	³ 16 872 14 000
Fordran å medlemmar för oguldna insatser (reverser)	7 408	6 312	5 216	4 120
Tecknat insatskapital	63 120	63 120	63 120	63 120
Statslån	—	83 808	74 496	65 184
Övriga lån (med reverserna som säkerhet)	—	—	—	—
Summa	63 120 63 120	146 928 146 928	137 616 137 616	128 304 128 304
Återbäring	= 9 000	= 1 096 per år i fortsättningen tills reverserna slutamorterats.		

¹ Disponibelt för amortering på övriga lån, eller för kontant utbetalning av återbäring för att täcka medlemmarnas skattekostnader t. ex. 1 800 kronor per år och åren 8, 9 och 10. — ² Nyinköp 116 400 kronor. — ³ Varav beloppet utöver 14 000 är disponibelt för snabbare amortering på statslånet än med 10 % per år.

Maskincentralernas kapitalanskaffnings- och beskattningsfrågor torde kunna lösas i stort sett i enlighet med de linjer, som nyss angivits för maskinstationer. Dock torde maskincentralerna anses vara öppna, även om de blott mottaga som medlemmar föreningar och enskilda jordbrukare eller jordbrukareorganisationer inom ett visst län.

I det fall att centralorganisationen utgör en avdelning inom annan jordbrukareorganisation, uppstå ju inga problem i detta sammanhang mer än önskvärdheten att även denna nya verksamhet får på ett rättvist sätt deltaga i denna organisations kapitalanskaffning och kostnader därför.

Stockholm den 20 oktober 1947.

Bertil Ager.

Förslag till ändrad kungörelse angående lån och bidrag till jordbrukets maskinhållning.

Nu gällande bestämmelser angående utlåningen från jordbrukets maskinlånefond samt om den därmed förknippade bidragsverksamheten återfinnas i kungörelsen den 17 juni 1938 (nr 401) angående lån från jordbrukets maskinlånefond med däri den 2 juni 1944 (nr 404) och den 22 juni 1945 (nr 397) vidtagna ändringar.

I dessa författningar regleras formerna och villkoren för dels lantbruksstyrelsens beviljande av lån ur fonden till hushållningssällskap såväl för sällskapets egen maskinanskaffning som för sällskapets utlåning, dels utlåningen från hushållningssällskapen till enskilda och sammanslutningar för anskaffande av jordbruks- och tvättmaskiner för gemensamt bruk och dels lantbruksstyrelsens beviljande av bidrag till återbetalning av sålunda utlämnade lån, ävensom lån som för samma ändamål upptagits i enskilda kreditinrättningar.

Den utvidgning av låne- och bidragsmöjligheterna vid anskaffande av jordbruksmaskiner, som kommittén föreslår, medför behov av väsentligt ändrade och delvis nya bestämmelser om låne- och bidragsbelopp, med lån och bidrag förknippade villkor, låntagarnas kvalifikationer m. m. Detta hade närmast bort föranleda, att kommittén framlagt förslag om sådana ändringar i och tillägg till den gällande kungörelsen, som svarat mot kommitténs förslag. Emellertid skulle en sålunda ändrad kungörelse enligt kommitténs mening icke komma att uppfylla de krav på klarhet och lättbegriplighet, som måste ställas på densamma. Det bör nämligen observeras, att kungörelsen redan för närvarande måste sökas i tre olika häften av Svensk Författningssamling. Vidare ha de bestämmelser kungörelsen innehåller angående lån och bidrag för anskaffande av jordbruksmaskiner jämväl avseende på tvättmaskiner. Då kommittén ansett, att frågan om det statliga stödet för anskaffande av tvättmaskiner faller utanför kommitténs uppdrag — den ifrågavarande stödformen har för övrigt icke heller behandlats i 1941 års befolkningsutrednings betänkande »Kollektiv tvätt» (SOU 1947:1) — måste de delar av kungörelsen, som ha avseende på lån och bidrag för anskaffande av tvättmaskiner, lämnas oförändrade. På grund härav måste kungörelsens nuvarande lydelse i huvudsak bevaras, och en överarbetning av kungörelsen till överensstämmelse med kommitténs intentioner skulle ha krävt tillägg till flertalet paragrafer i kungörelsens särskilda avsnitt, vari de skiljaktiga regler skulle ha inflytt, som kommittén föreslår i fråga om jordbruksmaskiner, exempelvis beträffande låntagare, lånebelopp, återbetalningstid, bidragsbelopp m. m.

För att undvika den oklarhet, vidlyftighet och de övriga olägenheter, som skulle ha följt med en dylik metod, har kommittén i stället valt att framlägga förslag till särskild kungörelse om lån och bidrag till jordbrukets maskinhållning, innehållande de bestämmelser om statligt stöd — från jordbrukets maskinlånefond i fråga om lån och med hjälp av till lantbruksstyrelsen anvisade medel i form av bidrag — för anskaffande av maskiner för jordbrukets maskinhållning, som kommittén föreslår.

I samband med att nämnda kungörelse träder i kraft föreslås gällande kungörelse angående lån från jordbrukets maskinlånefond m. m. upphöra att gälla i de delar, som avse lån och bidrag för anskaffande av jordbruksmaskiner, vilket i övergångsbestämmelserna för vinnande av ökad tydlighet uttryckts så, att kungörelsen upphör att gälla utom i vad avser däri meddelade bestämmelser angående fondens förvaltning samt angående lån och bidrag för anskaffande av tvättmaskiner.

Förslag

till

Kungl. Maj:ts kungörelse angående lån och bidrag till jordbrukets maskinhållning.

Härigenom förordnas som följer.

Om utlåningen från lantbruksstyrelsen.

1 §.

Från jordbrukets maskinlänefond må i den ordning och under de villkor nedan sägs statslån av lantbruksstyrelsen tilldelas

a) sammanslutning, som förklarar sig vilja dels verka för en planmässig och ändamålsenlig utveckling av jordbrukets maskinhållning inom visst län eller viss länsdel och dels anskaffa och inom sitt verksamhetsområde tillhandahålla maskiner, som avses för nyodling, stenröjning, dikning eller andra till den inre rationaliseringen inom jordbruket hörande arbeten och som, efter av lantbruksstyrelsen företagen prövning av sammanslutningens uppbyggnad, ändamål och förhållanden i övrigt, befunnits skickad att såväl vid prövningstillfället som framdeles lösa dessa uppgifter på ett för jordbruksnäringen inom området gagneligt sätt, för anskaffande av maskiner med tillbehör och transportmedel av ovan angivet slag, som sammanslutningen avser att inom sitt område tillhandahålla;

b) hushållningssällskap för anskaffande av en eller flera jordbruksmaskiner, med vilka sällskapet avser att åt jordbrukare inom sällskapets verksamhetsområde utföra maskinarbete samt för bestridande av kostnaderna för inköp, uppförande eller ombyggnad av för denna maskinhållning erforderliga byggnader;

c) hushållningssällskap för utlämnande av lån, varom i 10 § förmäles.

2 §.

Ansökan om statslån göres skriftligen hos lantbruksstyrelsen med angivande av det sökta lånets belopp.

Vid ansökan om statslån, som avses i 1 § a) skall fogas den övriga utredning, varom i 11 § förmäles. Över dylik ansökan skall lantbruksstyrelsen höra det hushållningssällskap och den lantbruksnämnd, inom vilkas områden sökandens verksamhet är avsedd att huvudsakligen bedrivas.

3 §.

Statslån, som avses i 1 § a) och b), må beviljas allenast under de förutsättningar, varom i 12 § förmäles.

För statslån, som avses i 1 § a), skall ställas säkerhet, som av lantbruksstyrelsen prövas vara betryggande. Sammanslutning, som erhållit statslån som nu nämnts, skall bereda tillfälle för en representant för vardera det

hushållningssällskap och den lantbruksnämnd, inom vilkas områden verksamheten är avsedd att huvudsakligen bedrivas, att närvara vid samman slutningens beslutande organs sammanträden med rätt att deltaga i överläggningarna men icke i besluten.

4 §.

Statslån som avses i 1 § a), och b) må beviljas till följande högsta belopp: lån, som avses i 1 § a), intill hela köpeskillingen för där omförmälda maskiner, tillbehör och transportmedel,

lån, som avses i 1 § b), intill 80 procent av köpeskillingen för maskiner eller av kostnaden för byggnader, som där omförmälas, dock att lån intill hela köpeskillingen må beviljas för maskiner, som avses för nyodling, stenröjning, dikning eller andra till den inre rationaliseringen inom jordbruket hörande arbeten.

5 §.

Om beviljat statslån skall lantbruksstyrelsen meddela uppgift till statskontoret.

Beviljat statslån skall före utgången av det år lånet beviljats av låntagaren lyftas i statskontoret mot skuldförbindelse enligt formulär, som statskontoret fastställer.

Därest lånebelopp vid årets slut kvarstår outtaget, är rätten att lyfta detsamma förverkad.

6 §.

Återbetalning av statslån sker med en tiondel av lånebeloppet vid utgången av vart och ett av de tio efter lånets lyftande närmast följande kalenderåren. Utan hinder härav må dock utestående del av statslån i sin helhet eller till den del, som överstiger det bidrag, som enligt 17—19 §§ kan beviljas, återbetalas när som helst under lånetiden.

Beträffande ränta å statslån gäller vad som stadgas i kungörelsen den 31 december 1943 (nr 936) angående ränta å lån från statens utlåningsfonder och kungörelsen samma dag (nr 937) angående ändring av bestämmelserna om lån från statens utlåningsfonder, i vad de avse räntans fastställande.

Ränta skall för varje kalenderår inbetalas före årets utgång.

Med fullgörande av kapital- eller räntebetalning å statslån, som enligt 1 § c) tilldelats hushållningssällskap, må sällskapet åtnjuta anstånd varje gång under tre månader från förfallodagen.

Därest förfallet kapitalbelopp icke inbetalas inom föreskriven tid, skall å det förfallna beloppet erläggas dröjsmålsränta enligt de grunder, som kunna varda bestämda i särskild ordning.

7 §.

Statskontoret har att, därest stadgad kapital- eller räntebetalning å statslån icke fullgöras i rätt tid, göra anmälan därom hos Kungl. Maj:t, som

då vill bestämma, huruvida oguldet lånebelopp jämte ränta skall återbetalas före den fastställda amorteringstidens slut.

8 §.

Vid beviljande av statslån, som avses i 1 § a), skall lantbruksstyrelsen förbehålla sig rätt att uppsäga lånet helt eller delvis till omedelbar betalning,

om låntagaren genom oriktig uppgift föranlett lånets beviljande,
om låntagaren i väsentlig mån brister i fullgörandet av de åtaganden han vid lånets erhållande gjort med avseende på maskinhållningens utveckling inom verksamhetsområdet,

om låntagaren visar försumlighet att erlægga föreskriven ränta eller amortering eller annorledes bryter mot vad honom enligt avgiven skuldförbindelse åligger,

om låntagaren vid tillhandahållandet av jordbruksmaskiner tillämpar avgifter, som lantbruksstyrelsen finner oskäliga,

om inköpt maskin till förfång för den verksamhet, för vilken den är avsedd, avyttras, utmätes eller blir obrukbar,

om eljest sådana förhållanden inträffa, att låntagaren med hänsyn till det med lånet avsedda syftet uppenbarligen icke längre bör få tillgodonjuta detsamma, eller

om lantbruksstyrelsen finner säkerheten för lånet hava undergått avsevärd försämring.

Har lånebelopp av hushållningssällskap disponerats på annat sätt än gällande bestämmelser tillåta, må lantbruksstyrelsen bestämma om omedelbar återbetalning därav.

9 §.

Hushållningssällskap eller annan, som innehar statslån, skall årligen före den 15 januari till lantbruksstyrelsen avgiva redogörelse för den med statslånet avsedda verksamheten under nästföregående kalenderår.

Lånebelopp, som kvarstår odisponerat hos låntagaren vid utgången av det år, under vilket lånet lyftats, skall till statskontoret inbetalas före utgången av januari månad nästföljande år, där ej lantbruksstyrelsen på ansökan medgiver, att beloppet må för avsett ändamål innehavas ytterligare ett år.

Om utlåningen från hushållningssällskapen.

10 §.

Hushållningssällskap må med anlitande av medel, som enligt 1 § c) ställts till sällskapets förfogande, till enskild person eller sammanslutning utlämna lån

för anskaffande av en eller flera jordbruksmaskiner, som avses skola användas av flera jordbrukare samt

för inköp, uppförande, reparation eller ombyggnad av byggnad, som prövas erforderlig för av sökanden yrkesmässigt bedriven maskinhållning åt flera jordbrukare.

11 §.

Ansökan om lån göres skriftligen hos det hushållningssällskap, inom vars område verksamheten är avsedd att bedrivas. I ansökan skall uppgivas det sökta lånets belopp samt, då fråga är om lån för anskaffande av maskin, dennas fabrikat, storlek och pris, och då fråga är om lån för inköp, uppförande eller ombyggnad av byggnad, dennas storlek, beskaffenhet, belägenhet samt inköpspris eller kostnaden för dess uppförande eller ombyggnad.

Vid ansökan skall fogas plan för maskinhållningens ordnande jämte driftskalkyl samt, då lån sökes av ekonomisk förening eller bolag, dels förteckning över föreningsmedlemmarna eller bolagsmännen eller, beträffande aktiebolag, de i aktieboken införda aktieägarna, dels föreningsstadgar, bolagsavtal eller bolagsordning, dels uppgift om föreningens eller bolagets ekonomiska ställning, vilken uppgift skall vara styrkt genom avskrift av in- och utgående balansräkning för senast förflutna räkenskapsåret samt av vinst- och förlusträkning för samma tid, där sådan föres, eller, i fråga om förening eller bolag, vars första räkenskapsår vid tiden för ansökningen ännu ej avslutats, genom räkenskapsammandrag för den tid föreningen eller bolaget varit i verksamhet, och dels, i förekommande fall, registreringsbevis.

12 §.

Lån för anskaffande av maskin må beviljas allenast under förutsättning att behov föreligger av den maskinhållning, vartill i ansökan åsyftad maskin är avsedd att användas,

att maskin, till vars förvärvande lånet är avsett att användas, prövas lämplig för åsyftat ändamål,

att köpeskillingen för maskinen prövas skälig, samt

att i övrigt sådana omständigheter föreligga, att maskinhållningen kan antagas bli till gagn för de personer, vilka avses skola utnyttja densamma.

Lån för inköp, uppförande eller ombyggnad av byggnad må beviljas allenast under förutsättning

att med hänsyn till jordbrukets maskinhållning inom orten behov föreligger av byggnad, som avses med ansökan,

att byggnad, till vars inköp, uppförande eller ombyggnad lånet är avsett att användas, prövas lämplig för åsyftat ändamål,

att kostnaderna för inköp, uppförande eller ombyggnad av byggnaden prövas skäliga,

att i övrigt sådana omständigheter föreligga, att inköpet, uppförandet eller ombyggnaden av byggnaden kan antagas bli till gagn för jordbrukets maskinhållning inom orten.

13 §.

Lån må icke lyda på lägre belopp än 500 kronor.

Lån må icke beviljas till högre belopp än 80 procent av köpeskillingen

för maskin eller av kostnaden för inköp, uppförande eller ombyggnad av byggnad, som avses med ansökan.

Hushållningssällskap må dock med lantbruksstyrelsens medgivande bevilja lån till belopp motsvarande hela köpeskillingen för maskin jämte tillbehör och transportmedel, som avses för nyodling, stenröjning, dikning eller andra till den inre rationaliseringen inom jordbruket hörande arbeten.

14 §.

För lån skall ställas säkerhet, som av hushållningssällskapet provas vara betryggande.

Hushållningssällskap må icke betinga sig andra villkor ifråga om ränta och återbetalning än som gälla för sällskapets statslån till motsvarande belopp. Dock är hushållningssällskap icke förpliktat medgiva anstånd med fullgörandet av förfallen ränte- och kapitalinbetalning.

15 §.

Vid låns beviljande skall hushållningssällskapet bestämma den tid, inom vilken den ifrågavarande anskaffningen eller byggenskapen skall vara slutförd, ävensom, då det befinnes lämpligt, meddela sådana föreskrifter rörande lånets användande och sättet för dess utbetalande att trygghet vinnes för att lånet blir använt för därmed avsett ändamål.

Låntagare skall årligen före 15 december till hushållningssällskapet avgiva redogörelse för den med lånet avsedda verksamheten under året.

16 §.

Hushållningssällskapet skall förbehålla sig rätt att uppsäga lån helt eller delvis till omedelbar betalning,

om låntagaren genom oriktig uppgift föranlett lånets beviljande,

om låntagaren visar försumlighet att erlägga föreskriven ränta eller amortering eller annorledes bryter mot vad honom enligt avgiven skuldförbindelse åligger,

om maskinhållare betingar sig avgifter, som hushållningssällskapet finner oskäligen,

om inköpt maskin till förfång för de jordbrukare, som anlita maskinhållaren, avyttras, utmätes eller blir obrukbar,

om eljest sådana förhållanden inträffat, att låntagaren med hänsyn till det med lånet avsedda syftet uppenbarligen icke längre bör få tillgodonjuta lånet, eller

om hushållningssällskapet finner säkerheten för lånet hava undergått avsevärd försämring.

Om bidrag.

17 §.

Lantbruksstyrelsen må på framställning av sammanslutning, varom i 1 § a) förmäles, bevilja bidrag till sammanslutningen för återbetalning av

densamma tilldelat statslån, Bidrag må även beviljas dylik sammanslutning som, utan att erhålla statslån, i samband med anskaffandet av maskin jämte tillbehör och transportmedel, avsedd för nyodling, stenröjning, dikning eller andra till den inre rationaliseringen inom jordbruket hörande arbeten, hos lantbruksstyrelsen ansökt om bidrag samt därvid efter förebringande av utredning, som i 2 § sägs, befunnits jämlikt 3 § första stycket kunna komma i åtnjutande av statslån.

Bidrag, som här avses, må bestämmas till högst 50 och lägst 25 procent av lånets ursprungliga kapitalbelopp eller, i fall där lån icke åtnjutits, av det belopp, för vilket lån kunnat erhållas. Sammanlagda beloppet av sådana bidrag, som utgå efter högre procentsats än 25, må för varje bidragstagare dock icke överstiga 150 000 kronor.

Såsom förutsättning för bidrag, som här avses, skall gälla

att den maskinanskaffning, som ägt rum med anlitan­de av statslån som här avses eller för vilken bidrag eljest sökes, inneburit nyuppsättning eller utvidgning av sökandens maskinbestånd,

att sökanden under den tid, som åtgått för amortering enligt 6 § av den del av lånet, som icke täckes av bidraget, eller, i fall där lån icke åtnjutits, under den tid, som skulle ha åtgått för amortering enligt 6 § av den bidraget överstigande delen av det belopp, för vilket lån kunnat erhållas, på ett för jordbruket inom sökandens verksamhetsområde gagneligt sätt dels verkat för utvecklingen av jordbrukets maskinhållning och dels tillhandahållit de av honom anskaffade, för arbeten hörande till den inre rationaliseringen inom jordbruket avsedda maskinerna,

samt, i fall där lån åtnjutits, att övrig del av låneskulden jämte upplupen ränta blivit återbetald enligt gällande föreskrifter, och i fall där lån icke åtnjutits, att vad i 9 § första stycket för låntagare föreskrives av sökanden fullgjorts.

Beviljat bidrag utbetalas till sökanden.

18 §.

Lantbruksstyrelsen må på framställning av hushållningssällskap bevilja bidrag till sällskapet för återbetalning av statslån, som jämlikt 1 § b) tilldelats sällskapet för anskaffande av jordbruksmaskin. Bidrag må även beviljas hushållningssällskap, som, utan att erhålla statslån, i samband med anskaffandet av jordbruksmaskin, hos lantbruksstyrelsen ansökt om bidrag samt därvid befunnits jämlikt 3 § kunna komma i åtnjutande av statslån.

Bidrag, som här avses, utgår med belopp motsvarande 25 procent av lånets ursprungliga kapitalbelopp och i fall, där lån icke åtnjutits, med enahanda andel av det belopp, för vilket lån kunnat erhållas.

Såsom förutsättning för bidrag, som här avses, skall gälla

att maskinhållningen utövats på ändamålsenligt sätt under åtta år,

att den maskinanskaffning, som ägt rum med anlitan­de av statslån, som här avses, eller för vilken bidrag eljest sökes, inneburit nyuppsättning eller utvidgning av sökandens maskinbestånd

samt, i fall där lån åtnjutits, att övrig del av låneskulden jämte upplupen ränta blivit återbetald enligt gällande föreskrifter och, i fall där lån icke åtnjutits, att vad i 9 § första stycket för låntagare föreskrives av sökanden fullgjorts.

Beviljat bidrag utbetalas till sökanden.

19 §.

Lantbruksstyrelsen må på framställning av hushållningssällskap bevilja bidrag till låntagare hos sällskapet för återbetalning av lån, som sällskapet jämlikt 10 § eller med anlitan- de av medel, som sällskapet eljest disponerat, utlämnat för anskaffande av jordbruksmaskin. Bidrag må även beviljas maskinhållare, som utan att erhålla lån från hushållningssällskapet i samband med anskaffandet av jordbruksmaskin, hos sällskapet ansökt om bidrag samt därvid, efter förebringande av utredning enligt 11 §, befunnits jämlikt 12 § kunna komma i åtnjutande av lån.

Bidrag, som här avses, utgår med belopp motsvarande 25 procent av lånets ursprungliga kapitalbelopp och i fall, där lån icke åtnjutits, med enahanda andel av det belopp, för vilket lån kunnat erhållas.

Såsom förutsättning för bidrag, som här avses, skall gälla

att maskinhållningen utövats på ändamålsenligt sätt under åtta år,

att den maskinanskaffning, som ägt rum med anlitan- de av lånet eller för vilken bidrag eljest sökes, inneburit nyuppsättning eller utvidgning av maskinhållarens maskinbestånd,

att av den åkerareal, som innehaves av de jordbrukare, vilka använt maskinerna, minst 65 procent tillhöra bruksningsdelar med högst 20 hektar åker, dock att bidrag må beviljas utan hinder därav, att denna förutsättning ej uppfyllts, därest minst 10 bruksningsdelar deltagit i maskinanvändningen,

samt, i fall där lån åtnjutits, att övrig del av låneskulden jämte upplupen ränta blivit återbetald enligt gällande föreskrifter och, i fall där lån icke åtnjutits, att vad i 15 § andra stycket för låntagare föreskrives av maskinhållaren fullgjorts.

Beviljat bidrag utbetalas till hushållningssällskapet, som har att tillgodoskriva låntagaren bidraget. Bidrag, som beviljas maskinhållare, som icke åtnjutit lån, utbetalas av sällskapet till denne.

Reglementariska föreskrifter.

20 §.

De ytterligare föreskrifter, som finnas erforderliga rörande bedrivandet av ifrågavarande utlåningsverksamhet samt villkoren för utlåningen och vad därmed har samband, meddelas, där ej Kungl. Maj:t därom förordnar, av lantbruksstyrelsen.

Denna kungörelse träder i kraft den 1948, från och med vilken dag kungörelsen den 17 juni 1938 (nr 401) angående lån från jordbrukets maskinlånefond med däri den 2 juni 1944 (nr 404) och den 22 juni 1945 (nr 397) vidtagna ändringar upphör att gälla utom i vad avser däri meddelade bestämmelser angående fondens förvaltning samt angående lån och bidrag för anskaffande av tvättmaskiner.

Die erste Gruppe (A) ist diejenige, die am stärksten
von den Änderungen betroffen ist. Sie besteht aus
denjenigen, die am stärksten von den Änderungen
betroffen sind. Sie besteht aus denjenigen, die
am stärksten von den Änderungen betroffen sind.

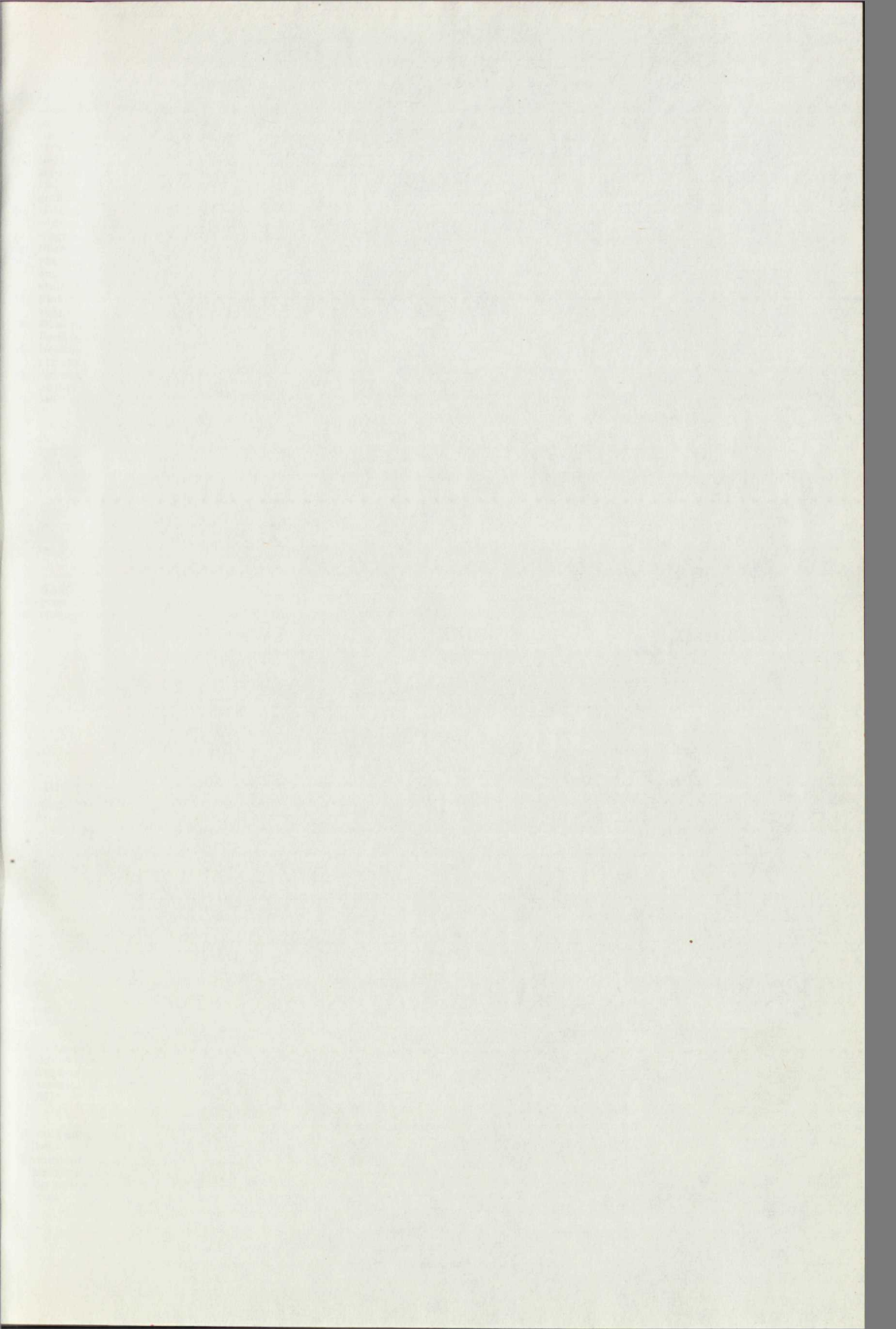
Die zweite Gruppe (B) ist diejenige, die am
wenigsten von den Änderungen betroffen ist. Sie
besteht aus denjenigen, die am wenigsten von
den Änderungen betroffen sind. Sie besteht aus
denjenigen, die am wenigsten von den Änderungen
betroffen sind.

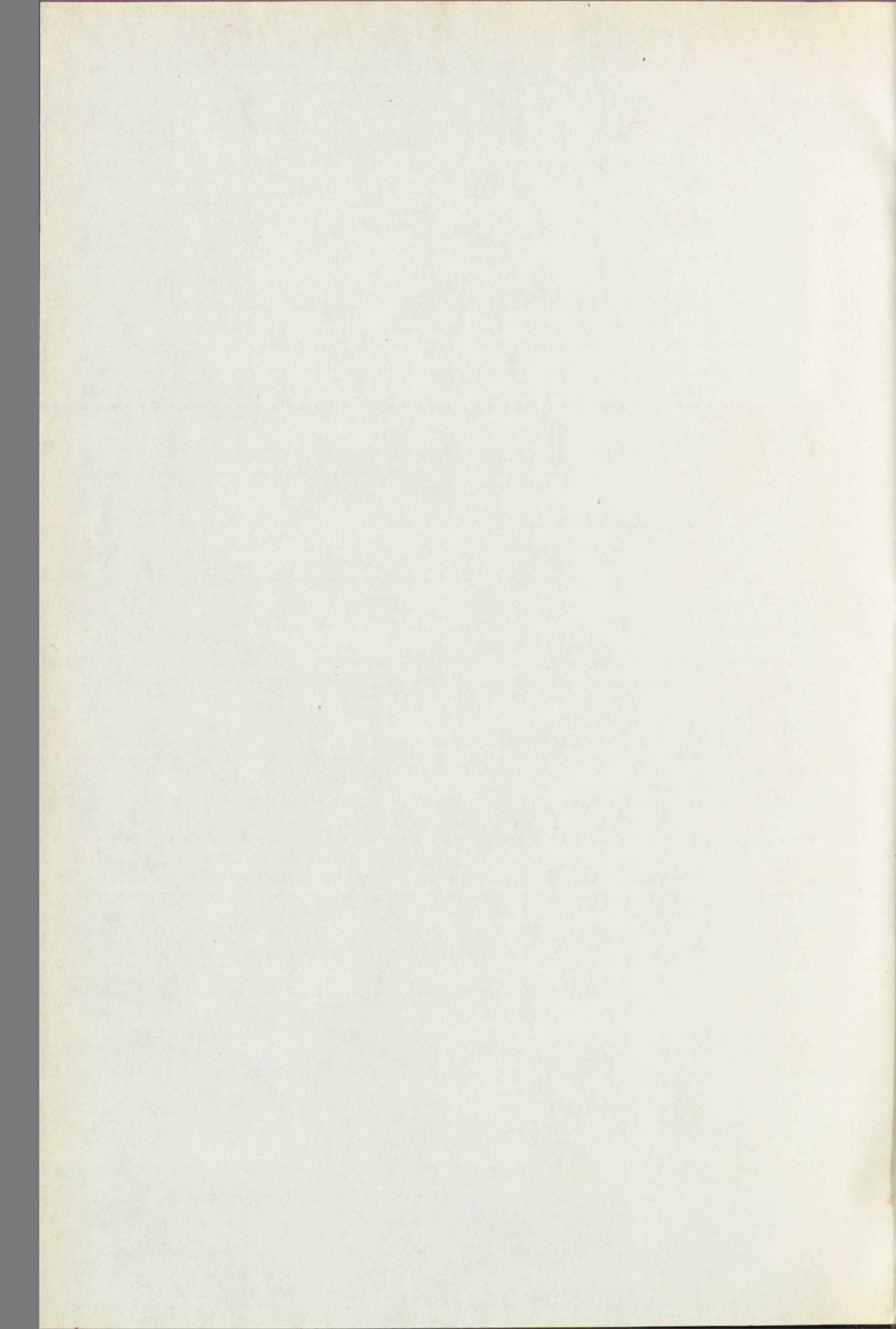
Die dritte Gruppe (C) ist diejenige, die am
wenigsten von den Änderungen betroffen ist. Sie
besteht aus denjenigen, die am wenigsten von
den Änderungen betroffen sind. Sie besteht aus
denjenigen, die am wenigsten von den Änderungen
betroffen sind.

Die vierte Gruppe (D) ist diejenige, die am
wenigsten von den Änderungen betroffen ist. Sie
besteht aus denjenigen, die am wenigsten von
den Änderungen betroffen sind. Sie besteht aus
denjenigen, die am wenigsten von den Änderungen
betroffen sind.

Die fünfte Gruppe (E) ist diejenige, die am
wenigsten von den Änderungen betroffen ist. Sie
besteht aus denjenigen, die am wenigsten von
den Änderungen betroffen sind. Sie besteht aus
denjenigen, die am wenigsten von den Änderungen
betroffen sind.

Die sechste Gruppe (F) ist diejenige, die am
wenigsten von den Änderungen betroffen ist. Sie
besteht aus denjenigen, die am wenigsten von
den Änderungen betroffen sind. Sie besteht aus
denjenigen, die am wenigsten von den Änderungen
betroffen sind.

57. Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 13—14. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Hallands län samt Göteborgs och Bohus län. Beckman. 67 s. K.
58. Betänkande angående reglering av anställningsförhållandena för viss civil personal inom statsförvaltningen. Del 2. Personal med teknisk utbildning m. fl. Beckman. 82 s. Fl.
59. Betänkande med förslag angående forsknings- och försöksverksamheten samt undervisningen på mejerierutbildnings områden m. m. Beckman. (2) 205 s. Jo.
60. Förslag till tryckfrihetsförordning. Norstedt. iv. 314 s. Ju.
61. Statens sjukhusutredning av år 1943. Betänkande 2 angående den lasarettanslutna B-sjukvården jämte anstaltsvården av kroniskt sjuka. Beckman. 120 s. I.
62. Fiskredskapsförsäkring. Betänkande avgivet av fiskredskapsförsäkringsutredningen. Am. Lundquist. 69 s. Jo.
63. Betänkande med förslag till byggnad av fiskehamnar. Beckman. 276 s. K.
64. Betänkande och förslag rörande dövstumsundervisningen. Idun. 340 s. E.
65. Arbetsutredningens betänkande. Del 1. Arbete under jord i gruva och stenbrott. Idun. 60 s. S.
66. De medicinska högskolornas organisationskommitté. 2. Organisatoriska åtgärder till främjande av medicinsk forskning. Idun. 126 s. E.
67. Betänkande med förslag angående utbyggnad av lantbruks-, skogs- och veterinärhögskolorna. Idun. 324 s. Jo.
68. Betänkande med utredning och förslag angående utbildningen av lantmätare och lantbruksingenjörer. Beckman. 243 s. E.
69. 1946 års hjälp- och särklassläroplanutredning. Utbildning av lärare för utvecklingshämmande och svårfostrade barn jämte förslag till inrättande av ett statens specialläroanstalt. Katalog och Tidskriftstryck. 130 s. I.

70. Betänkande angående ett rikssjukhus i Norrland (»Norrlandssjukhuset»). Katalog och Tidskriftstryck. 233 s. I.
71. Återfall i brott åren 1921—1940. En statistisk undersökning av S. Groth. Norstedt. 45 s. Ju.
72. Betänkande med förslag angående försvarets organisation. Del 1. Beckman. 823 s. Fö.
73. Betänkande med förslag angående försvarets organisation. Del 2. Särskilda yttranden. Beckman. 108 s. Fö.
74. Råd och anvisningar rörande utformning av ålderdomshem, hem för kroniskt sjuka, vårdhem för lättskötta sinnessjuka samt folktandvårdspolikliniker. Idun. 56 s. 9 pl. S.
75. 1945 års universitetsberedning. 3. Universitetsbiblioteken, universitetsadministrationen m. m. Hæggström. 225 s. E.
76. Betänkande angående kommunal upplysningsverksamhet. V. Pettersson. 148 s. I.
77. Rekommendationer för konstruktiv beräkning av jordbruksbyggnader. V. Pettersson. 40 s. S.
78. Betänkande angående klassificering av trafikanstalterna vid post- och telegrafverken samt statens järnvägar. V. Pettersson. 44 s. K.
79. Betänkande med förslag angående riksdagens arbetsformer och därmed sammanhängande frågor. Katalog och Tidskriftstryck. 150 s. Ju.
80. Redogörelse för arbetsformerna i främmande länders parlament. Bilaga till statens offentliga utredningar 1947: 79. Katalog och Tidskriftstryck. 277 s. Ju.
81. Betänkande angående åtgärder mot spekulation i vattenkraft m. m. Idun. 129 s. Ju.
82. Sociala jordbrukskreditutredningen. Betänkande med förslag till ordnandet av den sociala jordbrukskreditgivningen m. m. V. Pettersson. 160 s. Jo.
83. Jordbrukets maskinhållning. Beckman. 157 s. Jo.

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet.

Statens offentliga utredningar 1947

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvärd.

- Förslag till konvention mellan Sverige, Danmark och Norge om erkännande och verkställighet av domar i brottmål m. m. [16]
Lagberedningens förslag till jordabalk 1. [38]
Betänkande med förslag om upphävande av äldre giftermålsbalken. [43]
Förslag till tryckfrihetsförordning. [60]
Återfall i brott åren 1921—1940. [71]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

- Betänkande med utredning rörande riksräkenskapsverkets organisation. [13]
1945 års lönekommitté. 2. Betänkande med förslag till statens allmänna avlösningsreglemente m. m. [23]
Betänkande ang. reglering av anställningsförhållandena för viss civil personal inom statsförvaltningen. Del 2. Personal med teknisk utbildning m. fl. [58]
Betänkande ang. klassificering av trafikanstalterna vid post- och telegrafverken samt statens järnvägar. [78]
Betänkande med förslag ang. riksdagens arbetsformer och därmed sammanhängande frågor. [79]
Redogörelse för arbetsformerna i främmande länders parlament. Bilaga till statens offentliga utredningar 1947: 79. [80]

Kommunalförvaltning.

- Betänkande med förslag till lag om regionkommuner m. m. [30]
Kommunallagskommitténs betänkande 1 med förslag ang. ändringar i kommunallagarnas bestämmelser om borgerlig primärkommuns kompetens och om kvalificerad majoritet. [53]

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

- Polisen och allmänheten. Betänkande med förslag till tjänstereglemente för polisväsendet. [45]

Nationalekonomi och socialpolitik.

- Kollektiv tvätt. Betänkande med förslag att underlätta hushållens tvättarbete. [1]
Kommitténs förslag till partiellt arbetsföra betänkande. 2. Förslag ang. yrkesvägledning och yrkesutbildning för partiellt arbetsföra m. m. [18]
3. Utredningar och förslag ang. sysselsättnings- och arbetsterapi vid vissa sjukhus och vårdanstalter m. m. [44]
Kompetensförordningar för statliga, vissa halvstatliga och kommunala tjänster samt sådana yrken och befattningar, för vilkas utövande kräves av statlig myndighet utfärdad behörighetsförklaring eller legitimation. [19]
Socialvårdskommitténs betänkande. 15. Utredning och förslag ang. särskilda barnbidrag och bidragsförskott m. m. [21]
Betänkande rörande ett centralt arbetsmarknadsorgan. [24]
Slutbetänkande avgivet av bostadssociala utredningen. Del 2. Saneringen av stadssamhällellens bebyggelse. Organisationen av låne- och bidragsverksamheten för bostadsändamål. [26]
Stuveriverksamheten i svenska hamnar. [28]
Välfärdsanordningar för sjöfolk i hamn. [29]
1945 års skogshärbärgesutrednings betänkande. Del 1. Utredning rörande bostads- och levnadsförhållandena på hemmansskogarna med förslag till åtgärder för bostadsbeständets komplettering och förbättrande. [37]

(Fortsättning å omslagets 4:e sida)

Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 7. Tiden juli 1945—juni 1946. [41]
 Betänkande ang. familjeliv och hemarbete. [46]
 Arbetstidsutredningens betänkande. Del 1. Arbetare under jord i gruva och stenbrott. [65]
 Råd och anvisningar rörande utformning av ålderdomshem, hem för kroniskt sjuka, vårdhem för lättsköta sjuksjuka samt folktandvårdspolikliniker. [74]

Hälsö- och sjukvård.

Statens sjukhusutrednings av år 1943 betänkande. 2. Den lasarettanslutna B-sjukvården jämte anstaltsvården av kroniskt sjuka. [61] 3. Utredningar och förslag ang. systerstättungs- och arbetsterapi vid vissa sjukhus och vårdanstalter m. m. [44]
 Betänkande ang. ett rikssjukhus i Norrland (=Norrlands sjukhuset). [70]

Allmänt näringsväsen.

Elkraftutredningens redogörelse nr 1. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Inledande översikt. [3]
 Betänkande med förslag till standardtariffer för detaljdistribution av elektrisk kraft. [4]
 Elkraftutredningens redogörelse nr 2: 15. Redogörelse för detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Älvsborgs län. [20] 2: 12. Malmöhus län. [35] 2: 11. Kristianstads län. [40] 2: 8—10. Kalmar län, Gotlands län och Blekinge län. [48] 2: 25. Norrbottens län. [54] 2: 13—14. Hallands län samt Göteborgs och Bohus län. [57]
 Möbler. Betänkande avgivet av 1946 års möbelutredning. [52]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande ang. fiskerinäringsens efterkrigsproblem samt den prisreglerande verksamheten på fiskets område. [2]
 Betänkande med förslag ang. lantmäteripersonalens organisation samt avlösningsförhållanden m. m. [7]
 Betänkande med förslag ang. fiskets administration m. m. [8]
 Utredning med synpunkter på sågverksdriften i Norrland och förslag angående inrättande av en central sågverkskola. [32]
 Redogörelse i sammandrag för utredning rörande planering av jordbruket och skogsbruket i Nedertorneå kommun. [33]
 Vid andra riksskogstaxeringen av Norrland åren 1938—42 använd metodik och härom vunna erfarenheter. Redogörelse avgiven av 1937 års riksskogstaxeringsnämnd. [86]
 Betänkande ang. organisationen av försöksverksamheten på jordbrukets område. [42]
 Fiskerättskommitténs förslag till fiskelag jämte därmed sammanhängande författningar. [47]
 Fiskredskapsförsäkring. Betänkande avgivet av fiskredskapsförsäkringsutredningen. [62]
 Betänkande med förslag till byggande av fiskehamnar. [63]
 Rekommendationer för konstruktiv beräkning av jordbruksbygggnader. [77]
 Sociala jordbrukskreditutredningen. Betänkande med förslag till ordnandet av den sociala jordbrukskreditgivningen m. m. [82]
 Jordbrukets maskinhållning. [83]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande ang. åtgärder mot spekulation i vattenkraft m. m. [81]

Industri.

Handel och sjöfart.

Handeln med olja. Betänkande med förslag avgivet av oljeutredningen 1945. [14]
 Betänkande med förslag till ändrad lagstiftning ang. handel med skrot, lump och begagnat gods. [22]
 Sysselsättningsförhållandena inom varuhandeln. [50]

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.
 Betänkande med förslag till geofysiskt observatorium i Kiruna m. m. [6]
 Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 3. Tandläkarinstitutens organisation m. m. [9]
 1940 års skolutredningens betänkanden och utredningar. 8. Utredning och förslag rörande vissa socialpedagogiska anordningar inom skolväsendet. [11] 9. Gymnasiet. [34] 10. Flickskolan. [49]
 Ungdomens fritidsverksamhet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 4. [12]
 1941 års lärarlönessakkunniga. Betänkande med förslag till lönerreglering för övningslärare. [15]
 Stöd åt utvecklingshämmande ungdom. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 5. [17]
 1945 års akademikerutredning. [25]
 Betänkande med förslag till ändrad ordning beträffande vissa helgdagar. [27]
 Betänkande med förslag ang. utbildning av befall för handelsflottan m. m. [31]
 Supplement nr 7 till Sveriges familjenamn 1920. [39]
 Betänkande om granskning och antagning av läroböcker. [51]
 Utredning med förslag ang. utbildning av lärare för industri och hantverk vid anstalter för yrkesundervisning m. m. [55]
 Utredning ang. organisationen av den finska församlingen i Stockholm samt de tyska församlingarna i Stockholm och Göteborg m. m. [56]
 Betänkande med förslag ang. forsknings- och försöksverksamheten samt undervisningen på mejerinäringsens område m. m. [59]
 Betänkande och förslag rörande dövstumundervisningen. [64]
 De medicinska högskolornas organisationskommitté. 2. Organisatoriska åtgärder till främjande av medicinsk forskning. [66]
 Betänkande med förslag angående utbyggnad av lantbruks-, skogs- och veterinärhögskolorna. [67]
 Betänkande med utredning och förslag ang. utbildningen av lantmätare och lantbruksingenjörer. [68]
 1946 års hjälp- och särskollärarutredning. Utbildning av lärare för utvecklingshämmande och svårfostrade barn jämte förslag till inrättande av ett statens speciallärarinstitut. [69]
 1945 års universitetsberedning. 3. Universitetsbiblioteken, universitetsadministrationen m. m. [75]
 Betänkande ang. kommunal upplysningsverksamhet. [76]

Försvarsväsen.

1944 års militärsjukvårdskommitténs betänkande. Del 2. [5]
 Betänkande med förslag rörande civilförsvarets organisation m. m. [10]
 Betänkande med förslag ang. försvarets organisation. Del 1. [72] Del 2. Särskilda yttranden. [73]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.